

НЕЗАЛЕЖНА
МЕДІЙНА РАДА

ЗБІРНИК ВИСНОВКІВ ТА РЕКОМЕНДАЦІЙ НЕЗАЛЕЖНОЇ МЕДІЙНОЇ РАДИ

2021/2022/2023

Частина 4

Київ 2023

детектор медіа

Виготовлення цього збірника стало можливим завдяки допомозі американського народу, що була надана через проєкт Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) «Медійна програма в Україні», який виконується міжнародною організацією Internews. Громадська організація «Детектор медіа» і Незалежна медійна рада несуть відповідальність за зміст матеріалу, який необов'язково відображає позицію USAID, Уряду США або Internews.

Збірник висновків та рекомендацій Незалежної медійної ради 2021/2022/2023. Частина 4, 2023. – 134 с.

Четвертий збірник Незалежної медійної ради є комплексним путівником для всіх, хто працює в медійному просторі України або цікавиться його особливостями. Він містить важливі висновки та рекомендації, засновані на аналізі резонансних подій та порушень, які відбулися протягом 2021-2023 років. В розділі «Висновки» розглядаються випадки етичних та законодавчих порушень в телепередачах, статтях та інших медійних матеріалах. Збірник охоплює питання від порушення права на приватність до етично сумнівних публікацій про війну та права людини. Розділ «Рекомендації» пропонує конкретні кроки для покращення якості журналістської роботи. Тут ви знайдете поради з підтримки психічного здоров'я журналістів, етики в соцмережах, та інших ключових аспектів професійної діяльності. Посібник призначений не лише для журналістів, але і для редакторів, медійних експертів, юристів, студентів журналістики та всіх, хто цікавиться темою свободи слова та журналістики в Україні.

**ЗБІРНИК ВИСНОВКІВ
ТА РЕКОМЕНДАЦІЙ
НЕЗАЛЕЖНОЇ
МЕДІЙНОЇ РАДИ**

2021/2022/2023

Частина 4

Київ 2023

ЗМІСТ

4	Передмова
8	Про Незалежну медійну раду
9	ВИСНОВКИ
10	Випуск №14 телепередачі «Таємниці ДНК» на телеканалі СТБ (21 вересня 2021 року)
10	I. Зміст скарги та обставини справи
11	II. Регулювання
17	III. Оцінювання дотримання телеканалом стандартів журналістики та правових вимог у сфері свободи вираження поглядів
21	IV. Висновки
22	Матеріал «Гроші на пам'ять. Як будівництво меморіалу в Бабиному Яру перетворилося на проблему національного масштабу» на ресурсі Liga.net (23 вересня 2021 року)
22	I. Зміст скарги та обставини справи
23	II. Регулювання
26	III. Оцінювання дотримання телеканалом стандартів журналістики та правових вимог у сфері свободи вираження поглядів
31	IV. Висновки
32	Серія публікацій про приватне підприємство «Торговий дім “Галпідшипник”» (18 листопада 2021 року)
32	I. Зміст скарги та обставини справи
34	II. Регулювання
38	III. Оцінювання дотримання телеканалом стандартів журналістики та правових вимог у сфері свободи вираження поглядів
41	IV. Висновки
42	Випуск телепередачі «Право на владу» каналу «1+1» (7 січня 2022 року)
42	I. Зміст скарги та обставини справи
43	II. Регулювання
46	III. Оцінювання дотримання телеканалом стандартів журналістики та правових вимог у сфері свободи вираження поглядів
50	IV. Висновки
51	Щодо статті інтернет-видання «Українська правда» про звільнення Уповноваженої Верховної Ради України з прав людини Людмили Денісової (1 серпня 2022 року)
51	I. Зміст скарги та обставини справи
51	II. Регулювання
54	III. Оцінювання дотримання телеканалом стандартів журналістики та правових вимог у сфері свободи вираження поглядів
58	IV. Висновки

59	Щодо матеріалів інформаційного агентства УНІАН про прогнози таролога та народні прикмети (18 серпня 2022 року)
59	I. Зміст скарги та обставини справи
59	II. Регулювання
62	III. Оцінювання дотримання телеканалом стандартів журналістики та правових вимог у сфері свободи вираження поглядів
65	IV. Висновки
66	Щодо матеріалів інформаційного видання «Кременчук Today» та інформаційного веб-сайта «Кременчуцька газета» (16 листопада 2022 року)
66	I. Зміст скарги та обставини справи
69	II. Регулювання
73	III. Оцінювання дотримання телеканалом стандартів журналістики та правових вимог у сфері свободи вираження поглядів
80	IV. Висновки
82	Матеріал онлайн-медіа «СтопКор» та діяльність журналістки Марини Тітової (6 червня 2023 року)
82	I. Зміст скарги та обставини справи
83	II. Регулювання
87	III. Оцінювання дотримання телеканалом стандартів журналістики та правових вимог у сфері свободи вираження поглядів
89	IV. Висновки
90	Щодо матеріалів КП ТРК КрМР «Рудана» (26 червня 2023 року)
90	I. Зміст скарги та обставини справи
90	II. Регулювання
93	III. Оцінювання дотримання телеканалом стандартів журналістики та правових вимог у сфері свободи вираження поглядів
96	IV. Висновки
97	РЕКОМЕНДАЦІЇ
98	Підтримка психічного здоров'я журналістів під час війни
104	Як журналістам поводитися в соцмережах
110	Як коректно інтерв'ювати постраждалих від війни
113	Як посилатися на інформацію, взяту з інших медіа
121	Як журналістам долати професійне вигорання і формувати джерела підтримки
127	Як писати про бізнес так, щоб це не було рекламою
131	Як медіа добирати незалежних та компетентних експертів

Отар Довженко

Голова
Незалежної медійної ради
з 15 червня 2022 року

Шановні колеги!

Перед вами підсумок роботи Незалежної медійної ради за частину 2021 року та за 2022 і 2023 роки. На останні два роки припали найдоленосніші і найтрагічніші (сподіваюсь, далі гірше вже не буде) події в новітній історії нашої держави. Україна боронить свою незалежність і територіальну цілісність від Росії — одвічного ворога, який заповзявся нас знищити. Україна як ніколи близька до своєї мрії — місця в європейській родині і північноатлантичному оборонному альянсі. Ми доводимо світові, що є чимось більшим і важливішим, ніж просто одна з країн колишнього Радянського Союзу.

Події 2022–2023 років принесли в життя українських медіа і журналістів чимало нових загроз і викликів, але водночас і унікальні можливості. Бачити на власні очі й першими розповідати про найважливіші події, які залишаться у світовій історії. Формувати той голос України, який чує і слухає весь світ. Креслити й захищати межу між західною цивілізацією і агресивним варварським хаосом.

Усе це, втім, мало схоже на цікаву пригоду. Війна завдала журналістам і медіа приголомшливих ударів. Десятки медійників загинули або під час виконання своїх професійних обов'язків, або на фронті, захищаючи Україну. Криза позбавила медіа звичних джерел доходу, тисячі медійників виїхали з країни або змінили професію. Чимало з тих, хто працював на прифронтових або окупованих у 2022 році територіях, втратили і роботу, і дім. Ми не знаємо, скільки триватиме російсько-українська війна, але вже зараз очевидно: по її завершенні український медіаринок значною мірою відбудовуватиметься з нуля.

Місія Незалежної медійної ради — допомагати медійному середовищу змінюватись на краще, оздоровлюватись і тримати рівновагу самотужки, з мінімальним втручанням влади або інших зовнішніх сил. Тут є і добрі новини, і погані. Добра новина: в ухваленому 2022 року законі «Про медіа» прописана саморегуляція медіа. Це значить, що редакції і журналісти (поки що — теоретично) матимуть більше можливостей впливати на ситуацію у власній галузі. Щоправда, поки що до кінця не зрозуміло, як саме це відбуватиметься. І новина погана: знесиленим, недофінансованим медіа, що потерпають від дефіциту кадрів, буде значно важче збудувати дієву систему саморегуляції. Їй багато що тут залежатиме від того, чи будемо ми всі працювати у спільній системі координат.

Українські журналісти, здається, готові до співпраці більше, ніж до повномасштабного російського вторгнення: війна згуртувала нас, зменшила поділ за політичними і світоглядними ознаками. Але

важливо, аби цією спільною системою координат були законність і демократичні цінності, професійні стандарти і норми журналістської етики.

Війна не може бути приводом для зниження планки вимог до якості журналістських матеріалів. Війна — не індульгенція для ледачої, вторинної, примітивної «журналістики», яка зводиться до копіювання чужого. Труднощі воєнного часу — не привід для того, щоб заробляти собі сумнівну популярність скандалами, маніпуляціями і зловживанням увагою читачів, глядачів і слухачів. Робота журналіста під час війни — це ще більша відповідальність перед аудиторією, а отже ще ретельніше дотримання закону і стандартів, ніж у мирний час. Я сподіваюсь, що саме такий висновок зроблять журналісти з рішень і рекомендацій Незалежної медійної ради, оприлюднених у 2022–2023 роках.

За півтора року великої війни я чув від іноземних колег чимало виявів щирого захвату на адресу українських медійників. Титуловані іноземні журналісти казали, що тепер вони вчитимуться в нас, як гідно, професійно й ефективно робити свою роботу під тиском найнесприятливіших обставин, які тільки можна уявити. Це правда — українські медіа (не всі, але багато з них) великі молодці. Але щоб не втрачати здобутого рівня, потрібно невпинно працювати над собою й залишатися критичними до себе. А Незалежна медійна рада — експертний орган, що сприяє саморегуляції — може в цьому допомогти.

*З повагою,
голова Незалежної медійної ради
Отар Довженко*

ПРО НЕЗАЛЕЖНУ МЕДІЙНУ РАДУ

Незалежна медійна рада — це громадський консультативний та експертний орган, покликаний просувати високі професійні стандарти журналістики та саморегулювання в українському медіасекторі шляхом надання фахових висновків, коментарів та рекомендацій, що базуються на міжнародних стандартах, національному законодавстві та етичних стандартах професійної журналістики

Рада розглядає спірні ситуації щодо недотримання медійного законодавства, міжнародних стандартів висвітлення інформації в медіа, а також порушень норм журналістської етики. Окрім експертних висновків щодо вирішення суперечливих ситуацій, Незалежна медійна рада надає рекомендації органам влади та іншим зацікавленим особам задля вдосконалення ними регулювання в медійній сфері.

Рада була заснована п'ятьма провідними медійними громадськими організаціями (Центр демократії та верховенства права (раніше — Інститут медіа права), Інститут масової інформації, «Інтерньюз-Україна», «Детектор медіа» (раніше — ГО «Телекритика») та Фундація «Суспільність») та складається із 15 членів. Кожна з п'яти організацій, що підписали Меморандум про створення цього органу, делегує у Раду по три представники, мінімум один із яких не має бути членом організації, що його делегує.

Члени Ради — це люди, що мають належний досвід роботи в медійній сфері, бездоганну репутацію, а також здатні виконувати свої повноваження незалежно та безсторонньо. Члени Медійної ради беруть участь у її роботі на громадських засадах. Незалежна медійна рада зібрала авторитетних діячів у галузі медіа із понад десяти організацій, які мають ґрунтовний досвід у медійній сфері.

Рада діє на підставі скарг будь-яких зацікавлених осіб у письмовій та/або електронній формі або за власною ініціативою, враховуючи значення вирішення такої проблеми для суспільства. У своїй діяльності Незалежна медійна рада керується Конституцією України, законодавством України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, практикою Європейського суду з прав людини та інших міжнародних судових та квазісудових органів, міжнародними стандартами з питань діяльності ЗМІ та журналістської етики провідних міжурядових та неурядових організацій. Розгляд скарг здійснюється на безоплатній основі.

Для забезпечення всебічності й об'єктивності розгляду окремих питань Рада може за власною ініціативою залучати до роботи у своїх засіданнях окремих спеціалістів у сфері масової інформації, права, політології, психології тощо.

Незалежна медійна рада приймає заяви щодо розгляду спірних ситуацій у медійній сфері, а також заяви щодо надання рекомендацій та експертних висновків за електронною адресою: **mediacouncil.ukraine@gmail.com**.

ВИСНОВКИ

ВИСНОВОК

21 вересня 2021

Випуск №14 телепередачі
«Таємниці ДНК» на телеканалі СТБ

I. ЗМІСТ СКАРГИ ТА ОБСТАВИНИ СПРАВИ

- 1 До Незалежної медійної ради надійшло звернення від п. Наталії Лесик з приводу того, що у випуску № 14 телепередачі «Таємниці ДНК» від 27 жовтня 2020 р. на телеканалі СТБ міститься інформація, яка ідентифікує її, хоч і не безпосередньо, як матір Фінтотвіджі Едуарда, сироти. Участь в зніманні телепередачі вона не брала. Факт материнства у зверненні заперечується, і на підтвердження таких заперечень вказано про наявність експертизи ДНК.

Пані Лесик надіслала відео відповідного випуску передачі та просила розглянути цей випуск на предмет порушень законодавства, а також базових професійних стандартів журналістики та журналістської етики.

- 2 8 липня 2021 р. Рада взяла до розгляду вказану скаргу згідно з п. 12 Положення про Незалежну медійну раду з огляду на важливість розвитку практики збалансування права конкретної особи на невтручання в її приватне життя та права медіа поширювати інформацію.
- 3 У цьому випуску телепередачі героєм виступає Едуард Фінтотвіджа, що шукає своїх батьків, оскільки не знає ні імені, яке йому дали після народження, ні дати появи на світ, ані хоча б когось із біологічних батьків. Він проходить декілька тестів ДНК, в передачі аналізуються різні варіанти його походження, і, зрештою, стверджується, що, згідно з тестом ДНК, Едуард є сином «пані Наталі» з імовірністю 99,9%. Матеріал для дослідження з боку п. Наталі нібито надала її дочка.
- 4 У скарзі стверджується, що завдяки оприлюдненню в цьому випуску телепередачі такої сукупності відомостей Н. Лесик можна ідентифікувати як нібито матір Е. Фінтотвіджі, в передачі — «пані Наталю»:

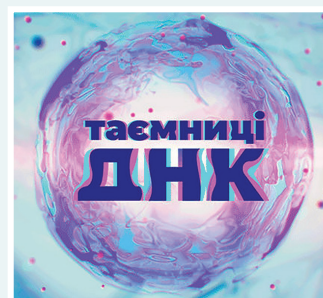
- зображення могили матері Н. Лесик (прізвище на хресті на відео затерто, але видно роки життя на табличці й таблички на сусідніх могилах);
- вказівка на гендерний склад дітей п. Ганни (матері Н. Лесик);
- дистанційна участь у випуску передачі її двоюрідної сестри;
- оприлюднення в цьому випуску передачі голосу Н. Лесик і телефонного діалогу журналістів з нею, записаного на диктофон (стверджується, що згоди на такий запис і оприлюднення вона не давала).

Заявлено, що внаслідок виходу такої телепередачі в Н. Лесик значно погіршилися стосунки з родичами (зокрема, з чоловіком), які ідентифікували її як нібито матір Едуарда.

- 5 Відеозаписи передачі були розміщені на сайті телеканалу та на платформі Youtube, але згодом їх видалили, хоча Н. Лесик стверджує, що це відбулося не з її ініціативи, а зробив сам телеканал.

27 жовтня 2020

Скріншот відео випуску № 14 телепередачі «Таємниці ДНК» від 27 жовтня 2020 р. на телеканалі СТБ.

- 6** Незалежна медійна рада зверталася до редакцій телеканалу СТБ та телепередачі «Таємниці ДНК» з приводу запису та оприлюднення в ефірі телефонної розмови з Н. Лесик, як стверджується, без її згоди, але відповіді не надійшло. Рада вважає це підтвердженням позиції Н. Лесик з приводу того, що її згоди на такі дії отримано не було.

II. РЕГУЛЮВАННЯ

1. КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ

Стаття 32. Ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України

Не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

Стаття 34. Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань

Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати й поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб — на свій вибір.

Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету й неупередженості правосуддя.

2. КОНВЕНЦІЯ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД (ЄВРОПЕЙСЬКА КОНВЕНЦІЯ З ПРАВ ЛЮДИНИ)

Стаття 8. Право на повагу до приватного і сімейного життя

1. Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції.
2. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.

Стаття 10. Свобода вираження поглядів

1. Кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Ця стаття не перешкоджає державам вимагати ліцензування діяльності радіомовних, телевізійних або кінематографічних підприємств.
2. Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду.

3. ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО ТЕЛЕБАЧЕННЯ І РАДІОМОВЛЕННЯ» (В РЕДАКЦІЇ 2006 р.)

Стаття 6. Неприпустимість зловживання свободою діяльності телерадіоорганізацій

2. Не допускається використання телерадіоорганізацій для... поширення інформації, яка порушує законні права та інтереси фізичних і юридичних осіб...

Стаття 59. Обов'язки телерадіоорганізації

1. Телерадіоорганізація зобов'язана...
 - и) не розголошувати інформацію про приватне життя громадянина без його згоди, якщо ця інформація не є суспільно необхідною.

4. ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ»

Стаття 2. Визначення термінів

Згода суб'єкта персональних даних — добровільне волевиявлення фізичної особи (за умови її поінформованості) щодо надання дозволу на обробку її персональних даних відповідно до сформульованої мети їх обробки, висловлене в письмовій формі або у формі, що дає змогу зробити висновок про надання згоди.

[...]

Обробка персональних даних — будь-яка дія або сукупність дій, таких як збирання, реєстрація, накопичення, зберігання, адаптування, зміна, поновлення, використання і поширення (розповсюдження, реалізація, передача), знеособлення, знищення персональних даних, у тому числі з використанням інформаційних (автоматизованих) систем;

персональні дані — відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована...

Стаття 5. Об'єкти захисту

2. Персональні дані можуть бути віднесені до конфіденційної інформації про особу законом або відповідною особою.

Стаття 6. Загальні вимоги до обробки персональних даних

5. Обробка персональних даних здійснюється для конкретних і законних цілей, визначених за згодою суб'єкта персональних даних, або у випадках, передбачених законами України, у порядку, встановленому законодавством.
6. Не допускається обробка даних про фізичну особу, які є конфіденційною інформацією, без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

Стаття 7. Особливі вимоги до обробки персональних даних

1. Забороняється обробка персональних даних про расове або етнічне походження, політичні, релігійні або світоглядні переконання, членство в політичних партіях та професійних спілках, за судження до кримінального покарання, а також даних, що стосуються здоров'я, статевого життя, біометричних або генетичних даних.
2. Положення частини першої цієї статті не застосовується, якщо обробка персональних даних:
 - 1) здійснюється за умови надання суб'єктом персональних даних однозначної згоди на обробку таких даних;
 - 2) необхідна для здійснення прав та виконання обов'язків володільця у сфері трудових правовідносин відповідно до закону із забезпеченням відповідного захисту;
 - 3) необхідна для захисту життєво важливих інтересів суб'єкта персональних даних або іншої особи у разі недієздатності або обмеження цивільної дієздатності суб'єкта персональних даних;

- 4) здійснюється із забезпеченням відповідного захисту релігійною організацією, громадською організацією світоглядної спрямованості, політичною партією або професійною спілкою...
- 5) необхідна для обґрунтування, задоволення або захисту правової вимоги;
- 6) необхідна в цілях охорони здоров'я, встановлення медичного діагнозу, для забезпечення піклування чи лікування або надання медичних послуг, функціонування електронної системи охорони здоров'я за умови, що такі дані обробляються медичним працівником або іншою особою закладу охорони здоров'я чи фізичною особою — підприємцем, яка одержала ліцензію на провадження господарської діяльності з медичної практики, та її працівниками, на яких покладено обов'язки щодо забезпечення захисту персональних даних та на яких поширюється дія законодавства про лікарську таємницю, працівниками центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державних фінансових гарантій медичного обслуговування населення, на яких покладено обов'язки щодо забезпечення захисту персональних даних;
- 6-1) необхідна в цілях забезпечення ведення військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів...
- 7) стосується вироків суду, виконання завдань оперативно-розшукової чи контррозвідувальної діяльності, боротьби з тероризмом та здійснюється державним органом в межах його повноважень, визначених законом;
- 8) стосується даних, які були явно оприлюднені суб'єктом персональних даних.

Стаття 14. Поширення персональних даних

1. Поширення персональних даних передбачає дії щодо передачі відомостей про фізичну особу за згодою суб'єкта персональних даних.
2. Поширення персональних даних без згоди суб'єкта персональних даних або уповноваженої ним особи дозволяється у випадках, визначених законом, і лише (якщо це необхідно) в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

Стаття 25. Обмеження дії цього Закону

2. Дозволяється обробка персональних даних без застосування положень цього Закону, якщо така обробка здійснюється:
 - 1) фізичною особою виключно для особистих чи побутових потреб;
 - 2) виключно для журналістських та творчих цілей, за умови забезпечення балансу між правом на повагу до особистого життя та правом на свободу вираження поглядів.

5. ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО ІНФОРМАЦІЮ» (В РЕДАКЦІЇ 2011 р.)

Стаття 1. Визначення термінів

Інформація — будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді.

Стаття 11. Інформація про фізичну особу

1. Інформація про фізичну особу (персональні дані) — відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована.
2. Не допускаються збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та захисту прав людини.

Стаття 21. Інформація з обмеженим доступом

1. Інформацією з обмеженим доступом є конфіденційна, таємна та службова інформація.
2. Конфіденційною є інформація про фізичну особу, а також інформація, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб'єктів владних повноважень. Конфіденційна інформація може поширюватися за бажанням (згодою) відповідної особи у визначеному нею порядку відповідно до передбачених нею умов, а також в інших випадках, визначених законом.

Відносини, пов'язані з правовим режимом конфіденційної інформації, регулюються законом.

Стаття 29. Поширення суспільно необхідної інформації

1. Інформація з обмеженим доступом може бути поширена, якщо вона є суспільно необхідною, тобто є предметом суспільного інтересу, і право громадськості знати цю інформацію переважає потенційну шкоду від її поширення.
2. Предметом суспільного інтересу вважається інформація, яка свідчить про загрозу державному суверенітету, територіальній цілісності України; забезпечує реалізацію конституційних прав, свобод і обов'язків; свідчить про можливість порушення прав людини, введення громадськості в оману, шкідливі екологічні та інші негативні наслідки діяльності (бездіяльності) фізичних або юридичних осіб тощо.

6. ЦИВІЛЬНИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ

Стаття 291. Право на сім'ю

3. Фізична особа має право на підтримання зв'язків з членами своєї сім'ї та родичами незалежно від того, де вона перебуває.
4. Ніхто не має права втручатись у сімейне життя фізичної особи, крім випадків, передбачених Конституцією України.

Стаття 306. Право на таємницю кореспонденції

1. Фізична особа має право на таємницю листування, телеграм, телефонних розмов, телеграфних повідомлень та інших видів кореспонденції.

Листи, телеграми тощо є власністю адресата.

2. Листи, телеграми та інші види кореспонденції можуть використовуватися, зокрема шляхом опублікування, лише за згодою особи, яка направила їх, та адресата.

7. КОДЕКС ЕТИКИ УКРАЇНСЬКОГО ЖУРНАЛІСТА (РЕДАКЦІЯ 2013 р.)

3. Журналіст має з повагою ставитися до приватного життя людини. При цьому не виключається його право на журналістське розслідування, пов'язане з тими або іншими подіями і фактами, якщо суспільна значущість інформації, яка збирається і поширюється журналістом, є вищою, ніж приватні інтереси особи.
13. Журналіст не повинен використовувати незаконні методи отримання інформації. Журналіст при зборі інформації діє в правовому полі України і може вдатися до будь-яких законних, у тому числі судових, процедур проти осіб, які перешкоджають йому в зборі інформації. Використання негласних прийомів збирання новин допускається лише тоді, коли це необхідно для забезпечення достовірності або точності матеріалу. Такі прийоми можуть бути виправдані лише в разі, коли іншими способами зібрати інформацію неможливо.

8. РЕДАКЦІЙНИЙ СТАТУТ ТЗОВ «ТЕЛЕКАНАЛ СТБ» (затв. комітетом учасників 18.01.18)

III. Загальні вимоги до створення та поширення інформації телеканалом СТБ

- 3.7. Телеканал СТБ не має права розголошувати інформацію про приватне життя громадянина без його усної або письмової згоди (у т.ч. поширювати аудіовізуальну інформацію), за винятком випадків, якщо така інформація: безпосередньо чи потенційно є суспільно важливою, викликала чи безперечно може викликати суспільну дискусію, впливає чи може впливати на формування суспільної думки з будь-якого питання.

IV. Права та обов'язки журналістів при зборі, обробці та розповсюдженні інформації

- 4.2. Журналіст має поважати гідність людини, її право на приватне життя.

VII. Вимоги до розповсюдження конфіденційної інформації

- 7.1. Не допускається поширення в ефірі телеканалу СТБ відомостей, які, у відповідності до чинного законодавства, становлять державну таємницю або поширення яких прямо обмежене чи заборонене.

9. Декларація щодо засобів масової інформації та прав людини (затв. Резолюцією Парламентської асамблеї РЄ 428 (1970), 23.01.1970)

C. Засоби щодо захисту особи від втручання в її право на приватність

15. Існує сфера, в якій реалізація права на свободу інформації та свободу вираження можуть всту-

пати в конфлікт із правом на приватність, захищеним ст. 8 Конвенції про захист прав людини. Реалізація першого права не має вести до припинення існування другого з них.

21. Право на приватність, передбачене ст. 8 Конвенції про захист прав людини, повинне захищати особу не лише від втручання суб'єктів владних повноважень, але й від втручання приватних осіб чи структур, включно з медіа. Законодавства країн мають містити положення, що гарантують такий захист.

III. ОЦІНЮВАННЯ ДОТРИМАННЯ ТЕЛЕКАНАЛОМ СТАНДАРТІВ ЖУРНАЛІСТИКИ ТА ПРАВОВИХ ВИМОГ У СФЕРІ СВОБОДИ ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ

1

За цією скаргою предметом розгляду є телепередача, яка поєднує в собі елементи шоу й журналістського розслідування. Медійна рада звертає увагу, що свобода діяльності медіа, зокрема телерадіоорганізацій, є широкою, але її реалізація має відбуватися з дотриманням прав, свобод та інтересів інших фігурантів телепередачі.

2

У цій телепередачі колишній вихованець дитячого будинку шукає своїх біологічних батьків. Порухену тему не можна не вважати суспільно важливою. Кожен громадянин має право на сім'ю та на підтримання зв'язків з родичами, що гарантовано цивільним законодавством. Це право очевидно охоплює й можливість шукати своїх родичів, зв'язки з якими втрачено з об'єктивних чи суб'єктивних причин, і в зазначеному випадку телеканал сприяє громадянину в реалізації такого права. Зі змісту цієї телепередачі вбачається, що Е. Фінтотвіджа не заперечує проти розкриття своєї особи в ефірі.

3

Зважаючи на сферу компетенції Незалежної медійної ради та межі її повноважень ([пп. 1 і 2 Положення про НМР](#)), а також на той факт, що в цій справі фігурують два висновки експертизи ДНК із протилежними результатами, Рада не бере на себе функції визначати, який з результатів експертизи є вартим довіри, а який — ні. Тобто Незалежна медійна рада не оцінює в цьому висновку питання правдивості / неправдивості інформації про те, що Едуард Фінтотвіджа є сином Наталі Лесик.

Але, готуючи відповідну передачу до виходу в ефір, телеканал явно вважав, що дані про такий біологічний зв'язок є підтвердженими й достовірними, тому виходив з цієї позиції, вибудовуючи зміст телепередачі. Зважаючи на це, Рада має оцінити, чи телеканал не порушив права на приватність фізичної особи.

4

Поряд із правами ініціатора розшуку право на приватність особи, яку розшукують за допомогою такої телепередачі, є окремим важливим аспектом. Особа з різних причин може не бажати комунікувати як з тим, хто її (або вважає, що саме її) розшукує, так і з медійниками, а також заперечувати проти розголошення її даних в ефірі телеканалу.

Розглядаючи цю дилему поки що абстрактно, Рада бере до уваги таке. Очевидно, що неможливо змусити когось возз'єднатися з родичами суто через розголошення про нього інформації в медіа. Водночас розшифрування геному людини, та, відповідно, цілий комерційний сектор, який динамічно розвивається і дозволяє за доступні гроші зробити той чи інший ДНК-тест, не дає можливості повністю приховати біологічну інформацію, адже певними сегментами ДНК володіють двоє і більше споріднених осіб. Саме це дозволяє відновити втрачені зв'язки, почасти понад кілька поколінь тому, але й саме це суттєво ускладнює збереження конфіденційності інформації про особу. Ба більше, в довгостроковій перспективі ризик розкриття в медіа особи матері / батька, які віддали дитину до дитбудинку (на всиновлення), може призвести й до непрогнозованої реакції таких потенційних батьків. Зважаючи на розвиток і набуття популярності генетичних досліджень родоводу серед пересічних громадян, оприлюднення в медіа даних про батьківство / материнство потенційно ставить під удар донорство яйцеклітин та інші подібні технології. Переважаючого суспільного інтересу в розкритті в медіа конкретної особи, що приховала материнство або батьківство, не вбачається. Хоча сама методика пошуку, без розголошення даних розшукуваної особи в медіа, може допомогти іншим людям.

З огляду на це Незалежна медійна рада вважає, що розголошення в медіа відомостей про материнство / батьківство без згоди особи не може бути виправдане правами того, хто шукає власних батьків.

Зазвичай дія Закону України «Про захист персональних даних» не поширюється на журналістську діяльність, у його тексті закладено відповідний імунітет. Однак, зважаючи на констатовану вище відсутність переважального суспільного інтересу в розкритті особи, яку розшукують, і те, що телепередачу цілком реально випустити, розповівши історію пошуку батьків, але без розкриття їхніх осіб, у нашому випадку медіа має втрачати спеціальний імунітет, передбачений п. 2 ч. 2 ст. 25 ЗУ «Про захист персональних даних» і дія вказаного Закону поширюється на відповідний контент.

5

У практиці Європейського суду з прав людини чи не єдина справа з подібною фабулою — [рішення](#) справі «Кудерк і Ашетт Філіпаччі й к. проти Франції» (Couderc et Hachette Filippacchi Associés) від 10.11.15, яка стосувалася розголошення в медіа інформації про позашлюбного сина князя Монако Альберта Грімальді, внаслідок чого воно зазнало санкцій. Європейський суд встановив порушення ст. 10 Конвенції з боку держави, але він указує на те, що в цій справі сам факт існування такої дитини вже виходив за межі приватної сфери життя князя, зважаючи на спадковий характер князівської влади (п. 126 рішення). Тобто в зазначеній справі необхідно було брати до уваги потенційну можливість заявлення прав на трон таким нащадком. Ця справа та рішення суду в ній є особливим випадком. На нашу думку, це рішення Європейського суду не може слугувати прецедентом для тих випадків, у яких не залучені публічні особи, зокрема для цього контенту телеканалу СТБ.

6

Власне, в цій телепередачі канал свідомо намагався не розкривати особи пані Лесик, про що свідчить, зокрема, те, що її прізвище жодного разу не називається, прізвище її матері на табличці на могильному пам'ятнику також приховується на відео, не демонструється її зображень та ін. Тобто телеканал намагався діяти в межах правового поля, й Незалежній медійній раді далі належить оцінити те, наскільки якісно це вдалося зробити (забезпечити нерозкриття особи п. Лесик), чи вдалося знайти баланс між свободою медіа, правом п. Фінтотвіджі на сім'ю з одного боку та правом Н. Лесик на невтручання в її приватне життя з іншого. Водночас ми беремо до уваги, що телеканал виходив з переконання в достовірності даних про материнство Н. Лесик відносно Е. Фінтотвіджі, обґрунтованість такого переконання Радою не оцінюється, що роз'яснено в п. 3 вище.

7

Розкрити особу громадянина в медіа найпростіше, оприлюднивши його прізвище та ім'я або зображення, але редакції медіа мають розуміти, що це далеко не єдині способи розкриття. Одразу кілька законів визначають персональні дані як відомості чи **сукупність відомостей про фізичну особу**, яка ідентифікована або **може бути конкретно ідентифікована**. Абсолютно ясно, що вказати на особу можна як безпосередньо, так і навівши кілька її ознак, які в поєднанні дозволяють ідентифікувати цю особу тим, хто її знає.

Закон України «Про захист персональних даних» у питанні їхнього поширення (ст. 14) не встановлює якої-небудь мінімальної кількості суб'єктів, до яких мали б потрапити персональні дані без належних на те правових підстав, щоб таке поширення вважалось порушенням. Тобто відповідним порушенням є надання доступу чи ознайомлення з персональними даними навіть однієї сторонньої особи без належних правових підстав.

Також очевидно, що ідентифікувати особу за певним поєднанням ознак зазвичай може вже не будь-хто, а саме ті, хто її хоча б трохи знає. Це коло знайомих може бути більшим або меншим, залежно від характеру поширеної інформації про ознаки особи та кола її спілкування й соціальної активності, але однаково це може становити втручання в приватне життя особи.

У своєму зверненні до НМР Н. Лесик зазначає, що про вихід телепередачі їй повідомила дочка, після чого вони з чоловіком її переглянули. Але надалі її знайомі почали запитувати в неї про цю передачу, тобто впізнали в представленій там матері Едуарда саме Н. Лесик.

8

Потенційно фрагментами телепередачі, що ідентифікують Н. Лесик, є такі:

8.1. Зображення могили матері Н. Лесик (після 42-ї хв.). На надгробкові прізвище та верхня частина обличчя у відео були розмиті, але помітними є ім'я та по батькові, дати народження і смерті, сусідні могили. А після 43-ї хв. передачі навіть добре видно прізвища на надгробках у сусідньому ряду. Після 53-ї хв. демонструється також і вхід до відповідного сільського цвинтаря та сусідні могили вже з іншого боку від могили матері, що для маленької громади означає повну ідентифікацію особи.

З огляду на на викладене вище Незалежна медійна рада вважає, що такі фрагменти відео до-

зволяють односельцям ідентифікувати, кому належить могила, про яку йдеться, а отже — й дочку похованої.

8.2. Участь у телепередачі двоюрідної сестри Н. Лесик — після 44-ї хв. На відео видно її зображення, титровано її прізвище та ім'я, вона повідомляє про природу свого родинного зв'язку з «пані Ганною», що дозволяє знайомим ідентифікувати за нею й Наталю Лесик.

8.3. Демонстрація в ефірі аудіозапису телефонної розмови з Н. Лесик (після 45-ї хв.). Голос на аудіо не був спотворений для анонімізації. Вважаємо, що завдяки цьому особи, які добре знають Наталю Лесик, також можуть її ідентифікувати й припустити, що саме вона мати Едуарда. Правомірність такого оприлюднення запису розглянуто нижче.

8.4. У телепередачі повідомляється чимало інформації про родичів Н. Лесик (43-тя — 46-та хв.), а саме ім'я матері разом з роками її життя, наявність недієздатного брата, вік та ім'я доньки. Також повідомляється ім'я пані Лесик — Наталя, приблизний район проживання її матері. В сукупності це дозволяє ідентифікувати вказану особу колегам по роботі, родичам, знайомим, односельцям.

Інформація, надана двоюрідною сестрою хоч і стосується обставин її приватного життя, проте також зачіпає інтереси третьої особи — скаржниці. Розкриття такої інформації потребує згоди скаржниці, чого, очевидно, не було зроблено.

9

З огляду на викладене в попередньому пункті Незалежна медійна рада вважає, що телеканал СТБ не забезпечив достатнього рівня знеособлення даних і порушив:

- п. «и» ч. 1 ст. 59 ЗУ «Про телебачення і радіомовлення»;
- ст. 14 ЗУ «Про захист персональних даних»;
- п. 3 Кодексу етики українського журналіста.

Звертаємо також увагу на те, що повідомлення певної інформації про особу її знайомим може виявитися для неї навіть травматичнішим, ніж повідомлення цієї ж інформації незнайомим з нею людям.

10

Повідомлення про народження дитини поза шлюбом є інформацією про статеве життя матері дитини, тому вказана інформація підпадає під дію ст. 7 ЗУ «Про захист персональних даних». Ця телепередача фактично містить таку інформацію, незважаючи на жорсткіші вимоги захисту даних про статеве життя особи. Підстав для обробки персональних даних, перелічених у ч. 2 ст. 7, в розглянутій ситуації не вбачається, тому телеканал порушив також і ч. 1 ст. 7 вищезгаданого Закону.

11

Рада не надає оцінки дотриманню телеканалом СТБ вимог пп. 3.7., 4.2. та 7.1. його редакційного статуту з огляду на розмитість формулювання в них підстав для поширення каналом інформації про приватне життя людини: «може викликати суспільну дискусію, впливає чи може впливати на формування суспільної думки з будь-якого питання». Медійна рада звертає увагу, що наявність сус-

пільної дискусії чи формування суспільної думки, які можуть бути викликані банальною цікавістю аудиторії до пліток або сімейних скандалів, не рівноцінні наявності суспільного інтересу в поширенні певної інформації. Умовою поширення конфіденційної інформації є та обставина, що «право громадськості знати цю інформацію переважає потенційну шкоду від її поширення» (ч. 1 ст. 29 ЗУ «Про інформацію»). На думку Ради, положення пп. 3.7. цього статуту потребують удосконалення.

12

Окремо Незалежна медійна рада звертає увагу на те, що пані Лесик стверджує про запис та оприлюднення в ефірі телепередачі телефонної розмови з нею без її згоди. Редакції телеканалу та передачі не спростували цього твердження після звернення по уточненню від ради.

Зважаючи на вимоги чч. 1 і 2 ст. 306 Цивільного кодексу, телеканал мав би запитати згоди на запис та оприлюднення телефонної розмови. Водночас у самій телепередачі, як було встановлено вище в цьому висновку, телеканал, усупереч його намаганням щодо анонімізації, фактично розкрив особу Н. Лесик як нібито біологічну матір Е. Фінтотвіджі для досить широкого кола людей. Н. Лесик у телефонній розмові лише заперечувала своє материнство, просила дати їй спокій і не розкривала суттєвих деталей власного життя, тому не вбачається нагальної потреби в оприлюдненні вказаного запису телефонної розмови для забезпечення достовірності або точності матеріалу. Тобто було порушене і право Н. Лесик на таємницю кореспонденції (п. 13 Кодексу етики українського журналіста, ст. 306 ЦКУ).

IV. ВИСНОВКИ

Незалежна медійна рада вважає, що телеканал СТБ у випуску № 14 своєї передачі «Таємниці ДНК» (другий сезон, 27 жовтня 2020 р.) порушив п. «и» ч. 1 ст. 59 Закону України «Про телебачення і радіомовлення», ст.ст. 7 і 14 Закону України «Про захист персональних даних», чч. 1 і 2 ст. 306 Цивільного кодексу України, пп. 3 і 13 Кодексу етики українського журналіста. Рада не оцінює достовірності або ж недостовірності інформації, поданої в телепередачі як результат експертизи ДНК.

ВИСНОВОК

23 вересня 2021

Матеріал «Гроші на пам'ять. Як будівництво меморіалу в Бабиному Яру перетворилося на проблему національного масштабу» на ресурсі Liga.net

I. ЗМІСТ СКАРГИ ТА ОБСТАВИНИ СПРАВИ

- 1 До Незалежної медійної ради звернулися засновник ГО «Українська стратегічна ініціатива» А. Левус та віце-президент ГО «Фонд підтримки демократичних ініціатив» Ю. Гончаренко зі скаргою щодо змісту [матеріалу](#) «Гроші на пам'ять. Як будівництво меморіалу в Бабиному Яру перетворилося на проблему національного масштабу» авторства Любові Величко, розміщеного на Liga.net. Скаржники наголошують на необхідності перевірки об'єктивності й збалансованості матеріалу, дотримання журналістських стандартів при його написанні (як-от відокремлення фактів, суджень і припущень, виправлення неточностей тощо).
- 2 Матеріал Любові Величко присвячений історії будівництва меморіали в Бабиному Яру. На початку матеріалу йдеться про трагічні події 1940-х років, що позначилися на історії українського єврейського населення, та жакливі наслідки для цієї етнічної спільноти. Згодом авторка оцінювала три ініціативи будівництва меморіалу та описувала причини невдач у реалізації цих проєктів. Згадуються спонсований єврейською благодійною організацією Joint американський проєкт, ініціатива за підтримки українських олігархів і резонансний проєкт, частково спонсований особами з російським громадянством, який мав реалізувати скандальновідомий російський режисер Ілля Хржановський.

Значною мірою неспроможність побудувати меморіальний комплекс із перших спроб Любов Величко приписувала опозиційним настроям Йосифа Зісельса — громадського діяча, дисидента і співпрезидента Асоціації єврейських організацій і общин України (далі — ВААДУ). Зокрема, наголошувалося на його критиці потенційного місця для спорудження меморіалу, а також критиці на адресу осіб інвесторів, художників та членів громадської наглядової ради.

Також матеріал містить окремий розділ, присвячений фінансовому боку питання спорудження пам'яток та меморіалів єврейської громади в Україні. Авторка в цій частині натякає на те, що ВААДУ мала б знайти кошти на більшість проєктів з огляду на те, що вона об'єднує понад дві сотні організацій.

Наступними в матеріалі йдуть підрозділи з назвами «Шахрайська схема» і «Злочин та покарання», які ілюструють історію обвинувачення Йосифа Зісельса в розкраданні майна та коштів емігрантів, що виїхали до Ізраїлю на початку 90-х років. Коментарів Йосифа Зісельса щодо змісту обвинувачень і критики авторка матеріалу не наводить, пропонуючи читачам винятково емоційні ремарки громадського діяча або ж коментарі, які не стосуються предмета критики.

На завершення матеріалу Любов Величко ставить питання щодо довіри громадськості до особи, яка була звинувачена в корупційних схемах. Водночас значної глибинної критики інших осіб, які були залучені в згаданих ініціативах, а також позиції захисників державних проєктів меморіалу в Бабиному Яру матеріал не містить.

Малюнок № 1. Схема розташування Кирилівського православного кладовища станом на 1929-й рік з позначенням місця досліджуваної ділянки

Скріншоти матеріалу «Гроші на пам'ять. Як будівництво меморіалу в Бабиному Яру перетворилося на проблему національного масштабу» на ресурсі Liga.net.

- 3** Спорудження меморіалу в Бабиному Яру спричинило суспільний резонанс. Ця тема порушує питання публічного інтересу, стосуючись важливих історичних подій. Релевантність і важливість таких матеріалів неодноразово підкреслював Європейський суд з прав людини (далі — ЄСПЛ) у справах [Stoll v Switzerland](#) (щодо поваги до жертв Голокосту), [Dmitriyevskiy v Russia](#) (щодо права на пошук історичної правди), [Savva Terentyev v Russia](#) (щодо підвищеного захисту, який має гарантуватися вразливим меншинам у разі повідомлення про історію переслідувань, нерівності чи знущань з таких груп). Крім того, ЄСПЛ наголосив, що публічний інтерес присутній і у випадках поширення інформації щодо фінансових питань, які значною мірою впливають на життя громади, включно з підозрою в скоєнні злочинів (див. [White v Sweden](#)), чи питань розпорядження публічними коштами (див. [Novaya Gazeta v Voronezhe v Russia](#) та [Marchenko v Ukraine](#)). Саме тому Незалежна медійна рада вважає за потрібне надати висновок щодо якості журналістського матеріалу, присвяченого встановленню меморіалу в Бабиному Яру, та окреслити основні стандарти, яких мусять дотримуватися журналісти під час висвітлення подібної інформації.

II. РЕГУЛЮВАННЯ

1. КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ

Стаття 34. Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань

Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати й поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб — на свій вибір.

Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охо-

рони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету й неупередженості правосуддя.

2. КОНВЕНЦІЯ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД (ЄВРОПЕЙСЬКА КОНВЕНЦІЯ З ПРАВ ЛЮДИНИ)

Стаття 8. Право на повагу до приватного і сімейного життя

1. Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції.
2. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.

Стаття 10. Свобода вираження поглядів

1. Кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Ця стаття не перешкоджає державам вимагати ліцензування діяльності радіомовних, телевізійних або кінематографічних підприємств.
2. Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду.

Стаття 17. Заборона зловживання правами

Жодне з положень цієї Конвенції не може тлумачитись як таке, що надає будь-якій державі, групі чи особі право займатися будь-якою діяльністю або вчиняти будь-яку дію, спрямовану на скасування будь-яких прав і свобод, визнаних цією Конвенцією, або на їх обмеження в більшому обсязі, ніж це передбачено в Конвенції.

3. ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО ІНФОРМАЦІЮ»

Стаття 2. Основні принципи інформаційних відносин

1. Основними принципами інформаційних відносин є:
 - гарантованість права на інформацію;
 - відкритість, доступність інформації;
 - свобода обміну інформацією;

- достовірність і повнота інформації;
- свобода вираження поглядів і переконань;
- правомірність одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації;
- захищеність особи від втручання в її особисте та сімейне життя.

Стаття 29. Поширення суспільно необхідної інформації

1. Інформація з обмеженим доступом може бути поширена, якщо вона є суспільно необхідною, тобто є предметом суспільного інтересу, і право громадськості знати цю інформацію переважає потенційну шкоду від її поширення.
2. Предметом суспільного інтересу вважається інформація, яка свідчить про загрозу державному суверенітету, територіальній цілісності України; забезпечує реалізацію конституційних прав, свобод і обов'язків; свідчить про можливість порушення прав людини, введення громадськості в оману, шкідливі екологічні та інші негативні наслідки діяльності (бездіяльності) фізичних або юридичних осіб тощо.

Стаття 30. Звільнення від відповідальності

2. ...Якщо особа вважає, що оціночні судження або думки принижують її гідність, честь чи ділову репутацію, а також інші особисті немайнові права, вона вправі скористатися наданим їй законодавством правом на відповідь, а також на власне тлумачення справи у тому самому засобі масової інформації з метою обґрунтування безпідставності поширених суджень, надавши їм іншу оцінку...

4. КОДЕКС ЕТИКИ УКРАЇНСЬКОГО ЖУРНАЛІСТА (РЕДАКЦІЯ 2013 р.)

4. Висвітлення судових процесів має бути неупередженим щодо звинувачених. Журналіст не може називати людину злочинцем до відповідного рішення суду.
6. Повага до права громадськості на повну та об'єктивну інформацію про факти та події є найпершим обов'язком журналіста. Журналісти та редактори повинні здійснювати кроки для перевірки автентичності всіх повідомлень, відео- та аудіоматеріалів, отриманих від представників загалу, фрилансерів, пресслужб та інших джерел.
9. Факти, судження та припущення мають бути чітко відокремлені одне від одного. Неприпустимим є розповсюдження інформації, що містить упередженість чи необґрунтовані звинувачення.
10. Точки зору опонентів, у тому числі тих, хто став об'єктом журналістської критики, мають бути представлені збалансовано. Так само мають бути подані оцінки незалежних експертів.
12. Журналіст зобов'язаний зробити все можливе для виправлення будь-якої поширеної інформації, якщо виявилось, що вона не відповідає дійсності.
19. Свідоме порушення норм журналістської етики є абсолютно несумісним з професійною журналістикою, піддається громадському осуду, може бути підставою для позбавлення прескарти чи членства в професійних спілках та НСЖУ. Розгляд конфліктних ситуацій етичного та професійного характеру здійснює Комісія з журналістської етики.

5. РЕЗОЛЮЦІЯ ПАРЄ 1003 (1993) «ПРО ЕТИЧНІ ПРИНЦИПИ ЖУРНАЛІСТИКИ»

3. Основним принципом будь-якої етичної засади журналістики є те, що повідомлення та міркування слід чітко розділяти, змішувати їх неприпустимо. Повідомлення — це інформація про факти й події, тоді як міркування — це вираження поглядів, ідей, вірувань або оцінних суджень з боку медіакомпаній, видавців і журналістів.
4. Поширення повідомлень має базуватися на принципі достовірності, що забезпечується відповідними засобами перевірки й доказів, а також на неупередженості подання, опису й розповіді. Чутки не мають бути складовою повідомлень. Заголовки та виклад повідомлень мають відбивати сутність поданих фактів і даних якомога точніше.
6. У міркуваннях, що набувають форми коментарів подій або дій окремих осіб чи установ, не варто намагатися заперечувати реальні факти або події чи приховувати їх.
15. Ні видавці, ні власники, ні журналісти не мають вважати, що вони є власниками новин. Новинні організації повинні ставитися до інформації не як до товару, а як до основного права громадянина. З цією метою медіа не мають використовувати ані якість, ані зміст новин чи думок для збільшення кількості читачів чи аудиторії, зі зростанням якої збільшується рекламний дохід.
16. Якщо ми маємо забезпечити, щоб до інформації ставилися з етичного погляду, її цільову аудиторію слід розглядати як окремих осіб, а не як масу.
21. ...Журналістика не має змінювати правдиву й неупереджену інформацію або чесні думки, використовувати їх на користь ЗМІ, намагаючись створити чи сформулювати громадську думку, оскільки законність журналістики ґрунтується на ефективній повазі до основоположного права громадянина на інформацію як на складовій повазі до демократичних цінностей. Тому журналістика, пов'язана із законними розслідуваннями, обмежується достовірністю й чесністю інформації та думок і не сумісна з журналістськими кампаніями, що проводяться на підставі заздалегідь випрацюваних позицій і спеціальних інтересів.
26. На вимогу зацікавлених осіб ЗМІ, що спеціалізуються на новинах, повинні точно, автоматично, швидко й з використанням усієї належної інформації виправляти будь-яку новину або міркування, яке вони повідомили, а воно виявилось неправдивим або помилковим. Національне законодавство має передбачити відповідні санкції і, якщо необхідно, відшкодування.

III. ОЦІНКА ДОТРИМАННЯ ВИМОГ ЗАКОНОДАВСТВА ТА ПРОФЕСІЙНИХ СТАНДАРТІВ У МАТЕРІАЛАХ

1

Під час створення матеріалів журналісти зобов'язані дотримуватися принципу повноти та збалансованості. Це, своєю чергою, передбачає перевірку матеріалів щодо достовірності й точності історичних фактів, автентичності наведених документів, правдивості й повноти висловлювань фігуран-

тів матеріалу тощо. Наприклад, практика ЄСПЛ ілюструє, що медіа може бути звільнене від свого звичайного обов'язку перевіряти фактичні твердження, ймовірно, дифамаційного характеру лише в дуже виняткових випадках. Зокрема, це залежить від серйозності обвинувачень та обґрунтованості підстав медіа вірити в достовірність поширених даних (див. [McVicar v the United Kingdom](#), §84).

Так, якщо репутація фігуранта матеріалу може значно постраждати від поширених відомостей, а дослідження медіа не охоплює абсолютно всіх доступних джерел – кожне посилання має бути предметом додаткової перевірки на достовірність (див. [Bladet Tromsø and Stensaas v Norway](#), §66). Ба більше, ЄСПЛ у [Times Newspapers Ltd v the United Kingdom](#) наголошує, що обов'язок медіа діяти згідно з принципами відповідальної журналістики за допомогою забезпечення точності історичної інформації буде більшим за відсутності будь-якої терміновості в публікації матеріалу. Крім цього, незважаючи на те що оригінали історичних документів є легітимними й достатніми для історичного дослідження певної теми (див. [Kenedi v Hungary](#), §43), вони мають бути зрозумілими та доступними для читача.

У випадку матеріалу щодо меморіалу в Бабиному Яру більшість тез підтверджено посиланнями на відповідні матеріали. Втім, деякі твердження, що сформульовано як фактичні судження, не мають відсилання до джерел, зокрема це стосується частин матеріалу, присвячених, ймовірно, шахрайським схемам (як-от теза про те, що отримані внаслідок консалтингових послуг кошти витрачалися на бізнес і нерухомість) та розслідуванню цього випадку (на кшталт прямої цитати без посилання на інтерв'ю з ізраїльським адвокатом Максимом Сапожніковим або згадки про те, що авторка брала в нього інтерв'ю особисто).

Крім цього, деякі посилання на матеріали на івриті (особливо ПДФ-документи й подібне) є переважно неможливими до прочитання та аналізу українськомовною аудиторією, а отже читачі не в змозі без значних зусиль встановити автентичність джерела та відповідність журналістського аналізу його реальному змісту.

Також тези Йосифа Зісельса з різноманітних дискусій часто наводяться скорочено, без посилання на оригінал, а тому можуть не до кінця відображати посил, що закладався в такі тези, та контекст конкретного висловлювання. Відповідно до [Węgrzynowski and Smolczewski v Poland](#), інформація, позбавлена первісного контексту, не може вважатися повною мірою достовірною, а тому не становить значного суспільного інтересу.

Водночас принцип 6 Кодексу етики українського журналіста, що стосується повноти матеріалу, охоплює не лише перевірку джерел, а й подання належного контексту. Саме з цим у матеріалі виникла проблема: його тему заявлено як проблематику побудови меморіалу в Бабиному Яру, але сам матеріал більше концентрується на особі Йосифа Зісельса. Він дійсно послідовно виступав опонентом усіх трьох проєктів меморіалу, але ж таким опонентом був не він один (зокрема, у випадку двох перших проєктів). Втім, інших таких опонентів, окрім Йосифа Зісельса, майже не згадують або ж згадують дуже побіжно, без детального аналізу їх як особистостей. Унаслідок цього виникає враження, що матеріал є цілеспрямованою атакою саме на Йосифа Зісельса та призначений для створення негативного образу цієї особи в медійному просторі.

Так само проблематичними є і дрібніші моменти: до прикладу, позиція Йосифа Зісельса, що не можна будувати меморіал на місці колишнього єврейського кладовища, бо це суперечить юдейським традиціям. З матеріалу незрозуміло, що точно забороняє традиція: будувати лише безпосередньо на місці, де були поховання, чи взагалі на місці, яке визначено як цвинтар.

Невідоме й завершення дискусії опонентів проєкту та істориків, які зазначали про відсутність захоронень. Фактично в матеріалі повідомляється лише про частину історичних досліджень, де в результаті розкопок не знайшли поховань (на схемі позначено червоним кольором), на підставі чого робиться висновок про припустимість побудови меморіалу. Жодного аналізу достатності таких ар-

хеологічних досліджень, відсутності альтернативних досліджень, обґрунтування позиції щодо наявності захоронень у матеріалі не наведено. Тому матеріал не можна вважати об'єктивним та повним, що порушує Принцип 6 Кодексу етики українського журналіста.

2

Факти, оцінні судження та припущення мають бути чітко відокремлені одне від одного. Така вимога знайшла свій вияв і в практиці ЄСПЛ: у справі [McVicar v the United Kingdom](#) Суд наголосив, що існування фактів можна довести, а от істинність оцінних суджень не підлягає доведенню. Саме тому читач має чітко усвідомлювати, до якої з категорій слід зарахувати ту чи іншу частину матеріалу. Суд не заперечив загальної можливості використання суб'єктивного оцінювання фактів з боку журналістів, особливо коли вони повідомляють про теми, що стосуються публічного інтересу (див. [Paturel v France](#), §37).

Втім, у [Morice v France](#) ЄСПЛ підкреслив, що ремарки та суб'єктивні коментарі варто оцінювати контекстуально, щоб з'ясувати, чи вони можуть справити враження оманливих тверджень або явної персоналізованої атаки, не пов'язаної з темою матеріалу та фактичною базою, яку має журналіст. Також Суд окремо виділяє випадки використання сатиричних та іронічних висловлювань, що є оцінними судженнями. Так, у [Nikowitz and Verlagsgruppe News GmbH v Austria](#) ЄСПЛ зазначив, що з матеріалу має бути зрозуміло, чи є твердження жартом, іронією або сатирою, чи воно повідомляє читача про об'єктивну дійсність.

Важливою є і теза про те, що кумулятивний аналіз оцінних суджень у матеріалі не має створювати враження, що особа скоїла злочин (див. [Ruokanen and Others v Finland](#), §48). У матеріалі, присвяченому зведенню меморіалу в Бабиному Яру, невдача трьох проєктів приписується критиці цих ініціатив з боку Йосифа Зісельса. Водночас до уваги не беруться інші об'єктивні чинники та фактори, що могли вплинути на неможливість реалізації згаданих проєктів. Як наслідок, суб'єктивна думка авторки щодо особи пана Зісельса як чи не єдиної причини провалу цих ініціатив подається як твердження про факт, вводячи читача в оману щодо фігуранта матеріалу та створюючи його вняткову негативний образ.

Також негативна оцінка діяльності організацій, очолюваних Йосифом Зісельсом, є особистою позицією авторки, що подається як факт, який ґрунтується на фінансових даних. Водночас самі дані свідчать не так про внутрішні адміністративні проблеми, як про зовнішні фінансові труднощі. До прикладу:

«Чи є успішною діяльність фондів та інших структур, якими опікується Зісельс? Не завжди».

«...На реконструкцію Бейт-Кадішін на єврейському кладовищі в Чернівцях потрібен мільйон євро. Але цю суму ВААД уже шостий рік поспіль не може знайти. У ВААД кажуть, що у 2017 році уряд Німеччини виділив на цей проєкт усього 100 000 євро».

Так, на основі цього прикладу Любов Величко робить висновок про неуспішну фінансову діяльність ВААДУ. Водночас сама авторка зазначає, що чітких даних щодо фінансових надходжень і витрат немає через закритий формат звітування. Отже, теза про фінансові невдачі є радше авторським припущенням, що ґрунтується на кількох прикладах, ніж твердженням, заснованим на об'єктивних фактах. Проте авторський аналіз не було чітко відділено від фактичних тверджень у самому матеріалі, що є порушенням Принципу 9 Кодексу етики українського журналіста.

3

Під час створення матеріалів, де подається критика особи, а також використовуються фактичні твердження та особиста думка автора, важливим є правильне сприйняття читачем різниці між фактами й оцінними судженнями. Інакше зміст матеріалу та форма подан інформації можуть сприйматися як спроба маніпуляції думкою аудиторії.

У випадках неоднозначного сприйняття інформації ЄСПЛ [використовує](#) стандарт «пересічного читача» — особи, яка не володіє спеціальними навичками й знаннями з теми та не має технологій для глибокої перевірки достовірності матеріалу. Зокрема, у [Reznik v Russia](#) Суд наголосив, що важливе сприйняття матеріалу не особою, яка є об'єктом критики, а пересічним читачем. Неякісним є матеріал, якщо читач не може встановити причинно-наслідкових зв'язків, плутає критику з об'єктивними фактами, отримує однобоке висвітлення діяльності особи. У [Couderc and Hachette Filipacchi Associés v France](#) ЄСПЛ зазначив, що захищеного публічного інтересу не буде у випадку, де матеріал вводить аудиторію в оману чи спотворює оригінальний зміст повідомлення. Водночас сумлінним буде посилання на інші дотичні матеріали та висвітлення передісторії певної події (див. [Lopes Gomes da Silva v Portugal](#), §35).

У матеріалі, присвяченому побудові меморіалу в Бабиному Яру, має йтися про історію ініціатив, їхній зміст і причини невдач, що є, здавалося б, центральною темою матеріалу. Втім, фактично матеріал зосереджується на критиці Йосифа Зісельса. Як наслідок, у читача складається враження, що основною проблемою спорудження меморіалу чи будь-якого іншого проєкту є саме опозиція цієї конкретної особи. Отже, в результаті це виглядає як маніпуляція думкою аудиторії з боку автора, що є виявом несумлінної журналістики.

4

Окрім об'єктивного висвітлення подій та відділення фактів від оцінних суджень матеріал загалом має відповідати принципу збалансованості. Так, наявність критики, суспільної дискусії чи суперечливих історичних моментів має повідомлятися читачу повно, з урахуванням думки кожної зі сторін, згаданих у матеріалі. З цього приводу ЄСПЛ [зазначив](#), що всі мають бути забезпечені правом повідомити свою версію фактів та їхньої інтерпретації, якщо їхні інтереси зачіпаються в матеріалі.

Наприклад, у [Verlagsgruppe Droemer Knauer GmbH & Co. KG v Germany](#) медіа перебільшило рівень підозри, висловлений у внутрішніх офіційних звітах, і не змогло довести такий рівень підозри за допомогою додаткових фактів. Як наслідок, матеріал не був збалансованим, адже не досить просто посилатися на офіційні джерела і не повідомити позицію особи, яку критикують чи обвинувачують.

У ситуації з поширенням інформації про спорудження меморіалу в Бабиному Яру критика Йосифа Зісельса не супроводжувалася його коментарями, що стосуються безпосередньо предмету критики (наприклад, про те, що Йосиф Зісельс «хотів, завести в наглядову та громадську раду, а також у менеджмент організації 50% своїх людей»). Цитати з інтерв'ю містили переважно емоційні висловлювання, але не детальне і конструктивне пояснення позиції.

Також не продемонстровано відповіді на конкретні обвинувачення, як-от щодо позиції Михайла Кальницького, що прямо суперечить візії Йосифа Зісельса, чи закиду про різку зміну думки про третій проєкт меморіалу. Ба більше, матеріал мав би бути присвячений не критиці особи, а темі спорудження меморіалу. Водночас критикується лише особа Йосифа Зісельса, детально не зазначається про досить широку суспільну критику російського художника Іллі Хржановського, українського олігарха Ігоря Коломойського чи інших фігурантів матеріалу.

Іншим важливим аспектом є відсутність позиції прихильників державного проєкту. Фактично згадано переваги й невдачі приватних проєктів, але не окреслено перспектив державного проєкту, за який [виступає](#) Йосиф Зісельс та група громадських активістів. Не згадано про [конфлікт](#) у комітеті Верховної Ради, а також про багато інших факторів, що породжують суспільну напругу довкола проєкту меморіалу в Бабиному Яру. Це робить матеріал незбалансованим і таким, що не містить позицій усіх зацікавлених сторін. Отже, наявне порушення Принципу 10 Кодексу етики українського журналіста.

5

Заголовки матеріалу «Шахрайська схема» і «Злочин та покарання» справляють на читача враження, що Йосиф Зісельс скоїв злочин. З одного боку, згідно з [Timpul Info-Magazin and Anghel v Moldova](#), коли приватна компанія вирішує брати участь у фінансових операціях, де залучені значні державні кошти, вона добровільно зазнає підвищеного контролю з боку громадськості та підвищеного рівня критики. Тому журналістські розслідування, критика і повторний аналіз такої теми понад 20 років по тому є припустими.

Ба більше, відповідно до [Yordanova and Toshev v Bulgaria](#), пасажі, які формулюються для привернення уваги до новини, заголовки з великої літери чи інші прийоми, які можуть збільшити аудиторію читачів, не є порушенням журналістських стандартів [§52]. Утім, у таких випадках головною є мета, що ставить собі медіа під час висвітлення новин. Наприклад, якщо ціллю є «задоволення не приборкуваної цікавості певної аудиторії та посилення комерційних інтересів» медіа, такий матеріал не можна вважати внеском у будь-які дебати, що становлять загальний інтерес для суспільства (див. [Biruik v Lithuania](#), §42).

Також не є легітимними в такому разі маніпуляція думкою аудиторії, намагання ввести читачів в оману чи надмірна гіперболізація для створення негативного образу фігуранта матеріалу (див. [Couderc and Hachette Filipacchi Associés v France](#), §132). З огляду на те що в матеріалі щодо Бабиного Яру лише ці підзаголовки є інтерактивними, можна впевнено припустити, що не кожна особа розгортатиме розділ, щоб детальніше ознайомитися з повним змістом цієї частини матеріалу. Так, частина аудиторії може сприйняти обвинувачення в заголовках як такі, що були встановлені в судовому провадженні, а особу Йосифа Зісельса — як злочинця. Це, своєю чергою, потенційно порушуватиме презумпцію невинуватості й [правила](#) висвітлення в медіа інформації про вчинені правопорушення.

6

Незалежна медійна рада вважає, що під час створення матеріалу про спорудження меморіалу в Бабиному Яру порушено принцип об'єктивного та повного висвітлення подій. Безсумнівно, визнаючи інформацію про деякі події *«швидкопсувним товаром»*, ЄСПЛ наголошував на тому, що журналістам не завжди можливо верифікувати дані, які публікуються в матеріалі, зважаючи на необхідність актуальної публікації ([Observer and Guardian v the United Kingdom](#), §60). Крім того, суд підкреслив, що навіть використання *«історій»*, *«суспільної думки»* чи *«пліток»* від інших осіб є дозволеним, якщо вони не є зовсім необґрунтованими ([Timpul Info-Magazin and Anghel v Moldova](#), §36). Втім, це правило не означає, що будь-яка думка і тим більше фактичне твердження можуть поширюватися без належної перевірки.

Так, концепція *«обов'язків і відповідальності»* журналіста передбачає, що медіа слід діяти сумлінно, надаючи публіці надійну та точну інформацію відповідно до етичних стандартів ([Bergens Tidende and Others v Norway](#), §53; [Goodwin v the United Kingdom](#), §39; [Fressoz and Roire v France](#), §54). Осо-

бливо це правило є релевантним до тих випадків, де здобути додаткову інформацію чи перевірити наявні дані можна безперешкодно і в стислі строки.

У випадках помилки з боку медіа ЄСПЛ у [Melnychuk v Ukraine](#) чітко встановив обов'язок виправляти неточну (неповну) чи неправдиву інформацію, а також надавати можливість спростувати твердження чи відповіді на них [§2]. На додачу в [Smolorz v Poland](#) ЄСПЛ підкреслив, що обов'язок поширити публічне вибачення та спростування діє незалежно від наявності рішення суду щодо неправомірності дій медіа, а відмова зробити такі дії є обтяжувальною обставиною під час встановлення відповідальності медіа [§42].

У цьому разі скаржник зазначив про численні прохання виправити матеріал та спростувати недостовірну інформацію. Проте на запит Незалежної медійної ради скаржник не надав доказів цих звернень, а отже Liga.net і Любов Величко не можуть вважатися такими, що не поширили альтернативної думки чи не надали права на відповідь. Як наслідок, Незалежна медійна рада дійшла висновку про відсутність порушення Принципу 12 Кодексу етики українського журналіста.

7

Агресивна чи провокативна поведінка, яка значно переходить межі етичної та відповідальної журналістики, вважається свідомим порушенням правил журналістської етики ([Zarubin and Others v Lithuania](#), §53, 57). Крім цього, виявом умисного порушення може бути свідоме небажання надавати людині право на відповідь чи спростування інформації в матеріалі. Також недобросовісною і неетичною поведінкою може бути повна відсутність відповіді на вимогу спростування чи виправлення неточностей.

У випадку з матеріалом про меморіал у Бабиному Яру Незалежна медійна рада не отримала від скаржника доказів ігнорування авторкою та ресурсом Liga.net звернень щодо виправлення матеріалу, а також доказів відмови в праві на відповідь чи спростуванні. Також не вбачається інших фактів, що можуть свідчити про свідоме порушення з боку авторки чи ресурсу журналістських стандартів. Отже, Незалежна медійна рада не вбачає в матеріалі порушення Принципу 19 Кодексу етики українського журналіста.

IV. ВИСНОВОК

Незалежна медійна рада вважає, що матеріал «Гроші на пам'ять. Як будівництво меморіалу в Бабиному Яру перетворилося на проблему національного масштабу» авторства Любові Величко, розміщений на Liga.net, містить порушення Принципів 6, 9 та 10 Кодексу етики українського журналіста, а також суперечить пунктам 4, 6, 21 Резолюції ПАРЕ 1003 (1993) «Про етичні принципи журналістики».

ВИСНОВОК

18 листопада 2021

Серія публікацій про приватне підприємство
«Торговий дім “Галпідшипник”»

LENTA-UA

zaxid.media

КИЕВ/ЛАСЬ

АНТИКОР

ГОЛОС
МЕДІА ГРУПА

UA

Рупор
Київщини

I. ЗМІСТ СКАРГИ ТА ОБСТАВИНИ СПРАВИ

- 1 До Незалежної медійної ради звернувся представник Приватного підприємства «Торговий дім “Галпідшипник”» Г. Багмут (лист вих. № 0055/21 від 11.06.2021) щодо оцінювання низки матеріалів на предмет порушення законодавства, а також базових професійних стандартів журналістики. Крім того, в скарзі містилося прохання «посприяти видаленню відповідної недостовірної інформації з мережі Інтернет».
- 2 4 серпня 2021 р. Незалежна медійна рада на підставі пункту 12 Положення про раду прийняла дану скаргу до розгляду з огляду на суспільну значущість цього випадку, зокрема масштаб поширення інформації.
- 3 **Перша серія публікацій.** У невстановлену дату в соціальній мережі «Фейсбук» користувач, якого медіа ідентифікували як «Назара Приходька», нібито [зробив допис](#). Його зміст зводився до звинувачень ПП «Галпідшипник» у сприянні проросійським бойовикам на Сході України у формі ведення діяльності на окупованих територіях щодо продажу там підшипникової продукції. Наразі допис із соцмережі видалено, але на нього наявне посилання в матеріалах таких медіа:
 - 3.1. [Публікація](#) інтернет-видання Lenta.UA «“Галпідшипник” допомагає з ремонтом техніки бойовикам “ДНР” — експерт», датована 21 квітня 2021 р., автором вказано Євгена Медведєва. У матеріалі стверджується, що ПП «Галпідшипник» *«постачає власні товари у окупований бойовиками Донецьк. Завдяки цьому окупанти мають змогу ремонтувати бойову техніку, яка потім вбиває українських солдат»*. Відомості подають з посиланням на вказаного користувача фейсбуку, якого названо «блогером і політичним експертом», фактично весь матеріал побудовано на його розповіді.
 - 3.2. [Публікація](#) інтернет-видання «Голос.ЮА» «“Галподшипник” помогает оккупантам ремонтировать технику, которая убивает воинов ВСУ, — эксперт» теж від 21 квітня 2021 р., але без зазначення автора. За змістом вона є практично ідентичною публікації Lenta.UA, але також містила гіперпосилання на вказаний допис у соцмережі «Фейсбук» з виведенням його зображення посеред тексту публікації, яке наразі не відбивається через видалення допису.
 - 3.3. У скарзі також вказано на дві [публікації на вебсайті](#) «Стрічка.КОМ», які наразі вже видалено.
- 4 **Допис Олексія Голобуцького в соціальній мережі «Фейсбук» та подальші публікації.** 1 червня 2021 р. Олексій Голобуцький зробив допис, у якому нагадав про попередній допис користувача «Назара Приходька» (надавши гіперлінк) з посиланням на нього ж, стверджуючи, що ПП «Галпідшипник» є посередником під час продажу підшипників на окупованих територіях. Також він навів сім фото, пояснивши, що це «бланки “денеєрівського “Галпідшипника МТС” із лого “Галпідшипника” і навіть українською мовою за воєнні 2014—2015 роки». Далі пан Голобуцький

стверджує, що на початку війни питання таких постачань уже порушувалося, але Олександр Тільман пояснював, що його компанія не має стосунку до «Галпідшипник МТС», зареєстрованого в т.зв. «ДНР», а її склади на Донбасі просто захопили й привласнили продукцію, хоча, на думку О. Голобуцького, такої привласненої продукції не вистачило б, щоб ще досі її там продавати. Посилаючись на неназване джерело, останній вказує, що підшипники зараз нібито «возять із Запоріжжя» й до цього «має стосунок львівський "Галпідшипник"». А зв'язок цих постачань з ПП «Галпідшипник» начебто приховали за структурами з не настільки схожими формулюваннями найменувань (ФОП Шаповалов, Opel).

- 4.1. Публікація інтернет-видання «КиївВласть», [Матеріал](#) «Шведська компанія SKF спонсорує бойовиків ДНР запчастинами для техніки – політолог» опубліковано 2 червня 2021 р., автором указано Олексія Ветрова. Публікація починається з такого абзацу (пунктуацію збережено): «В окупованому Росією Донецьку досі відбувається продаж підшипників, шведської компанії SKF, яка є

2 червня 2021 р.

КИЇВВЛАДА
п'ятниця, 22 вересня 2023 г.

НОВИНИ ТЕКСТИ ТЕРИТОРІЯ РОЗУМУ ВИБОРИ ДЕ В КИЄВІ

Неспішне відновлення: за три роки на Київщині планують відбудувати 3% зруйнованих рашистами приватних будівель

В Ірпені за 117 млн гривень почали ремонт Гостомельського шосе, але місцеві не раді

Новини

Шведська компанія SKF спонсорує бойовиків ДНР запчастинами для техніки, - політолог

2 червня 2021 г. 14:25

В окупованому Росією Донецьку досі відбувається продаж підшипників, шведської компанії SKF, яка є світовим лідером з їхнього виробництва. В тому числі, ці деталі використовуються для ремонту техніки на території окупованих частин Луганської та Донецької областей.

Про це, як стало відомо **KV**, на сторінці у Facebook **написав** політтехнолог Олексій Голобуцький.

Підписуйтеся на новини "КиївВласть"

Скріншот матеріалу «Шведська компанія SKF спонсорує бойовиків ДНР запчастинами для техніки – політолог» на сайті «КиївВласть» від 2 червня 2021 р..

НОВОСТИ.ТЕРНОПІЛЬ

НОВОСТИ ДЕНЬГИ МЕГА ФОТО / ВИДЕО LIFESTYLE МЕСТНЫЕ НОВОСТИ

Главная » Украина » Донецьк » СМІ: шведская компания SKF спонсирует боевиков ДНР запчастями для техники

СМИ: шведская компания SKF спонсирует боевиков ДНР запчастями для техники

2 года назад 60 634

Поделиться

В оккупированном Россией Донецке до сих пор происходит продажа подшипников шведской компании SKF, которая является мировым лидером по их производству. В том числе, эти детали используются для ремонта техники на территории оккупированных частей Луганской и Донецкой областей.

Об этом, пишет Киеввладсть со ссылкой на страницу Facebook политтехнолога Алексея Голобуцкого.

"Политический эксперт Назар Приходько еще в конце апреля писал в ФБ, что в оккупированном Россией Донецке до сих пор продают подшипники шведской компании SKF – крупнейшего в мире производителя подшипников. И в том числе эти подшипники используются для ремонта техники оккупантов. Так, доля от общих продаж SKF мизерная: сколько там того спроса на подшипники на оккупированных территориях. Но факт остается фактом: если это официальные поставки, даже через звено посредников, это все равно наносит ущерб репутации шведской компании. И менеджмент SKF должен об этом узнать. Но дело Украины – не только донести эти сведения до представителей SKF но и разобраться с посредниками. Которыми, по данным Назара Приходько, до сих пор является Львовская (!) компания "Галподшипник". Бланки "ДНРовского Галподшипника – МТС" с лого "Галподшипника" и даже на украинском языке за военные 2014-15 годы есть на фото ниже", - отметил Голобуцкий.

Политтехнолог вспомнил, что тему продажи шведских подшипников на оккупированной территории уже поднимали в СБУ, только результата, по словам эксперта, пока нет,

Скріншот матеріалу «СМІ: Шведская компания SKF спонсирует боевиков ДНР запчастями для техники» на сайті «НОВОСТИ.ТЕРНОПІЛЬ».

світовим лідером з їхнього виробництва. В тому числі, ці деталі використовуються для ремонту техніки на території окупованих частин Луганської та Донецької областей». Потім подано розлогу цитату О. Голобуцького й наведено фото його допису з фейсбуку, а після нього знову розлогі цитати, перемежовані короткими абзацами з його ж непрямою мовою. Коментарів ПП «Галпідшипник», відповідної шведської компанії або незалежних експертів у матеріалі не наведено й не зазначено, чи намагалося видання їх отримати. Матеріал ілюстровано фото людей у військовій формі з георгіївськими стрічками.

- 4.2. Мережа сайтів Zaxid.Media передрукувала матеріал з «КиївВласти» на таких сайтах: [«НОВОСТИ.ТЕРНОПІЛЬ»](#), [«НОВОСТИ.ПОЛТАВА»](#), [«НОВОСТИ.СУМИ»](#) та [«НОВОСТИ.ЧЕРНІГІВ»](#), але з перекладом російською й під іншою назвою — «СМИ: Шведская компания SKF спонсирует боевиков ДНР запчастями для техники». Гіперпосилань у цих передруках не подано, всі вони ілюстровані фото людини у військовій формі з георгіївською стрічкою на тлі прапора т.зв. «ДНР». Автора матеріалу в передруках не вказано, як і точної дати їхнього оприлюднення (лише вказівка на кількість місяців з моменту виходу матеріалів).
- 4.3. Також 2 червня 2021 р. вебсайт «Рупор Київщини» [передрукував](#) матеріал «Шведська компанія SKF спонсорує бойовиків ДНР запчастинами для техніки – політолог» зі звичайним згадуванням видання «КиївВласть» у тексті (без гіперпосилання). Матеріал містить зображення допису п. Голобуцького в соцмережі (з можливістю перейти на нього за посиланням) та фото людей у військовій формі з георгіївськими стрічками. Автора тексту не зазначено.
- 4.4. 2 червня 2021 р. Національний антикорупційний портал «Антикор» [опублікував](#) матеріал «Шведська SKF веде бізнес з продажу автозапчастин у ДНР та спонсорує бойовиків – експерт» без зазначення автора, але з тим самим текстом, що й публікація «КиївВласти», хоча і без посилання на неї. Матеріал містить аж два гіперпосилання на допис О. Голобуцького, на початку вміщено фото коробок з лого SKF, яке є обрізаним варіантом одного з фото в згаданому дописі у фейсбуці.
- 4.5. Крім того, в скарзі зазначено ще дві публікації, які наразі видалено відповідними сайтами, а саме редакціями [Знай.ЮА](#) та новинного агрегатора [МУ.УА](#).
- 5 Межі розгляду.** Незалежна медійна рада, з огляду на п.п. 1 і 4 [Положення](#) про НМР, розглядає саме оскаржені матеріали медіа та надає їм оцінку, але не може надавати й не надає оцінки особам, згаданим у матеріалах, чи їхнім діям поза інформаційною сферою. Цей висновок не може слугувати підтвердженням чи спростуванням правдивості звинувачень, зроблених у розгляданих матеріалах.

II. РЕГУЛЮВАННЯ

1. КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ

Стаття 34. Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань

Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати й поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб — на свій вибір.

Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіаль-

ної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету й неупередженості правосуддя.

2. КОНВЕНЦІЯ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД (ЄВРОПЕЙСЬКА КОНВЕНЦІЯ З ПРАВ ЛЮДИНИ)

Стаття 10. Свобода вираження поглядів

1. Кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Ця стаття не перешкоджає державам вимагати ліцензування діяльності радіо-омовних, телевізійних або кінематографічних підприємств.
2. Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду.

3. ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО ДРУКОВАНІ ЗАСОБИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ (ПРЕСУ) В УКРАЇНІ»

Частина 1 статті 1: «В цьому Законі під друкованими засобами масової інформації (пресою) в Україні розуміються періодичні і такі, що продовжуються, видання, які виходять під постійною назвою, з періодичністю один і більше номерів (випусків) протягом року на підставі свідоцтва про державну реєстрацію».

Частина 2 статті 5: «Дія цього Закону поширюється на друковані засоби масової інформації, засновані в Україні, а також на друковані засоби масової інформації інших держав, які розповсюджуються в Україні».

4. ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО ІНФОРМАЦІЙНІ АГЕНТСТВА»

Преамбула: «Цей Закон, відповідно до Конституції України, інших законів України та міжнародно-правових документів, закріплює правові основи діяльності в Україні інформаційних агентств та їх міжнародного співробітництва».

5. ЦИВІЛЬНИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ

Частина 1 статті 91: «Юридична особа здатна мати такі ж цивільні права та обов'язки (цивільну правоздатність), як і фізична особа, крім тих, які за своєю природою можуть належати лише людині».

Стаття 275. Захист особистого немайнового права

1. Фізична особа має право на захист свого особистого немайнового права від протиправних посягань інших осіб. Захист особистого немайнового права здійснюється способами, встановленими главою 3 цього Кодексу.
2. Захист особистого немайнового права може здійснюватися також іншим способом відповідно до змісту цього права, способу його порушення та наслідків, що їх спричинило це порушення.

Стаття 277. Спростування недостовірної інформації

1. Фізична особа, особисті немайнові права якої порушено внаслідок поширення про неї та (або) членів її сім'ї недостовірної інформації, має право на відповідь, а також на спростування цієї інформації.
[...]

4. Спростування недостовірної інформації здійснюється особою, яка поширила інформацію.

[...]

Якщо особа, яка поширила недостовірну інформацію, невідома, фізична особа, право якої порушено, може звернутися до суду із заявою про встановлення факту недостовірності цієї інформації та її спростування.

[...]

6. Фізична особа, особисті немайнові права якої порушено у друкованих або інших засобах масової інформації, має право на відповідь, а також на спростування недостовірної інформації у тому ж засобі масової інформації в порядку, встановленому законом.

Якщо відповідь та спростування у тому ж засобі масової інформації є неможливими у зв'язку з його припиненням, така відповідь та спростування мають бути оприлюднені в іншому засобі масової інформації за рахунок особи, яка поширила недостовірну інформацію.

Спростування недостовірної інформації здійснюється незалежно від вини особи, яка її поширила.

[...]

7. Спростування недостовірної інформації здійснюється у такий же спосіб, у який вона була поширена.

Стаття 299. Право на недоторканність ділової репутації

1. Фізична особа має право на недоторканність своєї ділової репутації.
2. Фізична особа може звернутися до суду з позовом про захист своєї ділової репутації.

Стаття 302. Право на інформацію

1. Фізична особа має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію.
[...]

2. Фізична особа, яка поширює інформацію, зобов'язана переконатися в її достовірності.

4. КОДЕКС ЕТИКИ УКРАЇНСЬКОГО ЖУРНАЛІСТА (РЕДАКЦІЯ 2013 р.)

6. Повага до права громадськості на повну та об'єктивну інформацію про факти та події є найпершим обов'язком журналіста. Журналісти та редактори повинні здійснювати кроки для перевірки автентичності всіх повідомлень, відео- та аудіоматеріалів, отриманих від представників загалу, фрилансерів, пресслужб та інших джерел.
9. Факти, судження та припущення мають бути чітко відокремлені одне від одного. Неприпустимим є розповсюдження інформації, що містить упередженість чи необґрунтовані звинувачення.
10. Точки зору опонентів, у тому числі тих, хто став об'єктом журналістської критики, мають бути представлені збалансовано. Так само мають бути подані оцінки незалежних експертів.

5. РЕЗОЛЮЦІЯ ПАРЄ 1003 (1993) «ПРО ЕТИЧНІ ПРИНЦИПИ ЖУРНАЛІСТИКИ»

4. Поширення повідомлень має базуватися на принципі достовірності, що забезпечується відповідними засобами перевірки й доказів, а також на неупередженості подання, опису й розповіді. Чутки не мають бути складовою повідомлень. Заголовки та виклад повідомлень мають відбивати сутність поданих фактів і даних якомога точніше.
[...]
21. Журналістика не має змінювати правдиву й неупереджену інформацію або чесні думки, використовувати їх на користь ЗМІ, намагаючись створити чи сформулювати громадську думку, оскільки законність журналістики ґрунтується на ефективній повазі до основоположного права громадян на інформацію як на складовій повазі до демократичних цінностей. Тому журналістика, пов'язана із законними розслідуваннями, обмежується достовірністю й чесністю інформації та думок і несумісна з журналістськими кампаніями, що проводяться на підставі заздалегідь вирацьованих позицій і спеціальних інтересів.

III. ОЦІНКА ДОТРИМАННЯ ВИМОГ ЗАКОНОДАВСТВА ТА ПРОФЕСІЙНИХ СТАНДАРТІВ У МАТЕРІАЛАХ

1

Питання торгівлі з окупованими РФ територіями та продовження роботи там українських підприємств є особливо чутливою темою і становить в Україні суспільний інтерес, і такі випадки мають висвітлюватися медіа. З'ясувати факти такої торгівлі можуть правоохоронні органи, суд. Медіа зі свого боку, зокрема з власної ініціативи, можуть зібрати й перевірити дані, що вказують на ознаки такої торгівлі. Незалежна медійна рада не є ані правоохоронним органом, ані медіа, але в її компетенції перебуває питання оцінювання того, наскільки якісно відповідно до професійних стандартів та законодавства медіа подали повідомлення про відповідну діяльність українського підприємства.

2

В оскаржених публікаціях містяться серйозні звинувачення щодо ПП «Галпідшипник» якщо не з погляду права, то з погляду сприйняття їх суспільством. Публікації зводяться фактично до переказів повідомлень у соціальній мережі без якої-небудь додаткової інформації по суті. Залежно від того, на яке джерело йде посилання, оскаржені матеріали становлять дві великі групи публікацій, але, зважаючи на значну подібність змісту, рада розглядає їх сукупно.

3

Європейський суд із прав людини в рішенні щодо [справи](#) «Видавнича компанія Алітія ЛТД та Константінідес проти Кіпру» зазначає:

«48. Суд відзначає, що імунітет, надаваний медіа за умови їх відповідності заданим вимогам [qualified privilege], є винятковим захистом, що має забезпечити свободу комунікації без загрози судових позовів, навіть якщо така комунікація включає дифамаційні твердження про факти, правдивість яких не може бути доведена. Імунітет звільняє газети від їхнього звичайного обов'язку перевіряти дифамаційні фактологічні твердження за умови — якщо брати до уваги всі значущі обставини, — що газета діяла за стандартами відповідальної журналістики (див. *Times Newspaper Ltd v. the United Kingdom* (dec.), no. [23676/03](#) and [3002/03](#), 11 жовтня 2005 р.).

49. У попередніх справах, коли суд мав вирішити, чи звільняти газети від їхнього звичайного обов'язку перевіряти фактологічні твердження, які були дифамаційними щодо приватних осіб, суд реалізував свою дискрецію, беручи до уваги різні фактори, зокрема природу та ступінь дифамації, а також межу, до якої газета може розумно вважати свої джерела надійними в контексті таких тверджень (*Bladet Tromsø and Stensaas v. Norway* [GC], no. [21980/93](#), § 66, ECHR 1999-III). Ці фактори, у свою чергу, вимагають розгляду інших елементів, як-от авторитет джерела (*Bladet Tromsø and Stensaas*, цит. вище), чи провела газета дослідження в розумному обсязі перед публікацією матеріалу (*Prager and Oberschlick v. Austria*, ріш. від 26 квітня 1995 р., § 37), чи подала вона розповідь у розумно збалансованому вигляді (*Bergens Tidende and Others v. Norway*, № [26132/95](#), § 57), а також чи надала газета знеславленим суб'єктам можливість захистити себе (*Bergens Tidende and Others v. Norway*, цит. вище, § 58).

[...]

57. На завершення суд зазначає, що місцевий суд, який заслухав і детально розглянув свідчення заявників, дійшов висновку, що останні діяли зі злим умислом, публікуючи надзвичайно дифамаційні звинувачення й не роблячи суттєвих спроб перевірити їх перед публікацією, і це демонструє байдужість заявників щодо правдивості їхніх тверджень. [...] На думку суду, заявники мали розуміти, що після публікації цілої серії матеріалів із серйозними дифамаційними фактологічними твердженнями, базованими на сумнівних джерелах, не даючи звинуваченому розумної можливості прокоментувати закиди або принаймні не роблячи спроби подати його точку зору, заявники явно будуть вважатися такими, що не відповідають стандартам "відповідальної журналістики" і в результаті вони не зможуть скористатися імунітетом».

4

В усіх розглядуваних публікаціях наявне джерело звинувачень та об'єкт критики (ПП «Галпідшипник»). Водночас в усіх матеріалах відсутня позиція звинуваченого підприємства і не зазначено, чи редакції медіа намагалися її отримати.

Природно, що в цитованих / переказаних у матеріалах дописах з фейсбуку відсутній баланс точок зору, адже відповідні користувачі соцмережі не зв'язані професійними стандартами журналістики. Але це не звільняє медіа від обов'язку збалансувати подання інформації, розкриваючи тему, порушену в соцмережі. Як і не звільняє від цього факт передруку матеріалів з одного онлайн-медіа іншим (аналогії з можливим звільненням від відповідальності в разі передруку в пресі рада вважає недоречними, оскільки йдеться про питання етики, а не законодавства, водночас для онлайн-медіа відсутнє відповідне законодавче регулювання).

Тобто в усіх оскаржених публікаціях порушено професійний стандарт збалансованого подання інформації.

5

Далі розглянемо аспект перевірки інформації та її джерел. Одним з елементів перевірки інформації мало б виступити звернення по коментарі до ПП «Галпідшипник», але в публікаціях нічого не вказує на спроби таких звернень з боку редакцій медіа, як було констатовано в попередньому пункті цього висновку.

Єдиними джерелами інформації в кожній із груп оскаржених публікацій є дописи в соцмережі «Фейсбук». Перший за хронологією допис, який нібито спричинив появу однієї групи публікацій, наразі вже не доступний, що вказує на ймовірне його видалення самим автором або соціальною мережею. Ми не можемо достеменно стверджувати про причину зникнення допису, проте з огляду на джерела та сумнівність матеріалу має право на життя підозра в застосуванні відомої технології вкидів, коли первинне джерело зникає через певний час після поширення повідомлення.

Другий за хронологією допис зробив користувач з неверифікованого акаунту. Власне, особа пана Голубуцького також викликає питання: він занесений інтернет-виданням «Тексти» до бази псевдосоціологів та прихованих піарників на основі фактів, що потрактовані як його заангажованість і сприяння певним політикам.

У розглядуваних публікаціях не залучено коментарів справді незалежних експертів, які могли б спробувати пояснити контекст того, в який спосіб зазвичай постачають деталі для техніки на окуповані території, який там обсяг ринку, попит, чи може така підшипникова продукція використовуватися на військовій техніці (на що натякається в публікаціях — див. нижче) та ін. У публікаціях також немає ознак того, що медіа намагалися самі з'ясувати, що це за підшипники, хто такий ФОП Шаповалов та інші структури, вказані як посередники «Галпідшипника» в дописі із соцмережі.

Тобто редакції медіа та інформаційних ресурсів фактично проігнорували аспект перевірки інформації та її джерел.

6

За відсутності таких елементів, як збалансоване подання інформації, її перевірка та аналіз джерел, не можна говорити й про дотримання стандарту повного подання інформації.

7

Розглядувані публікації, базовані на дописі п. Голобуцького (крім публікації «Антикору»), проілюстровано фото проросійських бойовиків, хоча в самих їхніх текстах чітко не сказано, що відповідні підшипники використовуються в бойовій техніці, це поняття не тотожне техніці бойовиків (цілком імовірно, що воєнізовані формування можуть використовувати й цивільні авто). У першій серії публікацій, базованій нібито на дописі п. Приходька, згадується саме про бойову техніку. Проте ніде не зазначено, про які саме підшипники може йтися, чи можуть вони використовуватися в бойовій техніці, на що було звернуто увагу вище, тому твердження про ремонт бойової техніки виглядають голосливими. Фото з допису О. Голобуцького не вказують на купівлю підшипників саме воєнізованими структурами. Отже, не зрозуміло, на підставі чого зроблено висновки / натяки щодо ремонту саме бойової техніки противника з використанням відповідних підшипників.

Окремо від цього Незалежна медійна рада звертає увагу, що, як констатовано вище, попри серйозність звинувачень у жодній з публікацій не подано коментарів ПП «Галпідшипник», джерела інформації є сумнівними, а перевірки повідомлень редакціями не проведено. Це вказує на необ'єктивність та упередженість подання інформації у вказаних публікаціях.

8

Такі медіа, як Лента.ЮА, Голос.ЮА та «Антикор», винесли тезу про постачання автозапчастин до «ДНР» у заголовки з посиланням на «експерта». У виданні «Антикор» публікацію розміщено в рубриках «Позиція», «Коментарі». Тобто від початку вказано на суб'єктивний характер повідомлення, а публікації не розміщено в новинних рубриках.

Натомість у виданнях «Рупор Київщини», «КиевВласть» та виданнях групи «ЗахідМедіа» відповідні публікації містяться в рубриці «Новини». Або, як в останньому випадку, сама назва сайтів указує на нібито новинний характер їхніх матеріалів, а в заголовках іде посилання вже на «ЗМІ» замість вказівки на фізичну особу. Тобто під виглядом новини подається суб'єктивна думка, що є порушенням професійного стандарту відокремлення фактів від коментарів. Медійна рада вважає, що розміщення матеріалу в новинній рубриці накладає на редакцію більше зобов'язань, ніж, до прикладу, в розділі аналітики. Зроблена в соцмережах публікація на суспільно важливу тематику сама по собі є фактом, але новинний матеріал не висвітлює цей факт як такий. У цьому випадку йдеться про інформування аудиторії видань щодо нібито певної діяльності ПП «Галпідшипник», хоча насправді аудиторії подають лише суб'єктивну, а можливо, і свідомо маніпулятивну позицію автора допису в соцмережі, а не об'єктивні факти. В дописі із соцмережі «Фейсбук» містяться фактологічні твердження, але новинні матеріали не містять ознак того, що редакції перевіряли відповідні твердження, і це встановлено в цьому висновку вище. Замість самих фактів там подано розлогі цитати п. Голобуцького. Тобто першоджерело інформації в новинних матеріалах було підмінене упередженим коментатором.

9

Щодо перевірки розглянутих публікацій на предмет порушень законів України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» та «Про інформаційні агентства», то рада бере до уваги, що всі публікації були здійснені на вебсайтах і жодне з відповідних медіа не позначило себе як газету чи інформагентство. Зважаючи на сферу дії та регульованих суб'єктів згаданих двох законів, немає підстав вважати, що ці публікації підпадають під їхнє регулювання.

Стосовно порушення норм Цивільного кодексу України, то вище, в п. 5 цього висновку, встановлено відсутність належної перевірки інформації з боку редакцій онлайн-медіа та інформаційних ресурсів. Тому необхідно визнати порушення редакціями ч. 2 ст. 302 ЦКУ.

Питання достовірності поширеної інформації регулюється ст. 277 ЦКУ, в чинній редакції якої відсутня презумпція добропорядності (колишня ч. 3 статті). З огляду на це не можна презюмувати, що поширена про ПП «Галпідшипник» інформація є недостовірною, на підставі її негативного характеру, але вказане підприємство має право звернутися до суду з відповідним позовом.

10

Щодо прохання в скарзі посприяти видаленню вказаних публікацій, то Незалежна медійна рада не має компетенції видаляти матеріали, але оцінки, надані в цьому висновку, можуть слугувати для відповідних редакцій підставою видалити або виправити ці публікації.

11

Медійна рада також не розглядає в цьому висновку ті з оскаржених публікацій, які були видалені із сайтів, з огляду на відсутність предмета для дослідження.

IV. ВИСНОВКИ

Незалежна медійна рада вважає, що в таких публікаціях інформаційних ресурсів Lenta.UA («Галпідшипник» допомагає з ремонтом техніки бойовикам “ДНР” – експерт»), Голос.ЮА («Галподшипник» допомагає окупантам ремонтувати техніку, которая убивает воинов ВСУ, – експерт»), «КиевВласть» («Шведська компанія SKF спонсорує бойовиків ДНР запчастинами для техніки – політолог»), мережі сайтів Zaxid. Media («СМИ: Шведская компания SKF спонсирует боевиков ДНР запчастями для техники»), вебсайту «Рупор Київщини» («Шведська компанія SKF спонсорує бойовиків ДНР запчастинами для техніки – політолог»), Національного антикорупційного порталу «Антикор» (Шведська SKF веде бізнес з продажу автозапчастин у ДНР та спонсорує бойовиків – експерт») порушено п.п. 6, 9, 10 Кодексу етики українського журналіста, а також ч. 2 ст. 302 Цивільного кодексу України.

Медійна рада не досліджувала правдивості чи неправдивості інформації про постачання підшипників на окуповані території.

ВИСНОВОК

7 січня 2022

Випуск телепередачі
«Право на владу» каналу «1+1»

I. ЗМІСТ СКАРГИ ТА ОБСТАВИНИ СПРАВИ

- 1 До Незалежної медійної ради звернулася громадська організація «Центр — “Розвиток демократії”» (лист від 4 серпня 2021 р. № 04/08/2021) щодо телепередачі «Право на владу» (випуск від 10.06.2021, ТОВ «Телерадіокомпанія “Студія 1+1”»). У зверненні містилося прохання розглянути відповідний контент передачі й надати висновок щодо дотримання професійних журналістських стандартів, законодавства у сфері медіа та маніпуляцій думкою глядачів «з боку телеканалу “1+1” та ведучої Н. Мосейчук». На думку автора звернення, в цьому випуску телепередачі були допущені порушення журналістських стандартів: балансу, достовірності, трапилися вияви дискримінації за політичною, статевою ознакою учасників передачі, а ведуча не вживала заходів щодо припинення таких порушень і навіть «особисто підтримувала учасників програми, які дозволяли собі подібні порушення». Зокрема, звертається увага на те, що ведуча «різко висловлювала власну думку щодо Ірини Геращенко».
- 2 6 грудня 2021 р. Незалежна медійна рада на підставі пункту 12 положення про раду взяла це звернення до свого розгляду з огляду на суспільну значущість порушень у телепередачі питань, зокрема звільнення громадян України, утримуваних бойовиками та РФ.
- 3 Випуск телепередачі «Право на владу» від 10 червня 2021 р. (тривалістю понад дві з половиною години ефіру) присвячено темі обміну українських полонених на захоплених бойовиків та кадрових військових РФ. Переважно обговорення стосувалося таких обмінів у період президентства Петра Порошенка. Ведучою телепередачі була Наталія Мосейчук, гостями студії — Ірина Геращенко («Європейська солідарність»), Геннадій Друзенко, Євген Терехов (радник міністра внутрішніх справ), Сергій Кривонос (генерал Збройних сил України), Антон Геращенко (на той час заступник міністра внутрішніх справ), Іван Дєєв (ветеран), Андрій Білецький (політик, військовий), Олексій Арестович (радник Президента) та ін. Скайпом долучалися Тетяна Ричкова (партія «Європейська солідарність») та Марк Фейгін (адвокат, РФ). Представники «Опозиційної платформи — За життя» не прийшли на ефір, хоча, за словами ведучої, вони були запрошені. Про роль лідера ОПЗЖ Віктора Медведчука в обмінах згадувалося в студії переважно в негативному контексті. Під час ефіру трапилося кілька емоційних суперечок між Іриною Геращенко та ведучою Наталею Мосейчук, а також деякими іншими гостями студії.
- 4 На 1 год. 34 хв. ефіру в телепередачі демонструється відео з російського телебачення (у зверненні стверджується про телеканал «Россия 1», І. Геращенко в ефірі називає ОРТ, але в будь-якому разі телеведуча сама перед демонстрацією відео заявила про його показ у т.зв. «ЛНР») про участь Володимира Рубана в нібито звільненні українських військових. Він, зокрема, заявляє полоненому (офіцер Гречаний), що його повільне звільнення спричинене «політикою» й «підганяється» під вибори (з українського боку). Після демонстрації відео Н. Мосейчук повторює сказане В. Рубаном. На зауваження І. Геращенко телеведуча відповіла, що телеканал це показує, оскільки глядачі мають «знати мразей в ліцо». Після цього ще кілька хвилин триває суперечка між І. Геращенко з одного боку та телеведучою й окремими гостями студії з іншого.

10 червня 2022

Скріншот відео телепередачі «Право на владу» (випуск від 10.06.2021, ТОВ «Телерадіокомпанія "Студія 1+1"»).

II. РЕГУЛЮВАННЯ

1. КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ

Стаття 34. Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань

Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати й поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб — на свій вибір.

Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету й неупередженості правосуддя.

2. КОНВЕНЦІЯ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД (ЄВРОПЕЙСЬКА КОНВЕНЦІЯ З ПРАВ ЛЮДИНИ)

Стаття 10. Свобода вираження поглядів

1. Кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної

влади і незалежно від кордонів. Ця стаття не перешкоджає державам вимагати ліцензування діяльності радіомовних, телевізійних або кінематографічних підприємств.

2. Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду.

3. ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО ТЕЛЕБАЧЕННЯ І РАДІОМОВЛЕННЯ»

Стаття 57. Редакційний статут телерадіоорганізації

1. Редакційний статут телерадіоорганізації містить вимоги до створення та поширення інформації.
[...]
4. Редакційний статут телерадіоорганізації визначає:
 - основні вимоги до забезпечення точності, об'єктивності, неупередженості та збалансованості інформації, що розповсюджується телерадіоорганізацією...
 - вимоги до перевірки достовірності інформації, одержаної від третіх осіб...
 - особливості поширення інформації про політичні партії та політиків під час виборчого процесу та поза його межами...
6. Редакційний статут телерадіоорганізації має бути оприлюднений. Копія редакційного статуту протягом семи днів з часу його прийняття або внесення змін до нього надсилається до Національної ради.

Стаття 59. Обов'язки телерадіоорганізації

1. Телерадіоорганізація зобов'язана...
 - в) поширювати об'єктивну інформацію...

Стаття 60. Обов'язки творчих працівників телерадіоорганізацій

1. Творчий працівник телерадіоорганізації зобов'язаний...
 - б) перевіряти достовірність одержаної ним інформації...
 - г) не допускати випадків поширення в телерадіопрограмах відомостей, які порушують права і законні інтереси громадян, принижують їх честь і гідність...

Стаття 67. Звільнення від відповідальності за поширення інформації, що не відповідає дійсності

1. Телерадіоорганізація та її працівники не несуть відповідальності за поширення інформації, що не відповідає дійсності, у разі...

- в) якщо ця інформація розповсюджувалася без попереднього запису та містилася у виступах осіб, які не є працівниками телерадіоорганізації;
- г) якщо вона є дослівним відтворенням матеріалів, поширених іншим засобом масової інформації або інформаційним агентством, з посиланням на нього...

4. КОДЕКС ЕТИКИ УКРАЇНСЬКОГО ЖУРНАЛІСТА (РЕДАКЦІЯ 2013 РОКУ)

- 6. Повага до права громадськості на повну та об'єктивну інформацію про факти та події є найпершим обов'язком журналіста. Журналісти та редактори повинні здійснювати кроки для перевірки автентичності усіх повідомлень, відео- та аудіоматеріалів, отриманих від представників загалу, фрілансерів, пресслужб та інших джерел.
- 8. Факти, судження та припущення мають бути чітко відокремлені одне від одного. Неприпустимим є розповсюдження інформації, що містить упередженість чи необґрунтовані звинувачення.
- 9. Точки зору опонентів, в тому числі тих, хто став об'єктом журналістської критики, мають бути представлені збалансовано...
- 15. Ніхто не може бути дискримінований через свої стать, мову, расу, релігію, національне, регіональне чи соціальне походження або політичні уподобання. Вказувати на відповідні ознаки особи (групи людей) слід лише у випадках, коли ця інформація є неодмінною складовою матеріалу. Необхідно утримуватися від натяків або коментарів, що стосуються фізичних недоліків чи хвороб людини, уникати вживання образливих висловів, ненормативної лексики.

5. РЕДАКЦІЙНИЙ СТАТУТ ТЕЛЕРАДІОКОМПАНІЇ «СТУДІЯ 1+1»*

«2.2. Принципи редакційної політики

...Журналісти телеканалу "1+1" працюють в інтересах усього українського суспільства, не віддаючи переваги жодній політичній, соціальній, етнічній чи релігійній групі...» (абзац 15).

«3.2. Точність

Повідомляючи про подію з чужих слів, журналіст має перевірити її щонайменше з двох незалежних джерел. Якщо не можливо, то про це слід повідомити глядачів» (абзац 2).

«3.3. Достовірність

Інформацію, яка надходить з інших ЗМІ., 1+1 прагне перевірити або продублювати інформацією з власних джерел...» (абзац 2).

«3.4. Збалансованість

Телеканал «1+1» подає позиції усіх сторін відображуваного конфлікту, різні міркування щодо суперечливого питання... Висловленню позицій сторін у кожному матеріалі, по можливості, необхідно надавати однаковий ефірний час» (абзац 1).

«3.5. Відокремлення фактів від коментарів та оцінок

Власні коментарі та оцінки журналістів допускаються лише в авторських та аналітичних програмах 1+1, формат яких концептуально передбачає певний суб'єктивізм авторів. Такі програми мають бути публічно позиціоновані як інформаційно-аналітичні, аналітичні, публіцистичні тощо» (абзац 2).

*Редакційний статут відсутній на вебсайті телеканалу й був наданий Національною радою з питань телебачення і радіомовлення за запитом. Згідно з ч. 6 ст. 57 Закону України «Про телебачення і радіомовлення», редакційний статут повинен оприлюднюватися, але ця норма не уточнює способу оприлюднення. Зважаючи на те, що в телеканалі наявний свій вебсайт і майже всі телепередачі каналу там оприлюднено, логічно було б очікувати розміщення тексту редакційного статуту також на вебсайті.

III. ОЦІНКА ДОТРИМАННЯ ВИМОГ ЗАКОНОДАВСТВА ТА ПРОФЕСІЙНИХ СТАНДАРТІВ У МАТЕРІАЛАХ

1

Політичні токшоу є окремим видом медійної продукції, більша частина їхнього змісту створюється гостями шоу. Їхні висловлювання не зв'язані професійними стандартами журналістики, а під законодавче регулювання діяльності телерадіоорганізацій вони підпадають радше опосередковано. Отже, Незалежна медійна рада не оцінює висловів і поведінки гостей студії, лише телеведучої, включно з її реакцією на слова та дії гостей.

2

Телепередачу «Право на владу» описано на вебсайті телеканалу фактично як інформаційний, нерозважальний продукт («...У кожному випуску політики дають відповідь на всі, навіть найбільш незручні, питання...»). Тобто метою передачі є інформування глядачів, а не з'ясування стосунків між політиками чи розвага аудиторії. Відповідно, до цього контенту є застосовними професійні стандарти журналістики та норми законодавства, що регулюють інформаційне мовлення.

3

В частині запрошення гостей студії підхід телеканалу не можна назвати незбалансованим щодо політичної партії «Європейська солідарність»: в ефірі брали участь Ірина Геращенко та Тетяна Ричкова, вони мали змогу викласти свої думки. Ведуча також зазначила, що в ефірі мали б бути представники ОПЗЖ, але вони не захотіли взяти участь.

Щодо гендерного складу учасників, то в студії переважали чоловіки. На жаль, наразі відсутнє регулювання (як на рівні національного законодавства, так і професійних стандартів) гендерного скла-

ду гостей студії. У цьому плані медіа також постає перед таким завданням, що для участі в ефірі потрібно дібрати експертів за фахом, політиків, представників влади, не всі з них мають змогу чи готові погодитися на участь в ефірі, зокрема в певний час і в певному місці. Політсили, владні органи мають право (але не обов'язок) делегувати до ефіру своїх представників і визначати, які саме особи це будуть, зокрема якої статі.

Отже, в аспекті добору учасників телепередачі рада не вбачає порушень збалансованості стосовно представлення політичних сил, але наголошує, що попри відсутність прямого законодавчого регулювання медіа мають намагатися забезпечувати більш збалансований гендерний склад гостей студії.

Тепер необхідно визначити, чи під час токшоу до різних його учасників було рівноцінне ставлення.

4

Ірина Геращенко мала змогу виступити біля мікрофона (39-та — 52-га хв. ефіру). Вона висловлювала не лише щодо теми телепередачі, але й робила випадки в бік телеканалу «1+1», зокрема згадуючи про участь Віктора Медведчука в його структурі корпоративної власності, пропонуючи перерахувати чверть заробітку працівників телеканалу на купівлі квартир для ветеранів АТО, звинувачуючи канал у фактичному ігноруванні теми заручників Кремля. На що телеведуча відповіла, що «ви спекулюєте, це називається... скотство», і далі: «и навіть не обманюєте, пані Ірино, ви брешете!» Після суперечки з ведучою І. Геращенко ще доволі довго висловлювала свою позицію й відповідала на закиди (до 59 хв. 45 сек.). Згодом ведуча зазначає: «Мені здається, що вас використовували "в темну", і тому ви не хочете брати роль Медведчука на себе, ви не хочете брати гріхи Петра Олексійовича...» (58 хв.)

5

Водночас Н. Мосейчук не реагувала на наступні провокативні чи емоційні заяви інших гостей студії. 1 год. 9 хв. 45 сек. — твердження одного з учасників телепередачі, що «випрошеного» загигло-го віддали Україні (така лексика може емоційно травмувати родичів багатьох загиглих). До жодного українського воїна, яких би катувань він чи вона в полоні не зазнали, не мають застосовуватися подібні вислови. 2 год. 37 хв. 50 сек. — Г. Друзенко, озвучуючи звинувачення в бік П. Порошенка й згадуючи РФ, ставить запитання: «то в нас головний ворог?» (відверто маніпулятивне питання та неадекватне порівняння, з огляду на те що наразі політичний вплив колишнього Президента обмежений парламентською фракцією з трохи менш ніж 30 нардепів, а російська агресія досі триває і є реальною загрозою як територіальній цілісності, так і суверенітету держави).

На 1 год. 37 хв. Г. Друзенко звертається до І. Геращенко, порівнюючи її з російською пропагандисткою Скабєєвою, а далі заявляє: «...Ви — жінка, ви — мати... навіщо ви берете гріх на душу?» Незалежна медійна рада погоджується з твердженням заявника щодо сексистського характеру цього висловлювання, оскільки тут проводиться безпідставний поділ на чоловіків і жінок за критерієм того, чи можна брехати, «брати гріх на душу» тощо. Ми не оцінюємо поведінки гостей студії, але беремо до уваги той факт, що ведуча не реагувала на такі висловлювання Г. Друзенка. Як і на наведені в попередньому абзаці пізніші його висловлювання, емоційні вислови інших гостей студії, що не заважало ведучій досить активно та емоційно реагувати на вислови представниці «Європейської солідарності».

6

Незалежна медійна рада також бере до уваги пп. 3.4 редакційного статуту телеканалу, в якому він виклав своє трактування поняття збалансованості як відбиття позицій усіх сторін конфлікту. Зважаючи на те що двоє представників «Європейської солідарності» брали участь у телепередачі, мали досить часу для висловлення своїх позицій, з урахуванням пп. 3.4 згаданого статуту в цьому випуску токшоу не вбачається порушення принципу збалансованості.

7

Але водночас НМР вважає поведінку телеведучої упередженою щодо політичної сили «Європейська солідарність» з огляду на таке. Емоційні висловлювання Н. Мосейчук (та деяких гостей передачі) в бік І. Геращенко стосувалися саме її належності до «Європейської солідарності». Факт демонстрації відео російського телеканалу (який детальніше буде розглянутий нижче) також вважаємо виявом упередженості, оскільки на момент знімання цього відео та озвучених у ньому звинувачень в бік української влади Президентом був ще Петро Порошенко.

Незважаючи на випадки І. Геращенко в бік телеканалу, на нашу думку, телеведуча мала реагувати стриманіше й не розвивати розмови в напрямі взаємних звинувачень та скандалізації. Адже функцією цього токшоу було надання максимальних відповідей на питання, тобто інформації телеглядачам, а не з'ясування стосунків між І. Геращенко та Н. Мосейчук. Це, зокрема, впливає з абзацу 15 пп. 2.2. редакційного статуту каналу «1+1» — робота журналістів в інтересах усього українського суспільства. Якими б ображеними не почували себе журналісти, телеведучі, в ефірі їхня робота має зводитися до забезпечення права аудиторії на отримання якісної та повної інформації, а не до з'ясування стосунків чи висловлення особистих емоцій. Натомість скандалізація змісту передачі марно витрачає ефірний час, який можна було б використати для надання додаткової інформації з такої важливої теми, як звільнення українських військовослужбовців.

Упередженість журналіста за політичною ознакою є однією з форм порушення вимоги об'єктивного подання інформації (п. «в» ч. 1 ст. 59 закону про телерадіомовлення, п. 6 Кодексу етики українського журналіста). Незалежна медійна рада нагадує про цю норму закону, яку передбачено в законодавстві лише (принаймні поки що) для телерадіоорганізацій. Вона стосується саме інформаційних, а не розважальних телепередач. Але це токшоу позиціюється на вебсайті телеканалу не як розважальний, а інформаційний телепродукт.

Також, зважаючи на характер висловів Н. Мосейчук, було порушення професійного стандарту журналістики з відокремлення фактів від коментарів та оцінок (п. 9 згаданого Кодексу етики). Адже «Право на владу» не є авторською телепередачею, в яких власні оцінки журналіста припустимі й природні, як це передбачено, зокрема, абзацом 2 пп. 3.5. редакційного статуту телеканалу.

8

Н. Мосейчук вживала щодо представниці «Європейської солідарності» серед інших такі вислови, як цитований вище «ви не обманюєте, ви брешете», «я художник, я так вижу» (1 год. 43 хв. 20 сек.) та ін. Окрім того, що вони вказують на упередженість, вони також мають відносно образливий характер і заважають обговоренню питання по суті, позбавляючи глядачів потенційної можливості отримати додаткову інформацію. Отже, трапилось і порушення п. 15 Кодексу етики українського журналіста (заборона образливої лексики), який охоплює також і дискримінацію за політичною ознакою, до

чого можна порівняти описану вище упередженість телеведучої. До того ж є і порушення вимог абзацу 15 пп. 2.2. відповідного редакційного статуту (щодо рівного ставлення до всіх політсил).

9

Під час демонстрування відео з російського джерела (на 1 год. 34 хв.) щодо п. Гречаного з боку телеканалу «1+1» не було чітко вказане джерело його походження, крім слів телеведучої про його демонстрацію в т.зв. «ЛНР». Скаржник та І. Геращенко називають різні російські канали як джерело відео. Але загалом безсумнівним і визнаним телеведучою в ефірі є російське походження відео. Доволі об'ємний набір (відносно тривалості самого сюжету) оцінок з боку диктора (закадровий голос) у нібито новинному сюжеті вказує на його пропагандистський характер. Що диктор, що Володимир Рубан на відео, по суті, дають зрозуміти, що українська сторона — попередня влада — не поспішає зі звільненням нашого офіцера з мотивів отримання політичної вигоди. Незалежна медійна рада не має компетенції і не береться оцінювати правдивість таких слів, але питання правдивості мав би з'ясувати телеканал «1+1», якщо він уже взявся демонструвати у своєму ефірі російський пропагандистський сюжет.

Натомість Н. Мосейчук перед демонстрацією відео зазначила, що воно «буде доречним», згадала, що його демонстрували на окупованих територіях, а після самого сюжету просто повторила твердження Володимира Рубана, якого навряд чи можна назвати незалежним експертом. З'являється враження, що телеканал подав в ефір відео для підсилення критики політсили П. Порошенка, проігнорувавши обов'язок перевірки поданої в ньому інформації. А такий обов'язок впливає з п. «б» ч. 1 ст. 60 Закону України «Про телебачення і радіомовлення». Хоча цю норму сформульовано як обов'язок працівника каналу, але законодавець накладає на нього такий обов'язок саме за посередництва його роботодавця — телерадіоорганізації, і норма міститься в законі, що регулює діяльність останньої, а не в трудовому договорі працівника з телеканалом.

Також оминання увагою аспекту перевірки інформації з відеосюжету є порушенням з боку телеканалу п. 6 Кодексу етики українського журналіста, абзацу 2 пп. 3.2. редакційного статуту (точність — перевірка даних за двома джерелами та обов'язок повідомити глядачів, якщо це не вдалося) та абзацу 2 пп. 3.3. того ж статуту (достовірність — також перевірка інформації й пріоритет власних джерел каналу).

10

Важливо зазначити, що Незалежна медійна рада не вважає застосовною до цього відео норму п. «г» ч. 1 ст. 67 Закону України «Про телебачення і радіомовлення», що звільняє телеканал від відповідальності за дослівне відтворення матеріалів, поширених іншим засобом масової інформації, з посиланням на нього. По-перше, джерело відеосюжету не було конкретно назване, тому важко вести мову про наявність посилання на медіа-першоджерело. По-друге, проблематичним є застосування вказаної норми закону до іноземних медіа як з огляду на технічний аспект (інша мова контенту, умови й практика роботи медіа), так і юридичний аспект (визначення «медіа» в іншій країні може мати суттєво відмінний зміст, аніж в українському законодавстві). По-третє, зважаючи на те що Російська Федерація є країною-агресором щодо України (постанова ВРУ від 27.01.2015), медіа РФ не можна вважати об'єктивними та безсторонніми щодо України за визначенням, і їхній контент в українському контексті завжди потребуватиме суворої перевірки.

IV. ВИСНОВОК

Незалежна медійна рада вважає, що у випуску телепередачі «Право на владу» каналу «1+1» від 10 червня 2021 р. порушено вимоги п. «в» ч. 1 ст. 59, п. «б» ч. 1 ст. 60 Закону України «Про телебачення і радіомовлення», п.п. 6, 9 і 15 Кодексу етики українського журналіста, абзацу 15 пп. 2.2, абзацу 2 пп. 3.2, абзацу 2 пп. 3.3, абзацу 2 пп. 3.5 редакційного статуту Телерадіокомпанії «Студія 1+1».

Незалежна медійна рада також закликає Телерадіокомпанію «Студія 1+1» оприлюднити свій редакційний статут на власному сайті.

ВИСНОВОК

1 серпня 2022

Щодо статті інтернет-видання “Українська правда” про звільнення Уповноваженої Верховної Ради України з прав людини Людмили Денісової

УКРАЇНСЬКА ПРАВДА

I. ЗМІСТ СКАРГИ ТА ОБСТАВИНИ СПРАВИ

- 1 До Незалежної медійної ради надійшло звернення від Ініціативи «МедіаЧек» (Ініціатива реалізується ГО «Інститут масової інформації» та «Детектор медіа»; лист від 28.06.2022) з проханням висловити позицію та надати висновок щодо матеріалу «Української правди» «Від facebook до допитів. Чому омбудсмен Денісова втратила посаду». Ініціатива раніше отримала скаргу на цю статтю інтернет-видання, яку й було переадресовано до Медійної ради. Зокрема, у скарзі йшлося про порушення стандартів точності, об'єктивності, балансу думок і відокремлення фактів від коментарів.
- 2 З урахуванням пункту 12 Положення про Незалежну медійну раду, вона 05.07.2022 визнала звернення в цій справі прийнятним з огляду на вплив цієї публікації на репутацію України як держави в міжнародній сфері та резонанс, який та викликала всередині України.

II. РЕГУЛЮВАННЯ

1. КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ

Стаття 34. Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань.

Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати й поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб — на свій вибір.

Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету й неупередженості правосуддя.

2. КОНВЕНЦІЯ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД (ЄВРОПЕЙСЬКА КОНВЕНЦІЯ З ПРАВ ЛЮДИНИ)

Стаття 10. Свобода вираження поглядів

1. Кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної

27 червня 2022

Скріншот матеріалу «Від facebook до допитів. Чому омбудсмен Денісова втратила посаду» на сайті «Українська правда» від 27 червня 2022 р.

влади і незалежно від кордонів. Ця стаття не перешкоджає державам вимагати ліцензування діяльності радіомовних, телевізійних або кінематографічних підприємств.

2. Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду.

3. ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ВОЄННОГО СТАНУ»

Стаття 8. Заходи правового режиму воєнного стану

1. В Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан, військове командування разом із військовими адміністраціями (у разі їх утворення) можуть самостійно або із залученням органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування запроваджувати та здійснювати в межах тимчасових обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, передбачених указом Президента України про введення воєнного стану, такі заходи правового режиму воєнного стану: [...]
- П) регулювати у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, роботу постачальників електронних комунікаційних мереж та/або послуг, поліграфічних підприємств, видавництв, телерадіоорганізацій, телерадіоцентрів та інших підприємств, установ, організацій і закладів культури та засобів масової інформації...

4. УКАЗ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ «ПРО ВВЕДЕННЯ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ»

1. У зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30 – 34... Конституції України, а також вводиться тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені частиною першою статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану».

5. КОДЕКС ЕТИКИ УКРАЇНСЬКОГО ЖУРНАЛІСТА (РЕДАКЦІЯ 2013 року)

- п. 6. Повага до права громадськості на повну та об'єктивну інформацію про факти та події є найпершим обов'язком журналіста. Журналісти і редактори повинні здійснювати кроки для перевірки автентичності усіх повідомлень, відео- та аудіо матеріалів, отриманих від представників загалу, фрілансерів, пресслужб та інших джерел.
- п. 8. Редакційна обробка матеріалів, включаючи знімки, текстівки, заголовки, відповідність відеоряду та текстового супроводу тощо, не повинна фальсифікувати зміст...
- п. 9. Факти, судження та припущення мають бути чітко відокремлені одне від одного. Неприпустимим є розповсюдження інформації, що містить упередженість чи необґрунтовані звинувачення.
- п.10. Точки зору опонентів, у тому числі тих, хто став об'єктом журналістської критики, мають бути представлені збалансовано. Так само мають бути подані оцінки незалежних експертів.

6. ПРИНЦИПИ ТА ПРАВИЛА РОБОТИ ІНТЕРНЕТ-ВИДАННЯ «УКРАЇНСЬКА ПРАВДА»

7. Ми відповідаємо за точність інформації, яка поширюється нашим виданням

Ми завжди прагнемо точно та правдиво висвітлювати події. Точність для нас є важливішою за швидкість. Інформація, яку ми поширюємо в новинному блоці, повинна мати тверді докази, отримані з надійних джерел, вона має бути ретельно перевірена перед публікацією...

2. Ми визнаємо свої помилки та перепрошуємо перед читачами

Якщо нашим виданням ненавмисно було поширено неправдиву або неточну інформацію, ми виправляємо її та перепрошуємо за помилку.

[...]

6. Ми гарантуємо анонімність джерела інформації, коли це необхідно

Ми з повагою ставимося до наших джерел інформації. Джерела інформації, яким ми обіцяли конфіденційність, зберігають захист за будь-яких умов. Але за можливості джерела інформації мають бути вказані якомога точніше, аби читач міг сам визначити надійність походження інформації.

[...]

Вимоги до заголовків матеріалів

- Заголовок не може брехати. Категорично неприпустимі ситуації, коли в читача складається враження, що його заохотили відкрити сторінку обманом, навіть якщо це стало результатом «стиснення», спрощення фактів під обсяг заголовка. Істотне перебільшення і применшення в заголовка також сприймається як брехня.

[...]

Взаємодія з джерелами і ньюзмейкерами

[...]

Ми не називаємо джерела і не розкриваємо їх, якщо таким є бажання нашого інформатора.

Водночас ми завжди зважаємо на те, що люди, які розголошують інформацію, можуть мати і свою корисливу мету.

Ми докладаємо всіх зусиль, щоб не стати інструментом для недоброчесного співрозмовника, який прикривається прагненням вивести когось на чисту воду.

Наше завдання — з'ясувати всі деталі, складові повної історії...

III. ОЦІНЮВАННЯ ДОТРИМАННЯ ВИМОГ ЗАКОНОДАВСТВА І ПРОФЕСІЙНИХ СТАНДАРТІВ

1

Стаття «Української правди» про причини звільнення Людмили Денісової з посади *Уповноваженої Верховної Ради України з прав людини* стосується кількох чутливих аспектів: і щирості заяв України на міжнародній арені, й фіксації та розслідування таких жаклих злочинів російських військових, як згвалтування. Незалежна медійна рада в цьому висновку надає оцінку суто матеріалові, опублікованому інтернет-виданням. До нашої компетенції та кола наших можливостей не входить оцінювання дій чи бездіяльності Людмили Денісової на посаді Уповноваженої ВРУ з прав людини.

2

На момент виходу статті, як і зараз, відсутнє детальне законодавче регулювання в цій сфері. В Україні немає окремого законодавчого регулювання щодо роботи інтернет-видань. Теоретично Закон «Про правовий режим воєнного стану» передбачає можливість для військового командування регулювати роботу медіа в період воєнного стану (відсутність статусу ЗМІ в інтернет-видань — окрема проблема), але це має робитися за певним порядком, який поки що не затверджений Кабінетом Міністрів України. Отже, в цій статті немає порушень законодавства, і Медійна рада надалі в цьому висновку зосередиться на питанні дотримання в матеріалі професійних стандартів.

3

Окремо Медійна рада хоче наголосити, що вважає цілком припустимою появу журналістського матеріалу на цю тему. Очевидним є бажання російської пропаганди використати на свою користь повідо-

млення, що певна подана раніше українськими посадовцями інформація щодо злочинів Росії не знайшла підтвердження. Але, з одного боку, відсутність інформації про недоліки української влади може бути перекрита вигадками російської пропаганди. З іншого — замовчування реальних недоліків не може бути довготривалим, хоч би воно і було явно на користь України на міжнародній арені в такий складний історичний момент. Адже якщо недоліки в роботі певного українського посадовця помітні українському журналісту, то вони будуть помітні й іноземним журналістам та громадськості. Відповідно, інформація про це рано чи пізно з’явиться або в закордонній пресі, або в соціальних мережах.

Також ми засуджуємо будь-які спроби неправомірного впливу на журналістів, які є наслідком обраної останніми тематики своїх матеріалів, зокрема і спроби впливу, спричинені появою розглядуваної статті.

4

В отриманій нами скарзі на статтю йдеться, зокрема, про її незбалансованість, відсутність коментарів Людмили Денісової. У статті зазначено, що з Олександрою Квіткою (дочкою пані Денісової) журналістам удалося зв’язатися, однак вона відмовилася від коментарів, а з пані Денісовою намагалися зв’язатися через помічницю, хоча й невдало. Зважаючи на це, а також на те, що надалі Людмила Денісова не висловила претензій щодо відсутності власних коментарів у статті, Медійна рада не вбачає такого порушення в частині подання позиції експовноваженої.

Але маємо звернути увагу, що стаття стосується не лише Людмили Денісової, в матеріалі йдеться про організовану нею з допомогою міжнародної організації ЮНІСЕФ (Дитячий фонд ООН) психологічну гарячу лінію. Зважаючи на звинувачення на адресу колишньої уповноваженої фактично в непотизмі, «вигадуванні» злочинів російських військових у проєкті психологічної гарячої лінії, організованому з допомогою ЮНІСЕФ, матеріал кидає тінь на цей фонд як на співучасника ймовірних зловживань або принаймні вказує на серйозний недогляд фонду в цьому проєкті. В статті йдеться про співпрацю фонду з пані Денісовою та дочкою ще 2019 року, про небажання фонду співпрацювати з прокуратурою, згадується про поставлені журналістами питання, зокрема щодо виділеного ЮНІСЕФ обсягу фінансування. Але в матеріалі немає коментарів фонду по суті доволі серйозних звинувачень, зокрема, чи знали у фонді про родинний зв’язок Денісової-Квіткою (як і згадки, що журналісти ставили відповідні запитання, але на них не відповіли). Поряд з цим не помітно, щоб журналісти запитали в цієї структури, яка була суть роботи проєкту гарячої лінії, які мали бути його результати, як вони мали фіксуватися тощо.

Тому в частині відсутності повноцінної позиції ЮНІСЕФ у матеріалі Медійна рада вбачає порушення професійного стандарту балансу думок (п. 10 Кодексу етики українського журналіста). Недопрацювання матеріалу в цьому аспекті спричиняють також і недоліки в частині повноти інформації та її перевірки, що буде розглянуто в цьому висновку нижче.

5

Далі Незалежна медійна рада розгляне дотримання в статті професійного стандарту журналістики щодо посилання на джерела інформації та її перевірки. Джерела журналістів у правоохоронних органах, в Офісі Уповноваженого ВРУ та в «Слузі народу» не були названі.

Конкретно назване в журналістському матеріалі джерело дає змогу читачам (і особливо іншим журналістам, які працюють над тією ж темою) оцінити його неупередженість та компетентність. Не називати джерела в матеріалі припустимо, наприклад, коли його життя чи здоров’ю загрожуватиме

серйозна небезпека. Зловживання неназваними джерелами призводить до того, що читачі не отримують важливої частини інформації, а несумлінні медіа, копіюючи такий досвід, прикривають неназваними джерелами вкидані в інформпростір неправдиві новини або плітки. З огляду на це Незалежна медійна рада вважає неадекватними щодо інтересів читачів норми Принципів і правил роботи УП про можливість не називати джерела інформації за його бажанням.

Розглядаючи конкретно цей матеріал, можемо констатувати, що не зрозуміло, наскільки неупередженими щодо Людмили Денісової є неназвані джерела. Невідомо, в яких стосунках з нею було джерело в Офісі Уповноваженого й наскільки детально воно було ознайомлене з роботою гарячої лінії психологів. Що ж до джерела в «Слузі народу», то ця партія є зацікавленою стороною конфлікту, оскільки її представники підтримали звільнення Людмили Денісової (без такої підтримки воно б не відбулося). Тож анонімні коментарі, які можуть сформувавши негативне ставлення до Денісової, могли давати з метою впливу на громадську думку. А оскільки джерела в правоохоронних органах можуть фактично перебувати під контролем тієї ж владної команди, цілком можливо, що анонімні джерела в цій ситуації подають позицію однієї сторони. Цей аспект у статті не розглядається. Але його також треба було враховувати й під час роботи з джерелами в правоохоронних органах, щоб розуміти, чи вони повідомляють про реальний провал в роботі ексуповноваженої, чи лише ретранслюють для / через журналіста вигідну політичним опонентам Людмили Денісової версію подій.

Стаття УП базується переважно саме на неназваних джерелах інформації. Зважаючи на все вищезазначене, Незалежна медійна рада вважає використання неназваних джерел у статті невиправданим і таким, що порушує п. 6 Кодексу етики українського журналіста в частині перевірки інформації та вказування її джерел. Також під час підготовки статті не враховано вимоги Принципів і правил роботи УП щодо запобігання маніпуляції журналістом з боку джерела, яке має власні мотиви (згадану в Принципах корисливість мотивів, на нашу думку, варто розуміти в широкому сенсі). Побудова матеріалу переважно на неназваних і цілком ймовірно, що заангажованих джерелах, є також і порушенням п. 1 Восьми правил працівників УП (Принципи та правила роботи ІВ УП), який стосується точності інформації (в Кодексі етики українського журналіста не розкривається такого поняття, але в Принципах УП воно за суттю явно наближене до стандарту перевірки джерел інформації).

6

Безпідставно неназвані джерела інформації є також порушенням стандарту повноти інформації. Хоча такий вид порушення не згадано в скарзі, на нашу думку, вищеприписане порушення в частині джерел завжди призводить і до недотримання стандарту повноти. У цьому випадку версію мотивів звільнення в трактуванні їх неназваними джерелами подано в статті як безальтернативну. Водночас аспект повноти інформації виглядає явно важливим для розгляду в цьому висновку.

Вище ми вже зазначали, що авторці статті варто було б перевірити, чи вказані безіменними джерелами мотиви звільнення Людмили Денісової є причиною або лише приводом. Проєкт гарячої лінії психологів необхідно було розглянути детальніше, зокрема в таких аспектах, як його мета (ставилося за мету надати психологічну допомогу, зафіксувати злочини окупантів, і те й інше або щось іще); чи можливе одночасне виконання завдань щодо психологічної допомоги жертвам і щодо фіксації злочинів окупантів, чи не конфліктуватимуть ці цілі; які дані зафіксовано у звітах за результатами роботи гарячої лінії. Документація щодо проєкту може бути не лише в ЮНІСЕФ, а й в Офісі Уповноваженого ВРУ — не зрозуміло, чи зверталися туди журналісти. Відповісти на запитання, як зазвичай організовано такі проєкти, могли б і незалежні експерти. Такі в статті дійсно фігурують, проте вони якраз не коментують цих важливих аспектів.

Крім того, варто було звернути увагу, що Уповноважений ВРУ з прав людини є передусім парламентським інститутом і Людмилу Денісову звільняв парламент. Чим саме мотивували звільнення

колишньої уповноваженої лобісти такого рішення серед депутатів? Цілком можливо, що на засіданні ВРУ були озвучені додаткові обставини або мотиви (як свідчить сайт ВРУ, до відповідної постанови про звільнення фактологічного обґрунтування не було додане). Яка думка опозиційних фракцій парламенту щодо звільнення? Ці аспекти УП також оминула в матеріалі.

З огляду на це Незалежна медійна рада вбачає в цій статті порушення стандарту повного подання інформації (п. 6 Кодексу етики українського журналіста в частині повноти).

7

Стосовно стверджуваного в скарзі порушення професійного стандарту відділення фактів від коментарів, то як приклад там наведено лише фразу про звільнення Людмили Денісової, яке «стало несподіванкою для суспільства». Оскільки йдеться про аналітичний текст, а не новинний матеріал, вживання оцінкових суджень з боку автора матеріалу є нормальною практикою. Такі судження дійсно не мають видаватися за факти. Нам невідомо про соціологічні дослідження щодо очікувань стосовно звільнення Людмили Денісової з посади Уповноваженої ВР з прав людини, але відповідну фразу вжито лише в підводці великого аналітичного матеріалу. Незалежна медійна рада вважає недостатнім одного наведеного в скарзі прикладу для встановлення порушення стандарту відокремлення фактів від коментарів. Водночас гіпотетичний аспект співвідношення фактів і оцінок у твердженнях неназваних джерел радше лежить у площині професійного стандарту перевірки джерел інформації та їхньої ідентифікації, порушення якого ми вже констатували в цьому висновку.

8

Далі Медійна рада розгляне аспект зміни первісної версії заголовка статті, яка містила фразу про «вигадування злочинів росіян». Вище ми вже встановили, що авторка статті не дослідила достатньо мірою роботи гарячої лінії психологів, тому залишається незрозумілим, чи Людмила Денісова з дочкою щось вигадували, чи взяли дані з неперевірених джерел, чи не організували фіксації правопорушень у процесі надання психологічної допомоги. Відсутність доказів злочинів росіян, про яку стверджують неназвані (й, можливо, заангажовані) джерела, ще не є підтвердженням «вигадування» цих злочинів. Крім того, із самого змісту статті випливає, що певна кількість дзвінків на гарячу лінію була підтверджена, тому постає питання, чи йдеться про вигадування, чи про велике перебільшення. Також варто взяти до уваги, що первісний заголовок редакція УП змінила без пояснень.

З огляду на це вважаємо, що було порушення п. 8 Кодексу етики українського журналіста через невідповідність первісного заголовка змісту статті.

Зважаючи на факт зміни заголовка без попередження читачів про таку зміну, констатовану вище неточність першої версії заголовка, Медійна рада вбачає також порушення п. 2 Принципів і правил роботи УП (нагадуємо, що в п. 1 Принципів і правил термін «точність» стосується перевірки даних).

9

Зважаючи на встановлені раніше в цьому висновку порушення професійних стандартів журналістики, які стосуються висвітлення діяльності ексуповноваженої, постає питання неупередженості під час викладу матеріалу. Адже неназвані джерела подали інформацію явно не на користь Людмили Денісової, мету й деталі роботи гарячої лінії психологів у матеріалі не викладено, не згадано

вагомого контексту, а перший варіант заголовка був однозначно в’їдливим щодо колишньої посадовиці. Фактично стаття є більше викладом позиції неназваних джерел інформації, ніж безстороннім поглядом на ситуацію. Зважаючи на це, зазначена стаття не може вважатися неупередженою й об’єктивною, в ній порушено в аспектах повноти й неупередженості п.п. 6 та 9 Кодексу етики українського журналіста.

10. Незалежна медійна рада також звертає увагу журналістів на особливу чутливість аудиторії в період війни. Журналістський матеріал має передовсім допомогти аудиторії розібратися в ситуації, а не наелектризувати її емоціями. Натомість гучні й неточні заголовки, недостатній розбір ситуації, яка виглядає як зловживання українського посадовця в контексті російсько-української війни, можуть як спричинити збурення української аудиторії, так і підживити маніпуляції російської пропаганди.

IV. ВИСНОВКИ

Незалежна медійна рада вважає, що в статті інтернет-видання «Українська правда» «Від facebook до допитів. Чому омбудсмен Денісова втратила посаду» порушено п.п. 6, 8, 9 й 10 Кодексу етики українського журналіста, а також п.п. 1 і 2 Восьми правил працівників «Української правди» і абзац 4 розділу «Взаємодія з джерелами і ньюзмейкерами» Принципів та правил роботи інтернет-видання «Українська правда».

Медійна рада не оцінює дій чи бездіяльності Людмили Денісової.

Також НМР засуджує будь-які спроби протиправного впливу на журналістів згаданого видання та закликає всіх медійників зважати на чутливість аудиторії в період війни, зокрема забезпечуючи з огляду на це максимальне дотримання професійних стандартів у матеріалах з дотичною до війни тематикою.

ВИСНОВОК

18 серпня 2022

Щодо матеріалів інформаційного агентства УНІАН про прогнози таролога та народні прикмети

I. ЗМІСТ СКАРГИ ТА ОБСТАВИНИ СПРАВИ

- 1** До Незалежної медійної ради надійшло звернення від виконавчої директорки Інституту масової інформації (ІМІ) Оксани Романюк (лист від 15.07.2022) з проханням висловити позицію та надати висновок щодо поширення таких матеріалів: новини із сайту УНІАН від 14.07.2022 «[«На Україну випала карта смерті»](#): таролог передрекла кривавий період у війні», новини з того ж сайту за ту ж дату «Названо 4 міста, які загарбники будуть знищувати вже скоро» та матеріалу «15 липня: народне свято, прикмети погоди, традиції і заборони». Перші два матеріали стосуються передбачення таролога щодо перебігу російсько-української війни (зокрема, ударів по конкретних містах), а останній є добіркою народних прикмет і звичаїв.
- 2** Згідно з пунктом 12 Положення про Незалежну медійну раду, 04.08.2022 НМР визнала звернення в цій справі прийнятним з огляду на потенційний вплив таких матеріалів на жителів населених пунктів, які згадуються в прогнозах, зроблених на підставі віри в надприродні сили.

II. РЕГУЛЮВАННЯ

1. КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ

Стаття 34. Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань.

Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати й поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір.

Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету й неупередженості правосуддя.

14 липня 2022

Головна
Війна
Україна
Політика
Економіка
Світ
Спецпроекти
Регіони
Спорт
Наука
Техно і зв'язок
Лайт
Ігри
Інциденти
Здоров'я
Туризм
Цікавинки
Погода
Відео з Youtube
Відео
Думки
Статті
Інтерв'ю
Лонгріди
Архів
Контакти

Новини > Lite > Астрологія

[читати на русском >](#)

"На Україну випала карта смерті": таролог передрекля кривавий період у війні

Віолетта Орлова 11:44, 14.07.22 1 хв. 637415

Яна Езотеричка назвала пік війни в Україні.

Таролог назвала найнебезпечніші для України дати / фото facebook.com/GeneralStaff.ua

Таролог Яна Езотеричка передрекля Україні кривавий період, коли може бути дуже багато смертей і руйнувань.

За її словами, на Україну випала карта смерті, що означає посилення активних бойових дій. Вона додала, що кривавий період розпочався 12 липня і

Скріншот матеріалу «На Україну випала карта смерті»: таролог передрекля кривавий період у війні» на сайті УНІАН від 14 липня 2022 р.

2. КОНВЕНЦІЯ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД (ЄВРОПЕЙСЬКА КОНВЕНЦІЯ З ПРАВ ЛЮДИНИ)

Стаття 10. Свобода вираження поглядів

1. Кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Ця стаття не перешкоджає державам вимагати ліцензування діяльності радіомовних, телевізійних або кінематографічних підприємств.
2. Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду.

3. ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО ІНФОРМАЦІЙНІ АГЕНТСТВА»

Стаття 21. Журналіст інформаційного агентства

[...]

Журналіст інформаційного агентства має права та виконує обов'язки, визначені чинним законодавством України про пресу, телебачення і радіомовлення.

4. ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО ТЕЛЕБАЧЕННЯ І РАДІОМОВЛЕННЯ» (В РЕДАКЦІЇ 2006 р.)

Стаття 60. Обов'язки творчих працівників телерадіоорганізацій

1. Творчий працівник телерадіоорганізації зобов'язаний...
- в) не допускати поширення інформації, передбаченої частиною другою статті 6 цього Закону...

Стаття 6. Неприпустимість зловживання свободою діяльності телерадіоорганізацій

2. Не допускається використання телерадіоорганізацій для:
[...]
трансляції програм та передач, у яких телеглядачам та/або радіослухачам надаються послуги з ворожіння та гадання...

5. ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО ДРУКОВАНІ ЗАСОБИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ (ПРЕСУ) В УКРАЇНІ»

Стаття 26. Права та обов'язки журналіста редакції

[...]

Журналіст зобов'язаний...

- 2) подавати для публікації об'єктивну і достовірну інформацію...

6. КОДЕКС УКРАЇНИ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Стаття 173¹. Поширювання неправдивих чуток

Поширювання неправдивих чуток, що можуть викликати паніку серед населення або порушення громадського порядку, —

тягне за собою накладення штрафу від десяти до п'ятнадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправні роботи на строк до одного місяця з відрахуванням двадцяти процентів заробітку.

7. КОДЕКС ЕТИКИ УКРАЇНСЬКОГО ЖУРНАЛІСТА

П.6. Повага до права громадськості на повну та об'єктивну інформацію про факти та події є найпершим обов'язком журналіста. Журналісти і редактори повинні здійснювати кроки для перевірки автентичності усіх повідомлень, відео- та аудіоматеріалів, отриманих від представників загалу, фрілансерів, пресслужб та інших джерел.

8. РЕДАКЦІЙНА ПОЛІТИКА УНІАН

Принципи та цінності

Інформаційне агентство УНІАН з моменту заснування 1992 року вважає своїм обов'язком дотримання професійних стандартів і принципів об'єктивної журналістики. Головною метою роботи агентства є оперативне, різностороннє і правдиве інформування української та зарубіжної аудиторії стосовно усіх важливих подій в Україні та за її межами, а також стосовно фактів, які можуть мати суспільний інтерес і вагу — в цілодобовому режимі у максимально доступній і зрозумілій для читача формі. Повнота і різнобічна подача інформації і водночас її лаконічність і точність — основоположні принципи роботи редакції.

[...]

Політика щодо джерел інформації

УНІАН використовує лише перевірені джерела інформації. Пріоритет надається інформації, отриманій від власних кореспондентів та пресслужб, з офіційних сторінок у соцмережах. Якщо інформація отримана з анонімного джерела, редакція залишає за собою право його не розкривати.

В разі використання ексклюзивної інформації інших ЗМІ у матеріалах обов'язково вказується джерело інформації з прямим активним гіперпосиланням, якщо таке існує.

При роботі з новинами редактори завжди проводять пошук першоджерела інформації.

III. ОЦІНЮВАННЯ ДОТРИМАННЯ ВИМОГ ЗАКОНОДАВСТВА І ПРОФЕСІЙНИХ СТАНДАРТІВ

1

Усі три отримані Незалежною медійною радою до розгляду матеріали стосуються повідомлень про дію надприродних сил або нібито вияви закономірностей, які суперечать сучасним науковим уявленням. Такі повідомлення є в суспільному дискурсі, тому медіа також приділяють їм певну увагу. Попри те що наука може розглядати ворожіння на картах чи народні прикмети як безглузді чи навіть шкідливі практики, цензурування згадок про них у медіа не відповідало б європейським стандартам.

Доволі знаковою в цьому аспекті є справа Європейського суду з прав людини «Гертел проти Швейцарії» ([Hertel v. Switzerland](#)), яка стосувалася судових процедур щодо людини, причетної до поши-

рення інформації про шкоду мікрохвильових печей: тверджень про кореляцію між споживанням розігрітої в них їжі та початковою стадією патології, характерної для раку. У відповідному рішенні від 25.08.1998 суд зазначає: *«Не має великого значення, що ці погляди є малопоширеними й тому можуть мати вигляд позбавлених якоїсь вартості; у сфері, де малоймовірно, що якась однозначність існує, було б дуже нерозумно обмежувати свободу вираження до суто загальноприйнятих ідей»* (абзац 2 пункту 50).

2

Що ж до українського законодавства, то, якщо брати загальні норми, повідомлення про майбутні обстріли міст, зроблені на основі спілкування з надприродними силами, теоретично можна розглядати як чутки, які можуть спричинити паніку в суспільстві (ст. 173-1 КУпАП). Але Медійна рада не уповноважена давати оцінки про наявність чи відсутність адміністративного правопорушення.

3

Розглядаючи профільне законодавство, зазначимо, що в цьому випадку йдеться про роботу інформаційного агентства (матеріали розміщено в розділі «УНІАН Lite» сайту інформ агентства УНІАН), яка регулюється відповідним законом (про інформ агентства). Останній містить відсилочну норму щодо обов'язків працівників інформ агентства, передаресовуючи до переліків таких обов'язків у законах про телерадіомовлення (не допускати поширення контенту, що містить послуги з ворожіння і гадання) й про пресу (подавати об'єктивну інформацію). Медійна рада розглядає закріплені в згаданих законах обов'язки працівників як такі, що стосуються і роботи медіа загалом та їхніх інформаційних продуктів, оскільки вони закріплені законами (а не, наприклад, трудовими договорами чи локальними актами редакцій) і накладають непрямі обов'язки також і на медіа.

4

З огляду на зміст норми закону про телерадіомовлення, на нашу думку, контент, який містить послуги з ворожіння, має охоплювати певну взаємодію когось із (або й всієї) аудиторії з тарологом, оскільки йдеться про «послуги», тобто має відбуватися трансляція в прямому ефірі. Натомість у розглянутих двох матеріалах щодо прогнозу таролога вже йдеться про його зміст постфактум, а не подається процес ворожіння на картах онлайн наживо. У матеріалі «“На Україну випала карта смерті”: таролог передрекля кривавий період у війні» вміщено, власне, відео користувача соціальної мережі Youtube під ніком Ezoterichka (таролога), яке було опубліковане 11 липня (за три дні до виходу матеріалу УНІАН). З огляду на це Незалежна медійна рада вважає, що обмеження за абз. 7 ч. 2 ст. 6 ЗУ «Про телебачення і радіомовлення» (з урах. п. «в» ч. 1 ст. 60 того ж закону та ч. 3 ст. 21 ЗУ «Про інформ агентства») не є застосовними до оскаржених матеріалів про віщування таролога.

5

Що ж до обов'язку подавати об'єктивну інформацію (за законом про пресу), то подібну норму також закріплено й у п. 6 Кодексу етики українського журналіста (повнота й об'єктивність інформації). Абзац «Принципи та цінності» Редакційної політики УНІАН також згадує про журналістську об'єктивність. Останні два документи поряд з об'єктивністю згадують ще й про повноту подання

інформації. Тому Незалежна медійна рада розгляне вимоги норм закону та документів щодо етичних настанов сукупно.

Обидва матеріали щодо результатів ворожіння на картах Таро побудовано на передбаченнях лише однієї людини – таролога, яка фігурує на відео на своїй сторінці в ютубі під назвою Ezoterichka як «Яна» або «Яна Александровна», тобто навіть її прізвища читачам у матеріалі не називають. Не роз'яснено, хто такий таролог і що собою являють карти Таро. В матеріалі про «карту смерті» для України лише як бекграунд згадується ще про одного езотерика – Макса Гордєєва та його передбачення.

Думка чи прогноз однієї людини (якщо це не високопосадовець тощо) є сумнівним новинним приводом для журналістського матеріалу й може призводити до маніпулювання аудиторією. Саму по собі думку, погляд чи прогноз не можна досліджувати на предмет достовірності (тому ми не розглядаємо в цьому випадку достовірності матеріалів про таролога). А виписування журналістського матеріалу на основі того, що якась одна людина прогнозує певні події чи процес, радше створює передумови для піару цієї людини, ніж для кращого розуміння аудиторією можливих подій чи процесів.

У Керівних принципах Комітету міністрів Ради Європи щодо захисту свободи вираження та інформації в період кризи (схвалених Комітетом міністрів на 1005-й зустрічі заступників міністрів 26.09.2007), зокрема, зазначається: *«Працівники ЗМІ мають дотримуватися, особливо в період кризи, найвищих професійних та етичних стандартів, зважаючи на їхню відповідальність у вказаний період за надання громадськості вчасної, правдивої, точної та повної інформації, будучи уважними до прав людей, їхньої особливої чутливості та ймовірних відчуттів невизначеності й страху»* (п. 23 додатка 11). Безумовно, гаряча фаза війни є одним з найгірших різновидів кризи, яка лише може трапитися. Матеріали з пророцтвами таролога про перебіг війни в період її розпалу не є розважальним контентом. Медіа повинне було врахувати дражливу тему прогнозу таролога й можливу емоційну реакцію людей, які живуть у містах, названих тарологом як мішені ворога (наприклад, названий нею Київ у липні вже не був прифронтовим містом).

Матеріал про обстріли чотирьох міст не уточнює, за яких обставин було зроблене таке пророцтво та як про нього дізналися журналісти. З матеріалів не зрозуміло, в який спосіб за картами Таро можна визначити конкретні міста-мішені, а також що каже з приводу ворожіння на картах наука й що таке взагалі карти Таро. Не роз'яснено, що кажуть воєнні експерти про загрозу для певних міст, у який спосіб має проходити евакуація з найнебезпечніших із них. Заголовок матеріалу про обстріли «чотирьох міст» не вказує на таролога як на авторку прогнозу, що могло сприяти більшій відвідуваності сторінки сайту з цим матеріалом.

З огляду на наведене вище Незалежна медійна рада вважає, що в розглянутих матеріалах УНІАН щодо пророцтв таролога порушено професійні стандарти об'єктивності та повноти інформації: п. 2 ч. 3 ст. 26 ЗУ про пресу (з урах. ч. 3 ст. 21 ЗУ про інформагентства) та п. 6 Кодексу етики, Принципи та цінності Редакційної політики УНІАН.

6

З приводу матеріалу «15 липня: народне свято, прикмети погоди, традиції і заборони» та аналогічних йому Медійна рада вважає за необхідне зазначити таке. Народні прикмети та повір'я також значною мірою базуються на вірі в надприродне. Але принаймні зі змісту цього матеріалу пересічному читачеві одразу мало б бути зрозуміло, що деякі згадані тут речі багато хто вважатиме забобонами. Окремі терміни, згадані в матеріалі на позначення відповідного дня року, можуть мати дивний вигляд, але пошук мережі показує, що вони трапляються.

Проте проблемним аспектом цього матеріалу є посилання на джерела зібраних звичаїв та повір'їв,

адже кожне з них може бути характерним для одного етнографічного регіону України й нехарактерним для іншого. Крім того, залишається незрозумілим, чи журналісти самостійно збирали матеріал, наприклад опитуючи літніх людей, етнографів, чи використали як джерела якусь фахову літературу або просто запозичили дані з інших ресурсів у мережі.

Це вияв порушень стандартів журналістики щодо наведення джерел інформації та її повноти, тобто п. 6 Кодексу етики українського журналіста, Політики щодо джерел інформації й Принципів та цінностей Редакційної політики УНІАН в частині повноти інформації.

IV. ВИСНОВКИ

Незалежна медійна рада вважає, що в матеріалах інформагентства УНІАН «“На Україну випала карта смерті”: таролог передрекля кривавий період у війні», «Названо 4 міста, які загарбники будуть знищувати вже скоро» та «15 липня: народне свято, прикмети погоди, традиції і заборони» порушено п. 6 Кодексу етики українського журналіста, Принципи та цінності Редакційної політики УНІАН; крім того, в перших двох згаданих матеріалах також порушено й п. 2 ч. 3 ст. 26 ЗУ про пресу (з урахуванням ч. 3 ст. 21 ЗУ про інформагентства), а в останньому – Політику щодо джерел інформації Редакційної політики УНІАН. Незалежна медійна рада вважає, що під час великої війни, коли якісна та достовірна інформація є запорукою інформаційної безпеки та успішного спротиву російській агресії в інфопросторі, медіа слід утриматися від створення матеріалів, які можуть спричинити паніку та негативні емоції і які засновані не на перевірених фактах та компетентних експертних думках, а на сумнівних з погляду науки езотеричних припущеннях.

ВИСНОВОК

16 листопада 2022

Щодо матеріалів інформаційного видання «Кременчук Today» та інформаційного вебсайту «Кременчуцька газета»

КРЕМЕНЧУК TODAY

КРЕМЕНЧУЦЬКА
ГАЗЕТА

I. ЗМІСТ СКАРГИ ТА ОБСТАВИНИ СПРАВИ

- 1 До Незалежної медійної ради 06.07.2022 та 17.08.2022 надійшли скарги Ініціативи «МедіаЧек» щодо матеріалів інформаційного видання «Кременчук Today» та інформаційного вебсайту «Кременчуцька газета», а також скарг, поданих на матеріали цих видань журналістами, редакторами та іншими особами з міста Кременчук.
- 2 Ініціатива «МедіаЧек» уже проаналізувала шість скарг щодо матеріалів двох видань та отримала ще вісім скарг щодо інших семи матеріалів. Нові скарги з'явилися майже одразу після появи висновків у попередніх справах. Оскаржувані матеріали переважно стосувалися місцевої політики, соціальних питань Кременчука, висвітлення судових процесів тощо. Втім, вони також висвітлювали і дії конкретних людей, зокрема головного редактора «Кременчуцької газети». Як наслідок, МедіаЧек звернувся до Незалежної медійної ради з проханням розглянути оскаржувані матеріали на предмет наявності порушень журналістських стандартів і Кодексу етики українського журналіста, та надати медіа рекомендації щодо взаємодії в політично чутливому середовищі за наявності конфліктних ситуацій чи суперечливих бачень.
- 3 Незалежна медійна також надіслала листа до обох медіа про невиконання рекомендацій Ініціативи «МедіаЧек», мету взаємних скарг кременчуцьких медіа та з пропозицією створити платформу для діалогу. Незалежна медійна рада отримала відповідь на свій лист лише від представників «Кременчуцької газети». Інше видання жодних пояснень не надало. Крім того, жодних підписів матеріалів чи інших контактів на вебсайті немає, що унеможливорює комунікацію з «Кременчук Today» альтернативними засобами.

A

МАТЕРІАЛИ, РОЗГЛЯНУТІ ІНІЦІАТИВОЮ «МЕДІАЧЕК»

- 4 Ініціатива «МедіаЧек» розглянула дві скарги щодо матеріалів «Кременчук Today». В обох матеріалах виявлено порушення журналістських стандартів:

«Кременчук Today» [порушив](#) низку стандартів у матеріалі про «пацюків у підвалі». Матеріал стосується спроби змінити голову Кременчуцької районної ради, що, як стверджується, була незаконною і відбувалася в офісі партії «Довіра». Матеріал містить ілюстративне фото пацюків і відео тривалістю близько 2,5 хвилини, де кілька людей виходять з приміщення; після прохання

до автора відео дати пройти починається штовханина і суперечки. МедіаЧек виявив порушення принципів повноти, збалансованості, відокремлення фактів та оцінних суджень (пункти 6, 9 і 10 Кодексу етики українського журналіста).

«Кременчук Today» [порушив](#) низку стандартів, розголосивши номер машини головного редактора «Кременчуцької газети». Матеріал повідомляє, що редактор купив новий автомобіль, а газета нібито фінансується бізнесменом Костянтином Жеваго, який водночас затримує зарплатню працівникам свого підприємства «АвтоКраз». МедіаЧек виявив порушення пунктів 3, 6, 9 і 10 Кодексу етики українського журналіста та частини 6 статті 6 Закону України «Про захист персональних даних».

- 5** Ініціатива «МедіаЧек» також розглянула серію скарг щодо матеріалів «Кременчуцької газети». Усі чотири розглянуті матеріали, на думку МедіаЧеку, містили порушення журналістських стандартів:

«Кременчуцька газета» [упереджено](#) і незбалансовано написала про кавування керівника патрульної поліції. Матеріал розповідає, що керівник кременчуцької патрульної поліції в робочий час сидів і з кимось спілкувався в кафе. На початку матеріалу вміщено фотоколлаж із зображеннями керівника поліції поряд з кавою, а посеред матеріалу – фото припаркованого авто на синіх «поліцейських» номерах. МедіаЧек вважає, що в новинному матеріалі порушено пункти 6, 9 і 10 Кодексу етики українського журналіста.

«Кременчуцька газета» [упереджено](#) подала новину про примусові відпустки освітян. Матеріал містить цитати, приписані вихователям дитсадків та членам їхніх сімей (імен не назвали, місце роботи вказано лише в одному випадку). Суть цитат зводиться до критики через нібито добровільно-примусове відправлення педагогічних працівників Кременчука у відпустку за власний кошт. Водночас від себе автор матеріалу додає, що «власть Малецького-Усановой» витрачає на власний «піар» 21 мільйон. МедіаЧек вважає, що в новинному матеріалі порушено пункти 6, 9 і 10 Кодексу етики українського журналіста.

«Кременчуцька газета» [порушила](#) кілька пунктів Кодексу етики, висвітлюючи судовий процес. Матеріал розповідає про судовий розгляд щодо продовження строків кримінального провадження про розкрадання грошей, виділених на будівництво лікарні. МедіаЧек вважає, що в новинному матеріалі порушено пункти 4, 6, 8 і 10 Кодексу етики українського журналіста.

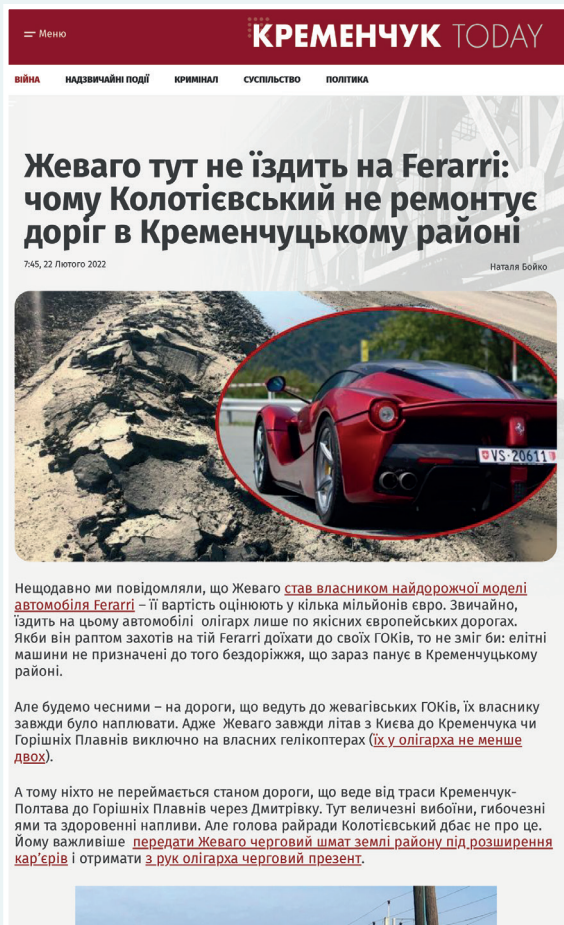
«Кременчуцька газета» [упереджено й без балансу](#) висвітлила судовий процес щодо звільнення поліцейського. Матеріал розповідає про судовий процес за позовом Миколи Акіменка, який оскаржує своє звільнення з поліції. Текст переважно цитує судові рішення, містить гіперпосилання на Єдиний державний реєстр судових рішень, декларацію Акіменка на сайті НАЗК тощо. МедіаЧек вважає, що в новинному матеріалі порушено пункти 6, 9 і 10 Кодексу етики українського журналіста.

B

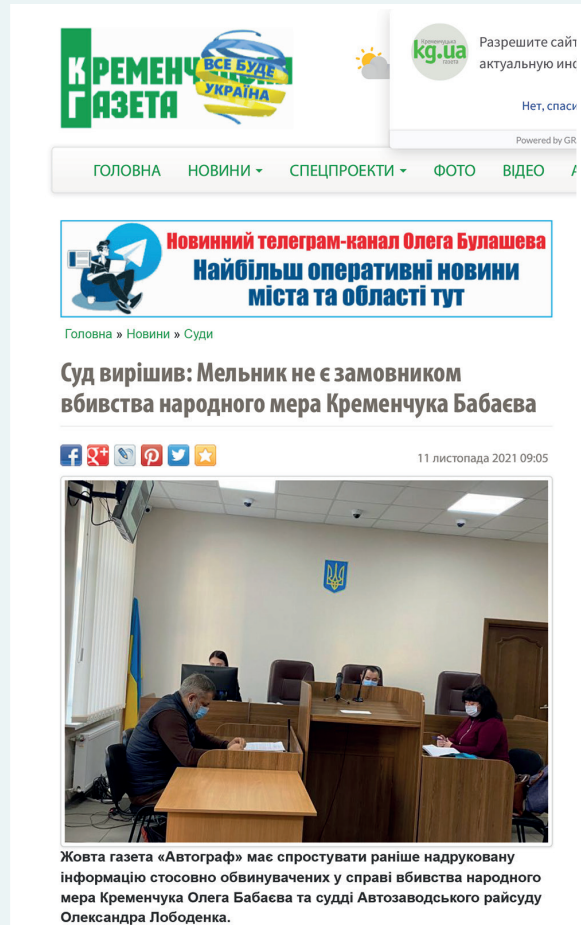
МАТЕРІАЛИ «КРЕМЕНЧУК TODAY», СКАРГИ ЩОДО ЯКИХ НЕ БУЛИ РОЗГЛЯНУТІ

- 6** Матеріал «Кременчук Today» [«Голова райради Колотієвський рахує хабарі від Жеваго, а люди розбивають машини на занедбаних дорогах»](#). Матеріал розповідає про стан доріг за містом Кременчук та наводить багато оцінних суджень щодо відповідальних за це людей. Також критикує роботу місцевих журналістів через недостатнє висвітлення цієї теми. У матеріалі є скріншоти дописів із соцмереж, втім ані авторства, ані посилання на акаунт джерела інформації не вказано.

- 7 Матеріал «Кременчук Today» [«Жеваго тут не їздить на Ferrari: чому Колотієвський не ремонтує доріг в Кременчуцькому районі»](#). Матеріал стосується поганого стану доріг за містом Кременчук та того, що голова районної ради не користується дорогами, адже віддає перевагу авіатранспорту. Цим аргументом журналісти обґрунтовують недбале ставлення до стану доріг та небажання вкладати кошти в ремонт. Матеріал містить багато суб'єктивних суджень агресивної форми, супроводжується зображенням доріг з ямами (геолокацію зображень позначено підписами до фотографій). Водночас жодних посилань на офіційні документи, бюджети, заяви місцевої влади матеріал не містить.
- 8 Матеріал «Кременчук Today» [«Любовний трикутник Жеваго: Лазоренко і Булашев б'ються за прихильність олігарха»](#). Матеріал стосується інформації щодо нібито нетрадиційної сексуальної орієнтації бізнесмена Жеваго. Серед аргументів журналісти вказують на любов бізнесмена до лондонського готелю, якому віддають перевагу представники ЛГБТ-спільноти. В матеріалі йдеться про романтичний зв'язок Жеваго з журналістом Булашевим, а також з політиком Лазоренком. Водночас зазначається, що завдяки таким зв'язкам здійснюється вплив на місцеву політику та журналістику. Матеріал повний суб'єктивних суджень журналістів, різноманітних припущень та необґрунтованих характеристик. Відсутні посилання на будь-які джерела інформації.
- 9 Матеріал «Кременчук Today» [«Новий кандидат у мери від Жеваго – Богдан Лазоренко: обіцяє побудувати Біланівський ГОК»](#). Матеріал стосується ідей розроблення Біланівського родовища

Скріншот сайту «Кременчук Today» .

Скріншот сайту «Кременчуцька газета».

бізнесменом Жеваго, негативних наслідків такої діяльності для екології. Також ідеться про те, що для легалізації процедури видобутку корисних копалин Жеваго намагається «просунути» на виборах кандидата Лазоренка. Водночас матеріал містить різноманітні зображення Лазоренка та Жеваго. Крім однієї фотографії, всі зображення є компіляцією різних фотографій (технічне оброблення помітно із самого зображення).

- 10** Матеріал «Кременчук Today» [«Жеваго терміново викликав із США Піддубну»](#). Матеріал стосується повернення ексдепутатки міської ради Оксани Піддубної до України зі США. Автор зазначає про афіліацію Піддубної з бізнесменом Жеваго та його підтримку цієї кандидатки на місцевих виборах. Медіа також наголошує, що повернення Піддубної до України сталося на вимогу Жеваго. Водночас матеріал супроводжується фотографіями Піддубної.

C

МАТЕРІАЛИ «КРЕМЕНЧУЦЬКОЇ ГАЗЕТИ», СКАРГИ ЩОДО ЯКИХ НЕ БУЛИ РОЗГЛЯНУТІ

- 11** Матеріал «Кременчуцької газети» [«Секретарь СНБО раскритиковал Малецкого и других мэров за плохое состояние систем водоснабжения»](#). У матеріалі йдеться про засідання РНБО, присвячене питанням чистоти питної води як складової національної безпеки. Згадується критика місцевої влади за брак уваги до очищення води, а також короткий опис проблем Кременчука. Історія супроводжується зображенням раковини з брудною водою. Ані дати, ні місця знімання фотографії не позначено.
- 12** Матеріал «Кременчуцької газети» [«Суд вирішив: Мельник не є замовником вбивства народного мера Кременчука Бабаєва»](#). Матеріал стосується кримінального провадження щодо вбивства мера Кременчука Бабаєва, а також дотичного цивільного провадження про захист честі і гідності обвинувачених. Зокрема, деякі матеріали в медіа порушили презумпцію невинуватості, назвавши їх замовниками й співучасниками злочину за відсутності рішення суду. Матеріал також містить цитати із судового рішення, що стосуються позову про захист честі і гідності.

II. РЕГУЛЮВАННЯ

1. КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ

Стаття 34. Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань.

Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати й поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір.

Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету й неупередженості правосуддя.

2. КОНВЕНЦІЯ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД (ЄВРОПЕЙСЬКА КОНВЕНЦІЯ З ПРАВ ЛЮДИНИ)

Стаття 8. Право на повагу до приватного і сімейного життя

1. Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції.
2. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.

Стаття 10. Свобода вираження поглядів

1. Кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Ця стаття не перешкоджає державам вимагати ліцензування діяльності радіомовних, телевізійних або кінематографічних підприємств.
2. Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду.

3. ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ»

Стаття 6. Загальні вимоги до обробки персональних даних

6. Не допускається обробка даних про фізичну особу, які є конфіденційною інформацією, без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

4. ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО ІНФОРМАЦІЮ»

Стаття 2. Основні принципи інформаційних відносин

1. Основними принципами інформаційних відносин є:
 - гарантованість права на інформацію;
 - відкритість, доступність інформації, свобода обміну інформацією;
 - достовірність і повнота інформації;
 - свобода вираження поглядів і переконань;

- правомірність одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації;
- захищеність особи від втручання в її особисте та сімейне життя.

Стаття 11. Інформація про фізичну особу

2. Не допускаються збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та захисту прав людини. До конфіденційної інформації про фізичну особу належать, зокрема, дані про її національність, освіту, сімейний стан, релігійні переконання, стан здоров'я, а також адреса, дата і місце народження.

Стаття 29. Поширення суспільно необхідної інформації

1. Інформація з обмеженим доступом може бути поширена, якщо вона є суспільно необхідною, тобто є предметом суспільного інтересу, і право громадськості знати цю інформацію переважає потенційну шкоду від її поширення.
2. Предметом суспільного інтересу вважається інформація, яка свідчить про загрозу державному суверенітету, територіальній цілісності України; забезпечує реалізацію конституційних прав, свобод і обов'язків; свідчить про можливість порушення прав людини, введення громадськості в оману, шкідливі екологічні та інші негативні наслідки діяльності (бездіяльності) фізичних або юридичних осіб тощо.

5. КОДЕКС ЕТИКИ УКРАЇНСЬКОГО ЖУРНАЛІСТА (РЕДАКЦІЯ 2013 р.)

3. Журналіст має з повагою ставитися до приватного життя людини

Журналіст має з повагою ставитися до приватного життя людини. При цьому не виключається його право на журналістське розслідування, пов'язане з тими або іншими подіями і фактами, якщо суспільна значущість інформації, яка збирається і поширюється журналістом, є вищою, ніж приватні інтереси особи.

4. Висвітлення судових процесів має бути неупередженим щодо звинувачених

Висвітлення судових процесів має бути неупередженим щодо звинувачених. Журналіст не може називати людину злочинцем до відповідного рішення суду.

6. Повага до права громадськості на повну та об'єктивну інформацію про факти та події є найпершим обов'язком журналіста

Повага до права громадськості на повну та об'єктивну інформацію про факти та події є найпершим обов'язком журналіста. Журналісти і редактори повинні здійснювати кроки для перевірки автентичності усіх повідомлень, відео- та аудіоматеріалів, отриманих від представників загалу, фрілансерів, пресслужб та інших джерел.

8. Редакційна обробка матеріалів, включаючи знімки, текстівки, заголовки, відповідність відеоряду та текстового супроводу тощо, не повинна фальсифікувати зміст

Редакційна обробка матеріалів, включаючи знімки, текстівки, заголовки, відповідність відеоряду та

текстового супроводу тощо, не повинна фальсифікувати зміст. Необхідно повідомляти аудиторію про подання відрепетируваних та реконструйованих новин.

9. Факти, судження і припущення мають бути чітко відокремлені одне від одного

Факти, судження та припущення мають бути чітко відокремлені одне від одного. Неприпустимим є розповсюдження інформації, що містить упередженість чи необґрунтовані звинувачення.

10. Точки зору опонентів, у тому числі тих, хто став об'єктом журналістської критики, мають бути представлені збалансовано

Точки зору опонентів, у тому числі тих, хто став об'єктом журналістської критики, мають бути представлені збалансовано. Так само мають бути подані оцінки незалежних експертів.

6. РЕЗОЛЮЦІЯ ПАРЄ 1003 (1993) «ПРО ЕТИЧНІ ПРИНЦИПИ ЖУРНАЛІСТИКИ»

- 3.** Основним принципом будь-якої етичної засади журналістики є те, що повідомлення та міркування слід чітко розділяти, змішувати їх недопустимо. Повідомлення – це інформація про факти й події, тоді як міркування – це вираження поглядів, ідей, вірувань або оціночних суджень з боку медіакомпаній, видавців і журналістів.
- 4.** Поширення повідомлень має базуватися на принципі достовірності, що забезпечується відповідними засобами перевірки й доказів, а також на неупередженості подання, опису й розповіді. Чутки не повинні бути складовою повідомлень. Заголовки та виклад повідомлень мають відображати сутність представлених фактів і даних якомога точніше.
- 5.** Висловлення міркувань може включати думки або коментарі стосовно загальних ідей чи зауваження відносно повідомлень, що стосуються поточних подій. Хоча міркування обов'язково є суб'єктивними, а тому не можуть і не повинні відповідати критерію вірогідності, слід вимагати, щоб міркування висловлювалися чесно й відповідно до етичних засад.
- 15.** Ні видавці, ні власники, ні журналісти не повинні вважати, що вони є власниками новин. Новинні організації повинні ставитися до інформації не як до товару, а як до основного права громадянина. З цією метою медіа не повинні використовувати ані якість, ні зміст новин чи думок з метою збільшення кількості читачів чи аудиторії, зі зростанням якої збільшується рекламний дохід.
- 21.** Отже, журналістика не повинна змінювати правдиву й неупереджену інформацію або чесні думки, використовувати їх на користь ЗМІ, намагаючись створити чи сформулювати громадську думку, оскільки законність журналістики ґрунтується на ефективній повазі до основоположного права громадян на інформацію як складовій поваги до демократичних цінностей. Тому журналістика, пов'язана із законними розслідуваннями, обмежується достовірністю й чесністю інформації та думок і є несумісною з журналістськими кампаніями, що проводяться на підставі заздалегідь випрацюваних позицій і спеціальних інтересів.
- 22.** У журналістиці інформація та міркування мають поважати презумпцію невинуватості, зокрема коли йдеться про справи, що перебувають у провадженні, й утримуватися від проголошення рішень.

23. Слід поважати право осіб на приватне життя. Особи, які обіймають публічні посади, мають право на захист особистого життя, за винятком тих випадків, коли їх приватне життя може вплинути на їхню публічну діяльність. Той факт, що особа займає державну посаду, не позбавляє її права на повагу до її приватного життя.

III. ОЦІНЮВАННЯ ДОТРИМАННЯ ВИМОГ ЗАКОНОДАВСТВА І ПРОФЕСІЙНИХ СТАНДАРТІВ

A ПОЗИЦІЯ НЕЗАЛЕЖНОЇ МЕДІЙНОЇ РАДИ ЩОДО ВИСНОВКІВ, НАДАНИХ ІНІЦІАТИВОЮ «МЕДІАЧЕК»

1

Незалежна медійна рада проаналізувала висновки Ініціативи «МедіаЧек» щодо двох матеріалів «Кременчук Today», а також чотирьох матеріалів «Кременчуцької газети». Розглянуті матеріали містять численні порушення журналістських стандартів, а також Кодексу етики українського журналіста. У матеріалі «Кременчук Today» також є порушення правил оброблення персональних даних, що суперечить статті 6 Закону України «Про захист персональних даних».

2

Незалежна медійна рада погоджується з висновками Ініціативи «МедіаЧек» щодо незбалансованості переважної більшості матеріалів, відсутності позиції опонентів чи альтернативної точки зору. Незважаючи на те що політики, журналісти та інші публічні діячі легітимно можуть бути об'єктом прискіпливішої критики, це не слід перетворювати на цькування чи створення їхнього упередженого образу в очах пересічного читача. На відміну від випадків явної сатири, де неправдивість, перебільшення та жартівлива форма є очевидними, оскаржувані матеріали не справляли враження того, що альтернативна позиція має право на існування. Крім того, подібних перебільшень слід уникати під час висвітлення судових процесів, щоб не чинити незаконного впливу на неупередженість суддів. Особливо це є актуальним у невеликих містах, де локальних медіа є не так багато, а тому їхні матеріали переважно охоплюють і суддівську аудиторію.

3

Незалежна медійна рада підтримує позицію Ініціативи «МедіаЧек» щодо порушень у розглянутих нею матеріалах та погоджується з наведеним обґрунтуванням наявності порушень. З детальною мотивацією за шістьма скаргами до МедіаЧеку можна ознайомитися за посиланнями, наведеними в описі обставин справ у Розділі I(A) цього висновку.

В ПОЗИЦІЯ НЕЗАЛЕЖНОЇ МЕДІЙНОЇ РАДИ ЩОДО МАТЕРІАЛІВ «КРЕМЕНЧУК TODAY», НЕ РОЗГЛЯНУТИХ ІНІЦІАТИВОЮ «МЕДІАЧЕК»

4

Незалежна медійна рада також розглянула матеріали, щодо яких до неї звернулася Ініціатива «МедіаЧек». Зокрема, ми розглянули чотири скарги на матеріали «Кременчук Today» (опис обставин справ можна знайти в Розділі I(В)). У кожному з оскаржуваних матеріалів Незалежна медійна рада виявила порушення журналістських стандартів та норм Кодексу етики українського журналіста.

5

Незалежна медійна рада вважає, що матеріал «Кременчук Today» [«Голова райради Колотієвський рахує хабарі від Жеваго, а люди розбивають машини на занедбаних дорогах»](#) порушує принципи 6, 8, 9 і 10 Кодексу етики українського журналіста, підриває репутацію і дискредитує орган місцевого самоврядування:

Об'єктивність і повнота матеріалу. Заголовок новини містить обвинувачення в корупційних злочинах, щодо яких, утім, не вказано жодного судового рішення та не відкрито жодного провадження. Також не наведено жодних доказів вчинення таких порушень (отриманих у результаті журналістських розслідувань тощо). Як наслідок, такі заяви можуть розцінюватися як дифамація з боку медіа, а за наявності кримінального провадження – як порушення презумпції невинуватості. Ба більше, не представлено жодного коментаря фігурантів матеріалу – органів місцевого самоврядування та безпосередньо голови районної ради, не вказано і про його відмову дати інтерв'ю (що могло б слугувати легітимною підставою відсутності його позиції в матеріалі). Крім того, відсутність посилань на джерела інформації не дозволяє читачам оцінити, чи є наведені факти об'єктивними та повними, без додаткового дослідження.

Редакційне оброблення зображень. Основне зображення з ямами на дорогах не має жодних ідентифікаторів того, що воно стосується доріг у місті Кременчуці чи в прилеглому районі. Фактично це може бути фотографією з будь-якої точки країни. Крім того, фотографія не містить вказівки на дату знімання. Тобто вона може зображувати застарілу інформацію і в такий спосіб вводити читачів в оману. Аналогічна проблема із зображеннями із соціальних мереж: на них, хоч і видно геолокацію, все ж не позначено часу, коли фотографії зроблено. Тому актуальність зображень перевірити неможливо.

Відокремлення фактів та оцінних суджень. Матеріал розміщено в розділі «Новини», що передбачає нейтральне висвітлення інформації, відсутність особистих думок редакції чи окремих журналістів. Утім, поруч із фактичними твердженнями про наявність ям на дорогах матеріал містить такі судження, як *«Колотієвський рахує хабарі»*, *«зайнятий іншими справами – як передати Жеваго чергові землі району... та отримати... винагороду»*, *«не наважаться назвати прізвище жевагівського голови райради»* тощо. Як наслідок, фактична інформація подається у світлі суб'єктивних оцінок без належного відокремлення одного від іншого, що значно ускладнює сприйняття матеріалу читачами, створюючи підґрунтя для упередженого сприйняття органів місцевого самоврядування.

Надання точки зору опонентів. Матеріал не містить жодних коментарів від представників органів місцевого самоврядування, відсутні посилання на бюджет чи іншу документацію щодо коштів, виділених на ремонт доріг. Не взято жодних коментарів щодо звинувачень у хабарництві, залежності медіа від бізнесменів та неприведення доріг у належний стан.

6

Незалежна медійна рада вважає, що матеріал [«Кременчук Today» «Жеваго тут не їздить на Ferrari: чому Колотієвський не ремонтує доріг в Кременчуцькому районі»](#) порушує принципи 6, 8, 9 та 10 Кодексу етики українського журналіста, підриває репутацію і дискредитує орган місцевого самоврядування:

Об'єктивність і повнота матеріалу. Заголовок новини містить твердження про те, що дороги не ремонтуються, бо місцевий бізнесмен ними не їздить. У самій новині адекватних аргументів чи пояснень цієї тези не надається. Усі тези побудовано на припущеннях автора, не супроводжуються фактичними доказами чи посиланням на надійні джерела. Як наслідок, такі заяви порушують честь, гідність і ділову репутацію фігуранта матеріалу. Ба більше, не представлено жодного коментаря фігурантів матеріалу – органів місцевого самоврядування та бізнесмена, не вказано і про їхню відмову дати інтерв'ю (що могло б слугувати легітимною підставою відсутності їхньої позиції в матеріалі). Відсутність посилань на джерела інформації не дозволяє оцінити, чи є наведені факти об'єктивними та повними, без додаткового дослідження.

Редакційне оброблення зображень. Зображення з ямами на дорогах має підпис щодо локації, де воно було зроблене, що дозволяє належно ідентифікувати місце, яке потребує ремонту. Водночас фотографія не містить вказівки на дату знімання. Тобто вона може зображувати застарілу інформацію і в такий спосіб вводити читачів в оману.

Відокремлення фактів та оцінних суджень. Матеріал розміщено в розділі «Новини», що передбачає нейтральне висвітлення інформації, без особистих думок редакції чи окремих журналістів. Утім, поруч із фактичними твердженнями про наявність ям на дорогах матеріал містить такі судження, як *«власнику завжди було наплювати»*, *«невже думає, що хазяїн з Лондона захистить його від розлючених водіїв»*, *«голова райради Колотієвський дбає не про це»* тощо. Як наслідок, фактична інформація подається у світлі суб'єктивних оцінок без належного відокремлення одного від іншого, що значно ускладнює сприйняття матеріалу читачами, створюючи підґрунтя для упередженого сприйняття органів місцевого самоврядування.

Надання точки зору опонентів. Матеріал не містить жодних коментарів від представників органів місцевого самоврядування, відсутні посилання на бюджет чи іншу документацію щодо коштів, виділених на ремонт доріг. Не взято жодних коментарів щодо звинувачень у підкупі та неприведення доріг у належний стан.

7

Незалежна медійна рада вважає, що матеріал [«Кременчук Today» «Любовний трикутник Жеваго: Лазоренко і Булашев б'ються за прихильність олігарха»](#) порушує принципи 3, 6, 8, 9 та 10 Кодексу етики українського журналіста:

Право на приватність. Висвітлення сексуальних уподобань особи в матеріалах медіа може бути виправданим лише в надзвичайно виняткових випадках. Так, згадка про сексуальну орієнтацію доречна, коли йдеться про дискримінацію, зміни політичного курсу, корупційні злочини на підставі сексуальних зв'язків тощо. Водночас фокусом матеріалу має бути саме інформація в публічному інтересі, тоді як акцент на деталях інтимного життя найчастіше становить порушення журналістської етики. В цьому випадку, хоча редакція й намагалася довести наявність зв'язків між Лазоренком, Булашевим і Жеваго, жодних реальних доказів наведено не було. А тому зображення таких інтимних деталей приватного життя трьох людей не є виправданим. Ба більше, у жодного з них не взято дозвіл на розкриття такої чутливої інформації, що також порушує право на приватне життя.

Об'єктивність і повнота матеріалу. Матеріал зображує історію однобоко, крім того, йому бракує будь-яких фактичних даних. Відсутність посилань на джерела інформації не дозволяє оцінити, чи є наведені факти об'єктивними та повними, без додаткового дослідження. Окрім спільних фотографій фігурантів матеріалу, жодної іншої інформації про можливі сексуальні зв'язки наведено не було. Тому вся історія виглядає суцільним журналістським припущенням.

Редакційне оброблення зображень. Зображення є компіляцією різних фото, втім не створює враження правдивості. Також спільні фото фігурантів не надають жодного доказу їхньої належності до ЛГБТ-спільноти. Як максимум вони можуть слугувати доказом спілкування між цими людьми. Втім, використання фотографій у такому ключі створює враження надійності інформації в матеріалі й того, що читач матиме думку, що й основні фігуранти матеріалу теж є представниками ЛГБТ.

Відокремлення фактів та оцінних суджень. Матеріал розміщено в розділі «Новини», що передбачає нейтральне висвітлення інформації, без особистих думок редакції чи окремих журналістів. Утім, поруч із фактичними твердженнями про перебування бізнесмена за кордоном, матеріал містить такі судження, як *«Жеваго використовує для любовних побачень зі своїми коханцями власну яхту»*, *«про нетрадиційну сексуальну орієнтацію Булашева відомо давно»*, *«олігарх тепер більш прихильний до молодого і гламурного хлопчика Богдана Лазоренка»* тощо. Як наслідок, фактична інформація подається у світлі суб'єктивних оцінок без належного відокремлення одного від іншого, що ускладнює сприйняття матеріалу читачами, створюючи підґрунтя для упередженого ставлення до його фігурантів, псує їхню репутацію.

Надання точки зору опонентів. Матеріал не містить жодних коментарів від Булашева і Лазоренка, які є безпосередніми фігурантами матеріалу, так само як і від Жеваго, якого звинувачують у корупційних схемах на підставі романтичних зв'язків з посадовими особами. Не вказано і про їхню відмову дати інтерв'ю (що могло б слугувати легітимною підставою відсутності їхньої позиції в матеріалі).

8

Незалежна медійна рада вважає, що матеріал *«Кременчук Today»* [«Новий кандидат у мери від Жеваго – Богдан Лазоренко: обіцяє побудувати Біланівський ГОК»](#) порушує принципи 6, 9 та 10 Кодексу етики українського журналіста:

Об'єктивність і повнота матеріалу. Матеріал зображує історію однобоко, крім того, йому бракує будь-яких фактичних даних. Відсутність посилань на джерела інформації не дозволяє оцінити, чи є наведені факти об'єктивними та повними, без додаткового дослідження. Окрім спільних фотографій фігурантів матеріалу, жодної іншої інформації про можливі корупційні схеми наведено не було. Також не надано посилань на висновки екологів та геологів, які згадуються в матеріалі, що унеможлиблює їхню перевірку.

Редакційне оброблення зображень. Зображення є компіляцією різних фото, втім не створює враження правдивості. Читачі можуть зрозуміти, що зображення не є оригінальною фотографією. Водночас зображення не слугують меті ілюстрації змісту матеріалу, не надають додаткових пояснень чи підтверджень тезам, які висловлює автор.

Відокремлення фактів та оцінних суджень. Матеріал розміщено в розділі «Новини», що передбачає нейтральне висвітлення інформації, без особистих думок редакції чи окремих журналістів. Утім, поруч із фактичними твердженнями матеріал містить такі судження, як *«олігарх вирішив зробити ставку на "молодих"»*, *«олігарх дуже впливовий, практично всемогутній і вміє домовлятися з усіма»*, *«кременчужани, які ненавидять Жеваго»*, *«олігарх купив цю партію»* тощо. Як наслідок, фактична інформація подається у світлі суб'єктивних оцінок без належного відокремлення одного

від іншого, що ускладнює сприйняття матеріалу читачами, створюючи підґрунтя для упередженого ставлення до його фігурантів, псує їхню репутацію.

Надання точки зору опонентів. Відсутні коментарі від Жеваго і Лазоренка, які є безпосередніми фігурантами матеріалу, так само відсутня позиція Жеваго, якого звинувачують у корупційних схемах та впливі на політичні партії. Не вказано і про відмову дати інтерв'ю (що могло б слугувати легітимною підставою відсутності їхньої позиції в матеріалі).

9

Незалежна медійна рада вважає, що матеріал «Кременчук Today» [«Жеваго терміново викликав із США Піддубну»](#) порушує принципи 6, 9 та 10 Кодексу етики українського журналіста:

Об'єктивність і повнота матеріалу. Матеріал зображує історію однобоко, крім того, йому бракує фактичних даних. Відсутність посилань на джерела інформації не дозволяє оцінити, чи є наведені факти об'єктивними та повними, без додаткового дослідження. Наприклад, редакція зазначає фразу «за нашими даними», не надаючи жодних додаткових доказів, джерел чи фактів, які б підтвердили припущення автора матеріалу про зв'язок Піддубної та Жеваго.

Редакційне оброблення зображень. Зображення є скриншотами зі сторінок фігурантки матеріалу Піддубної в соціальних мережах. Хоча вони є правдивими й підтверджують факт її повернення до України, ці зображення жодним чином не ілюструють основної інформації, яку намагається донести матеріал, – зв'язків цієї людини з бізнесменом Жеваго.

Відокремлення фактів та оцінних суджень. Матеріал розміщено в розділі «Новини», що передбачає нейтральне висвітлення інформації, без особистих думок редакції чи окремих журналістів. Утім, поруч із фактичними твердженнями про повернення Піддубної до України матеріал містить такі судження, як «Піддубна була кандидатом Жеваго», «Жеваго прийняв рішення повернути Піддубну до Кременчука», «олігарх продовжує політичну боротьбу, щоб захопити владу в місті» тощо. Як наслідок, фактична інформація подається у світлі суб'єктивних оцінок без належного відокремлення одного від іншого, що ускладнює сприйняття матеріалу читачами, створюючи підґрунтя для упередженого ставлення до його фігурантів, псує їхню репутацію.

Надання точки зору опонентів. Відсутні коментарі від Жеваго і Піддубної, які є безпосередніми фігурантами матеріалу, так само відсутня позиція Жеваго, якого звинувачують у впливі на місцевих політиків. Не вказано і про відмову дати інтерв'ю (що могло б слугувати легітимною підставою відсутності їхньої позиції в матеріалі).

C

ПОЗИЦІЯ НЕЗАЛЕЖНОЇ МЕДІЙНОЇ РАДИ ЩОДО МАТЕРІАЛІВ «КРЕМЕНЧУЦЬКОЇ ГАЗЕТИ», НЕ РОЗГЛЯНУТИХ ІНІЦІАТИВОЮ «МЕДІАЧЕК»

10

Незалежна медійна рада також розглянула дві скарги щодо матеріалів «Кременчук Today» (опис обставин справ можна знайти в Розділі I (C). У кожному з оскаржуваних матеріалів Незалежна медійна рада виявила порушення журналістських стандартів та норм Кодексу етики українського журналіста.

11

Незалежна медійна рада вважає, що матеріал «Кременчуцької газети» [«Секретарь СНБО раскритиковал Малецкого и других мэров за плохое состояние систем водоснабжения»](#) порушує принципи 6, 8, 9 та 10 Кодексу етики українського журналіста:

Об'єктивність і повнота матеріалу. Матеріал зображує історію однобоко, крім того, йому бракує будь-яких фактичних даних –особливо щодо очищення води на місцевому рівні (коментарі, чинні політики та регулювання виконавчої влади тощо). Відсутність посилань на джерела інформації не дозволяє оцінити, чи є наведені факти об'єктивними та повними, без додаткового дослідження. Зокрема, згадується лише загальна інформація щодо засідання РНБО, тоді як жодних офіційних підтверджень актуальності цих тверджень саме для Кременчука немає.

Редакційне оброблення зображень. Новина ілюструється фотографією брудної коричневої води без пояснень, де саме вона була знята. Крім того, фотографія не містить вказівки на дату знімання. Тобто вона може зображувати застарілу інформацію і в такий спосіб вводити читачів в оману. Немає доказів, чи це фото було зроблене в Кременчуці. Втім, зображення брудної води може створити враження в читачів, що йдеться саме про Кременчук. Автор також не зазначає, що вода такого кольору може бути відразу після ремонту мереж.

Відокремлення фактів та оцінних суджень. Матеріал розміщено в розділі «Новини», що передбачає нейтральне висвітлення інформації, без особистих думок редакції чи окремих журналістів. Утім, поруч із фактичними твердженнями про поганий стан води та цитатами РНБО матеріал містить такі судження, як *«критика достойная», «нигде не засветился своей работой», «Дядик получает на водоканале достойную зарплату»* тощо. Як наслідок, фактична інформація подається у світлі суб'єктивних оцінок без належного відокремлення одного від іншого, що ускладнює сприйняття матеріалу читачами, створюючи підґрунтя для упередженого ставлення до його фігурантів, псує їхню репутацію. Немає пояснення, як одна особа може змінити стан очищення води, а також чи належить це до її безпосередніх повноважень.

Надання точки зору опонентів. Відсутні коментарі від представників місцевої влади, яка є безпосереднім об'єктом критики. Не вказано і про їхню відмову дати інтерв'ю (що могло б слугувати легітимною підставою відсутності їхньої позиції в матеріалі). Ба більше, відсутнє посилання на будь-які документи щодо очищення води на місцевому рівні, які могли б прояснити ситуацію.

12

Незалежна медійна рада вважає, що матеріал «Кременчуцької газети» [«Суд вирішив: Мельник не є замовником вбивства народного мера Кременчука Бабаєва»](#) порушує принцип 6 Кодексу етики українського журналіста:

Об'єктивність і повнота матеріалу. Матеріал містить маніпуляцію фактами, в заголовку використовується твердження, яке не відповідає дійсності й вводить читачів в оману. Заголовок наводить на думку, що суд ухвалив рішення в резонансній справі за звинуваченням Мельника в замовному вбивстві. Насправді ж йдеться про задоволення цивільного позову Мельника до редакції газети «Автограф», де суд вирішив, що журналісти не мають права називати Мельника замовником убивства до рішення в кримінальному провадженні. Редактор «Кременчуцької газети» здійснив маніпуляцію, що ввела читачів в оману щодо змісту матеріалу. Отже, заголовок не відповідає дійсності, що робить матеріал необ'єктивним.

1. ВІДПОВІДЬ МЕДІА НА ЛИСТИ НЕЗАЛЕЖНОЇ МЕДІЙНОЇ РАДИ

13

Незалежна медійна рада розіслала листи двом медіа з проханням обґрунтувати причину появи численних скарг до Ініціативи «МедіаЧек», причини появи повторних порушень, а також готовність медіа до модерovanого діалогу задля встановлення мирного медійного ландшафту в Кременчуці. Незалежна медійна рада отримала лише одну відповідь – від «Кременчуцької газети». «Кременчук Today» жодної відповіді на листа не надав.

14

У відповіді представник «Кременчуцької газети» засвідчив готовність виконувати рішення експертних органів та органів саморегулювання. Зокрема, медіа зменшило кількість відповідей на обвинувачення з боку «Кременчук Today» щодо головного редактора Булашева на сайті медіа й у його матеріалах, перенісши дискусію в приватний простір та особисті сторінки в соціальних мережах. Також «Кременчуцька газета» констатувала проблему з ідентифікацією авторів матеріалів та власників ресурсу «Кременчук Today», що унеможлиблює судові позови щодо їхніх матеріалів, а також реалізацію права на відповідь.

15

Незалежна медійна рада схвалює готовність представників «Кременчуцької газети» до співпраці, а також бажання працювати якісніше. Водночас Незалежна медійна рада наголошує, що за появи висновків про наявність у матеріалах порушень етичних стандартів чи законодавчих норм редакції потрібно виправляти власні матеріали (зокрема, прибирати емоційне оцінювання певних подій, перенести оцінні та аналітичні матеріали з розділу «Новини» до іншого розділу сайту тощо). Інакше це є порушенням, що триває, та свідчить про ігнорування рішень експертних органів.

IV. ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

Незалежна медійна рада:

- 1** Незалежна медійна рада зверталася до редакцій телеканалу СТБ та телепередачі «Тамісниця ДНК» з приводу запису та оприлюднення в ефірі телефонної розмови з Н. Лесик, як стверджується, без її згоди, але відповіді не надійшло. Рада вважає це підтвердженням позиції Н. Лесик з приводу того, що її згоди на такі дії отримано не було.
- 2** Вважає, що «Кременчук Today» у матеріалах:
 - «Голова райради Колотієвський рахує хабарі від Жеваго, а люди розбивають машини на занедбаних дорогах» **порушує принципи 6, 8, 9 і 10** Кодексу етики українського журналіста, підриває репутацію і дискредитує орган місцевого самоврядування;
 - «Жеваго тут не їздить на Ferrari: чому Колотієвський не ремонтує доріг в Кременчуцькому районі» **порушує принципи 6, 8, 9 та 10** Кодексу етики українського журналіста, підриває репутацію і дискредитує орган місцевого самоврядування;
 - «Любовний трикутник Жеваго: Лазоренко і Булашев б'ються за прихильність олігарха» **порушує принципи 3, 6, 8, 9 та 10** Кодексу етики українського журналіста;
 - «Новий кандидат у мери від Жеваго – Богдан Лазоренко: обіцяє побудувати Біланівський ГОК» **порушує принципи 6, 9 та 10** Кодексу етики українського журналіста;
 - «Жеваго терміново викликав із США Піддубну» **порушує принципи 6, 9 та 10** Кодексу етики українського журналіста.
- 3** Вважає, що «Кременчуцька газета» в матеріалах:

«Секретарь СНБО раскритиковал Малецкого и других мэров за плохое состояние систем водоснабжения» **порушує принципи 6, 8, 9 та 10** Кодексу етики українського журналіста;

«Суд вирішив: Мельник не є замовником вбивства народного мера Кременчука Бабаєва» **порушує принцип 6** Кодексу етики українського журналіста.
- 4** Висловлює серйозне занепокоєння систематичністю порушень журналістської етики та продовженням продукування незбалансованих матеріалів попри наявність висновків Ініціативи «МедіаЧек» щодо порушень. Наголошує на **наявності ознак свідомого порушення норм журналістської етики, що суперечить принципу 19** Кодексу етики українського журналіста.
- 5** Рекомендує цим та іншим місцевим медіа:

Дотримуватися Кодексу етики українського журналіста та етичних стандартів. У разі потреби звертатися до тлумачення Кодексу, яке було надане Незалежною медійною радою та Комісією з журналістської етики в їхніх рекомендаціях та висновках.

Уважно ставитися до природи матеріалу та розміщувати його до відповідної графі вебсайту: новини мають бути нейтральними й збалансованими, тоді як аналітичні та критичні матеріали повинні публікуватися в окремому розділі, де читачі усвідомлюватимуть, що це суб'єктивна позиція редакції чи конкретного автора, а не об'єктивні факти.

Адекватно висвітлювати точки зору опонентів та фігурантів матеріалу, які стають об'єктами критики. У разі якщо отримано відмову в коментарі, треба зазначати про це в матеріалі.

Якщо між медіа виникають конфлікти, використовувати доступні засоби для мирного врегулювання конфлікту, не використовувати інформаційного простору для псування репутації опонентів чи спотворення фактів на власну користь.

Не зловживати механізмом скарг та звернень до експертних органів та органів саморегулювання у сфері медіа з метою дискредитації інших гравців медійного ринку. Медіа мають поважати рішення таких органів та вчасно і якісно виправляти порушення у власних матеріалах, щодо яких надано висновки. Спам зі звернень до профільних органів, у разі якщо рішення щодо самого медіа не виконуються, треба розцінювати як зловживання правом подавати скарги. У такому разі експертний орган має право відмовити в розгляді скарги.

- 6** Незалежна медійна рада нагадує, що, як експертний орган у сфері медіа, ми **готові виступити посередником для врегулювання конфліктних ситуацій** між медіа, створити безпечний простір для конфіденційного діалогу та обговорення нагальних проблем. Принагідно нагадуємо, що Незалежна медійна рада сприяє покращенню журналістських матеріалів і посиленню інформаційного простору, видаючи рекомендації на актуальні тематики, з якими можна ознайомитися в бібліотеці рекомендацій.

ВИСНОВОК

6 червня 2023

Матеріал онлайн-медіа "СтопКор"
та діяльність журналістки
Марини Тітової

СТОПКОР

I. ЗМІСТ СКАРГИ ТА ОБСТАВИНИ СПРАВИ

- 1 До Незалежної медійної ради надійшла скарга Дани Окоманюк щодо матеріалів онлайн-медіа «СтопКор» та дій журналістки Марини Тітової в процесі комунікації щодо випадку зґвалтування. У грудні 2022 року Дана Окоманюк оприлюднила допис про пережите у 2012 році зґвалтування на власній сторінці в інстаграмі. Згодом, у лютому 2023 року, в особистих повідомленнях до Дани Окоманюк звернулася журналістка Марина Тітова, представниця медіа «СтопКор», і попросила надати номер ґвалтівника «для представлення позицій усіх сторін цієї ситуації». Після обурення Дани Окоманюк форматом комунікації журналістка опублікувала [матеріал-відповідь](#) на вебсайті медіа «СтопКор» та на інстаграм-сторінці видання. Також журналістка публікувала інформацію про Дану Окоманюк на особистій сторінці в інстаграмі, зокрема таку, що пов'язана з особистим життям потерпілої та яка жодним чином не є дотичною до теми матеріалу. Дана Окоманюк звернулася до НМР зі скаргою щодо матеріалу «Об'єктивність чи хайп? Відповідь Дані Окоманюк» на вебсайті «СтопКор» та щодо активності Марини Тітової на її особистій сторінці в інстаграмі.
- 2 Згідно з пунктом 12 Положення про Незалежну медійну раду, скаргу Дани Окоманюк визнано частково прийнятною. Так, справа складається з двох частин:

Скарга є прийнятною в частині оцінювання матеріалу на вебсайті онлайн-медіа «СтопКор» з огляду на необхідність прояснити порядок застосування журналістських стандартів під час створення такого типу матеріалів.

Скарга є неприйнятною в частині оцінювання дій журналістки Марини Тітової на її особистій сторінці в інстаграмі. Відповідно до положення, Незалежна медійна рада розглядає справи, які стосуються порушень, вчинених медіа або їхніми працівниками, а тому публікації на особистих сторінках не підпадають під юрисдикцію експертного органу.

Принагідно Незалежна медійна рада нагадує про Рекомендації щодо поведінки журналістів у соцмережах, де однією з фундаментальних засад етичної та неупередженої журналістики є принцип нейтральності у веденні особистих соцмереж. Хоча гострі коментарі щодо матеріалів, над якими журналіст працює в медіа, не становлять прямого порушення Кодексу етики (Кодексу), Незалежна медійна рада наголошує, що умисне використання особистих сторінок для поширення матеріалів, які, будучи опублікованими в медіа, не відповідали б журналістським стандартам, за певних обставин може порушити принцип 19 Кодексу (свідоме порушення стандартів) не в аспекті змістовного наповнення матеріалів, а в аспекті недобросовісної поведінки журналіста як складової процесу журналістської роботи. Тому Незалежна медійна рада застерігає від необачного використання особистих профайлів для коментування чи рефлексій на дотичні до робочих питань теми у випадках, коли це підриває неупереджений образ журналіста, свідчить про брак об'єктивності під час створення матеріалу або є способом поширити матеріали, що інакше порушили б етичні стандарти.

3 лютого 2023

Меню **СК Life** Главная Поиск **СТОПКОР**

Проекты Видео Новости Блоги Досье Общественная организац

Главная / Общество

Объективность или хайп? Ответ Дане Окоманюк (снято с публикации)

Марина Титова
Шеф-редактор
3.02.2023 12:42

Ответ Дане Окоманюк. Источник: СтопКор

Изнасилование — одно из самых страшных преступлений, которые человек может совершить над человеком. Это нарушение прав, болезненный и травматический опыт, который часто оставляет след на всю жизнь. Важно помнить: жертва никогда не бывает виновна в том, что с ней произошло, всегда виноват тот, кто совершил насилие. Освещение этой темы всегда должно быть деликатным, а журналист должен уважительно относиться к частной жизни человека и учитывать уязвимость пострадавших членов общества.

Скріншот матеріалу «Объективность чи хайп? Відповідь Дані Окоманюк» на вебсайті «СтопКор» від 3 липня 2023 р.

II. РЕГУЛЮВАННЯ

1. КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ

Стаття 34. Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань.

Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати й поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб — на свій вибір.

Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету й неупередженості правосуддя.

2. КОНВЕНЦІЯ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД (ЄВРОПЕЙСЬКА КОНВЕНЦІЯ З ПРАВ ЛЮДИНИ)

Стаття 8. Право на повагу до приватного і сімейного життя

1. Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції.
2. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.

Стаття 10. Право на повагу до приватного і сімейного життя

1. Кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Ця стаття не перешкоджає державам вимагати ліцензування діяльності радіомовних, телевізійних або кінематографічних підприємств.
2. Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду.

3. ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ»

Стаття 6. Загальні вимоги до обробки персональних даних

6. Не допускається обробка даних про фізичну особу, які є конфіденційною інформацією, без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

4. ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО ІНФОРМАЦІЮ»

Стаття 2. Основні принципи інформаційних відносин

1. Основними принципами інформаційних відносин є:
 - гарантованість права на інформацію;
 - відкритість, доступність інформації, свобода обміну інформацією;

- достовірність і повнота інформації;
- свобода вираження поглядів і переконань;
- правомірність одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації;
- захищеність особи від втручання в її особисте та сімейне життя.

Стаття 11. Інформація про фізичну особу

2. Не допускаються збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та захисту прав людини. До конфіденційної інформації про фізичну особу належать, зокрема, дані про її національність, освіту, сімейний стан, релігійні переконання, стан здоров'я, а також адреса, дата і місце народження.

Стаття 29. Поширення суспільно необхідної інформації

1. Інформація з обмеженим доступом може бути поширена, якщо вона є суспільно необхідною, тобто є предметом суспільного інтересу, і право громадськості знати цю інформацію переважає потенційну шкоду від її поширення.
2. Предметом суспільного інтересу вважається інформація, яка свідчить про загрозу державному суверенітету, територіальній цілісності України; забезпечує реалізацію конституційних прав, свобод і обов'язків; свідчить про можливість порушення прав людини, введення громадськості в оману, шкідливі екологічні та інші негативні наслідки діяльності (бездіяльності) фізичних або юридичних осіб тощо.

5. КОДЕКС ЕТИКИ УКРАЇНСЬКОГО ЖУРНАЛІСТА (РЕДАКЦІЯ 2013 р.)

3. Журналіст має з повагою ставитися до приватного життя людини

Журналіст має з повагою ставитися до приватного життя людини. При цьому не виключається його право на журналістське розслідування, пов'язане з тими або іншими подіями і фактами, якщо суспільна значущість інформації, яка збирається і поширюється журналістом, є вищою, ніж приватні інтереси особи.

6. Повага до права громадськості на повну та об'єктивну інформацію про факти та події є найпершим обов'язком журналіста

Повага до права громадськості на повну та об'єктивну інформацію про факти та події є найпершим обов'язком журналіста. Журналісти і редактори повинні здійснювати кроки для перевірки автентичності усіх повідомлень, відео- та аудіоматеріалів, отриманих від представників загалу, фрілансерів, пресслужб та інших джерел.

8. Редакційна обробка матеріалів, включаючи знімки, текстівки, заголовки, відповідність відеоряду та текстового супроводу тощо, не повинна фальсифікувати зміст

Редакційна обробка матеріалів, включаючи знімки, текстівки, заголовки, відповідність відеоряду та текстового супроводу тощо, не повинна фальсифікувати зміст. Необхідно повідомляти аудиторію про подання відрепетируваних та реконструйованих новин.

9. Факти, судження і припущення мають бути чітко відокремлені одне від одного

Факти, судження та припущення мають бути чітко відокремлені одне від одного. Неприпустимим є розповсюдження інформації, що містить упередженість чи необґрунтовані звинувачення.

10. Точки зору опонентів, у тому числі тих, хто став об'єктом журналістської критики, мають бути представлені збалансовано

Точки зору опонентів, у тому числі тих, хто став об'єктом журналістської критики, мають бути представлені збалансовано. Так само мають бути подані оцінки незалежних експертів.

6. РЕЗОЛЮЦІЯ ПАРЄ 1003 (1993) «ПРО ЕТИЧНІ ПРИНЦИПИ ЖУРНАЛІСТИКИ»

3. Основним принципом будь-якої етичної засади журналістики є те, що повідомлення та міркування слід чітко розділяти, змішувати їх недопустимо. Повідомлення — це інформація про факти й події, тоді як міркування — це вираження поглядів, ідей, вірувань або оціночних суджень з боку медіакомпаній, видавців і журналістів.
4. Поширення повідомлень має базуватися на принципі достовірності, що забезпечується відповідними засобами перевірки й доказів, а також на неупередженості подання, опису й розповіді. Чутки не повинні бути складовою повідомлень. Заголовки та виклад повідомлень мають відображати сутність представлених фактів і даних якомога точніше.
5. Висловлення міркувань може включати думки або коментарі стосовно загальних ідей чи зауваження відносно повідомлень, що стосуються поточних подій. Хоча міркування обов'язково є суб'єктивними, а тому не можуть і не повинні відповідати критерію вірогідності, слід вимагати, щоб міркування висловлювалися чесно й відповідно до етичних засад.
15. Ні видавці, ні власники, ні журналісти не повинні вважати, що вони є власниками новин. Новинні організації повинні ставитися до інформації не як до товару, а як до основного права громадянина. З цієї метою медіа не повинні використовувати ані якість, ні зміст новин чи думок з метою збільшення кількості читачів чи аудиторії, зі зростанням якої збільшується рекламний дохід.
21. Отже, журналістика не повинна змінювати правдиву й неупереджену інформацію або чесні думки, використовувати їх на користь ЗМІ, намагаючись створити чи сформулювати громадську думку, оскільки законність журналістики ґрунтується на ефективній повазі до основоположного права громадян на інформацію як складовій поваги до демократичних цінностей. Тому журналістика, пов'язана із законними розслідуваннями, обмежується достовірністю й чесністю інформації та думок і є несумісною з журналістськими кампаніями, що проводяться на підставі заздальгідь випрацюваних позицій і спеціальних інтересів.
22. У журналістиці інформація та міркування мають поважати презумпцію невинуватості, зокрема коли йдеться про справи, що перебувають у провадженні, й утримуватися від проголошення рішень.
23. Слід поважати право осіб на приватне життя. Особи, які обіймають публічні посади, мають право на захист особистого життя, за винятком тих випадків, коли їх приватне життя може вплинути на їхню публічну діяльність. Той факт, що особа займає державну посаду, не позбавляє її права на повагу до її приватного життя.

III. ОЦІНЮВАННЯ ДОТРИМАННЯ ВИМОГ ЗАКОНОДАВСТВА І ПРОФЕСІЙНИХ СТАНДАРТІВ

1

Незалежна медійна рада нагадує, що тематика зґвалтувань та інших злочинів проти статевої свободи є дуже чутливою, а тому журналістам слід надзвичайно обережно висвітлювати інформацію, пов'язану зі скоєнням таких злочинів, як у частині захисту особи потерпілої (що Незалежна медійна рада розглядала в справі проти трьох медіа), так і в процедурних аспектах збору інформації, її верифікації та повноти оприлюднення. Це стосується не тільки викладення матеріалу, а й комунікації з потерпілою, пріоритету того, щоб зайвий раз не травмувати її та не призводити до відтворення негативного досвіду. Незалежна медійна рада, зокрема, розробила Рекомендації щодо спілкування з постраждалими від війни, частина з яких застосовна до інтерв'ювання і комунікацій і в інших чутливих контекстах, як-от щодо постраждалих від злочинів.

2

У ситуації з матеріалом [«Об'єктивність чи хайп? Відповідь Дані Окоманюк»](#) важливо усвідомлювати його природу. З одного боку, публікацію позначено як «точку зору», що натякає на характер авторської колонки – матеріалу, який не є журналістським за своєю природою, а отже не передбачає застосування журналістських стандартів до його вмісту. Незалежна медійна рада схвально сприймає належну категоризацію матеріалу на вебсайті онлайн-медіа і нагадує, що суб'єктивну позицію щодо тих чи інших питань журналістам варто висловлювати саме в авторських колонках, а не в новинних матеріалах.

З іншого боку, у матеріалі Марина Тітова підписана як шеф-редакторка медіа «СтопКор» та частково виступає від імені медіа, послуговуючись такими фразами, як *«ми на "СтопКорі" завжди керуємося...»*, і висловлюючись від першої особи множини: *«ми», «нас»* тощо. Це передбачає, що цей конкретний матеріал є не лише особистою позицією авторки, а й позицією самого медіа «СтопКор». І хоча авторську колонку некоректно буде оцінювати, застосовуючи журналістські стандарти новинних матеріалів і розслідувань, у цій історії присутній ще й процедурний аспект — сам порядок комунікації з потерпілою та подальші образливі висловлювання на її адресу як частина журналістської роботи в широкому сенсі. Ба більше, до авторських колонок все ще застосовні базові етичні вимоги, а також загальні законодавчі вимоги (на кшталт заборони мови ворожнечі, дифамації чи нелегальних закликів). Тому Незалежна медійна рада вважає своїм обов'язком дати оцінку саме цим діям Марини Тітової та медіа «СтопКор».

3

Принцип 3 Кодексу етики (повага до приватності) та стаття 2 Закону України [«Про інформацію»](#). Європейський суд з прав людини, оцінюючи справи за статтями 8 (право на приватне життя) та 10 (свобода вираження) [Європейської конвенції з прав людини](#), наголошує на тому, що приватне життя охоплює право на гідне ставлення, тоді як деякі дії медіа можуть прямо порушувати гідність особи надмірним втручанням чи негативно впливати на психіку неетичними діями. Зазвичай мінімальна шкода людині може бути виправдана у випадках, коли досягнення журналістських цілей іншими способами є неможливим або невиправданим. Аналогію можна провести з додаванням до мате-

ріалів чутливих зображень – наприклад, у [MGN Ltd v the United Kingdom](#) факт про лікування Наомі Кемпбелл від наркозалежності був у публічному інтересі, і публікація цієї інформації переважала над її правом на приватність, а от фото того, як вона залишає центр реабілітації, явно було зайвим, адже не додавало жодної нової інформації для аудиторії. Ба більше, суд оцінив, що не було іншого способу повідомити читачам таку важливу інформацію. Тобто стандарт є таким, що не має бути інших способів отримати інформацію, а сама така інформація має бути необхідною для розуміння контексту і деталей справи.

У цьому випадку, по-перше, виникає запитання, чи справді було необхідно отримувати коментар людини, яка, ймовірно, вчинила зґвалтування. Журналісти не спробували ані спершу знайти кримінальну справу, ані зробити пошук інформації в інших ресурсах, щоб зрозуміти, чи був розголос такої інформації у 2012 році. Ба більше, журналісти не навели об'єктивних сумнівів у тому, що злочинного діяння вчинено не було, – наприклад, не було публічних заперечень цієї історії чи свідчень, що авторка допису в інстаграмі регулярно поширювала недостовірну інформацію. Тобто не зрозуміло, чим саме керувалися журналісти під час спроб отримати в жертви номер людини, яка, ймовірно, скоїла злочин.

По-друге, журналісти явно не розглядали альтернативних способів отримати номер цієї людини, навіть якщо вони вбачали нагальну потребу в отриманні альтернативної точки зору. Очевидно, що просити номер телефону в постраждалої від зґвалтування за жодних обставин не є етичним вчинком, ба більше – це лише поглиблює страждання потерпілої й порушує її гідність, адже ставить під сумнів пережитий нею негативний досвід та навіть може становити «звинувачення жертви» (від англ. [«victim blaming»](#)). Тому сукупно дії Марини Тітової під час комунікації з потерпілою є порушенням приватності в розрізі спричинення значної шкоди гідності Дани Окоманюк, а також заподіяння їй додаткових страждань, пов'язаних з її негативним досвідом. Це, своєю чергою, порушує принцип 3 КЖЕ та статтю 2 Закону України «Про інформацію».

4

Принцип 19 Кодексу (порушення журналістської етики в широкому сенсі). Окрім неетичної поведінки, пов'язаної з уточненням травмувальних деталей, Марина Тітова також продовжила дискусію на тему поведінки потерпілої, використовуючи «СтопКор» як майданчик для поширення інформації. Хоча, як уже зазначалося раніше, розглядувана стаття маркована як особиста думка, а тому не мусять відповідати ані принципу об'єктивності, ані повноти, за своєю суттю матеріал є позицією медіа з приводу ситуації, що сталася. І цю позицію важко назвати такою, що відповідає стандартам журналістської етики.

Так, починаючи від заголовка («об'єктивність чи хайп») і завершуючи змістовим наповненням, матеріал спрямований на дискредитацію постраждалої від злочину. Він також містить образливі висловлювання, як-от:

«Мені також цікаво, як моє питання про номер телефону стало "гіршим в житті повідомленням". Чому "гіршим в житті" не стало повідомлення з тролінгом від гвалтівника? Про яке вона сама ж написала. Але то таке, суб'єктивне».

«Хочу наголосити, що коли оприлюднюєш свою історію в публічну площину, то треба усвідомлювати, що в БУДЬ-ЯКОЇ історії є дві сторони. І незалежні медіа підходять саме таким чином до всіх історій».

«Сподіваюся, що після такої бурхливої реакції українці нарешті дізнаються про Дану у тому числі і як про письменницю. Бо очевидно, що талант у створенні контенту в неї є».

З цього можна зробити висновок, що журналістка використала формат авторської колонки для створення негативного образу постраждалої від злочину через те, що остання зробила зауваження про неетичну комунікацію і оприлюднила цю історію в мережі. Така поведінка загалом може вважатися порушенням принципу 19 Кодексу, адже журналістка повелася неетично й після невдалої комунікації з потерпілою, в широкому сенсі порушуючи журналістську етику як образами на адресу Дани, так і тим, що спробувала розв'язати журналістське питання в авторській колонці, що не передбачало ані можливості відповісти на звинувачення, ані збалансованого подання інформації. На додачу це ще й спричинило додаткову травму для потерпілої, якій довелося переживати наслідки цієї скандальної історії.

IV. ВИСНОВКИ

Незалежна медійна рада:

1. Вважає справу неприйнятною в частині оцінювання дій Марини Тітової на її особистій сторінці в інстаграмі через брак юрисдикції Незалежної медійної ради, втім радить журналістам утримуватися від професійних висловлювань у приватних профайлах для чіткого розмежування особистої і професійної активності.
2. Вважає, що в матеріалі [«Об'єктивність чи хайп? Відповідь Дані Окманюк»](#) Марини Тітової, опублікованому в медіа «СтопКор», містяться порушення статті 2 Закону України [«Про інформацію»](#), а також принципів 3 (повага до приватного життя) та 19 (свідоме порушення журналістської етики) [Кодексу етики](#) українського журналіста.

ВИСНОВОК

26 червня 2023

Щодо матеріалів
КП ТРК КрМР «Рудана»

I. ЗМІСТ СКАРГИ ТА ОБСТАВИНИ СПРАВИ

- 1 До Незалежної медійної ради звернувся Валерій Романов зі скаргою щодо матеріалів Комунального підприємства Криворізької міської ради «Телерадіокомпанія "Рудана"», де Олександра Вілкула титровано як «начальника військової адміністрації» міста Кривого Рогу. Скаржник указує на те, що військова адміністрація в Кривому Розі Президентом України не створювалася, а пан Вілкул, відповідно, не призначався її керівником.
- 2 ТРК «Рудана» у 2022 році неодноразово розміщувала на своєму вебсайті в рубриці «Новини» брифінги [«начальника військової адміністрації»](#) Кривого Рогу Олександра Вілкула» (див. також гіперпосилання внизу після тексту новини). Крім того, можна знайти аналогічне титрування Олександра Вілкула в телепередачах цієї телекомпанії. Проте в останні кілька місяців під час титрування цього політика ТРК «Рудана» вже [використовує](#) термін «голова ради оборони міста». «Рудана» є комунальним телеканалом, який належить територіальній громаді Кривого Рогу. Скаржник надав документи щодо того, що він звертався до ТРК з приводу некоректного титрування Олександра Вілкула, на що отримав від телеканалу відповідь про взяття «Руданою» цієї інформації до уваги.
- 3 На підставі п. 12 Положення про Незалежну медійну раду вона вирішила взяти до розгляду цю скаргу, зважаючи на значний вплив належного інформування в медіа про керівництво міста на життя Кривого Рогу.

II. РЕГУЛЮВАННЯ

1. КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ

Стаття 34. Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань.

Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати й поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір.

Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони

16 червня 2022

РУДАНА НОВИНИ ПРОЕКТИ РЕКЛАМА ОНЛАЙН

РУДАНА » НОВИНИ » БРИФІНГ НАЧАЛЬНИКА ВІЙСЬКОВОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ КРИВОГО РОГУ ОЛЕКСАНДРА ВІЛКУЛА НА ВЕЧІР 16 ЧЕРВНЯ

БРИФІНГ НАЧАЛЬНИКА ВІЙСЬКОВОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ КРИВОГО РОГУ ОЛЕКСАНДРА ВІЛКУЛА НА ВЕЧІР 16 ЧЕРВНЯ

ВАЖЛИВО 16.06.22 - 22:10

Брифінг начальника Військової адміністрації Кривого Рогу Олександра Вілкула про ситуацію на вечір 16 червня.

Брифінг начальника Військової адміністрації Кривого Рогу Олександра Вілкула про ситуацію на вечір 16 червня. на вебсайті «Рудана» від 16 червня 2023 р.

здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету й неупередженості правосуддя».

2. КОНВЕНЦІЯ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД (ЄВРОПЕЙСЬКА КОНВЕНЦІЯ З ПРАВ ЛЮДИНИ)

Стаття 10. Свобода вираження поглядів

1. Кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Ця стаття не перешкоджає державам вимагати ліцензування діяльності радіомовних, телевізійних або кінематографічних підприємств.

- Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду

3. ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО ТЕЛЕБАЧЕННЯ І РАДІОМОВЛЕННЯ»

«Творчий працівник телерадіоорганізації зобов'язаний... перевіряти достовірність одержаної ним інформації...» (п. «б» ч. 1 ст. 60).

«Телерадіоорганізація та її працівники не несуть відповідальності за поширення інформації, що не відповідає дійсності, у разі... якщо ця інформація містилася в офіційних повідомленнях або одержана від органів державної влади, органів місцевого самоврядування у письмовій формі...» (п. «а» ч. 1 ст. 67).

Під час розгляду цієї справи застосовуються норми вказаного закону, зважаючи на те що саме вони були чинними для регулювання відповідних правовідносин на момент оприлюднення матеріалів з титруванням Олександра Вілкула як «начальника військової адміністрації» міста. Проте подібна норма щодо звільнення від відповідальності міститься і в ст. 117 Закону України «Про медіа».

4. ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ВОЄННОГО СТАНУ»

Стаття 4:

«Рішення про утворення військових адміністрацій приймається Президентом України за поданням обласних державних адміністрацій або військового командування» (ч. 4).

«Військову адміністрацію населеного пункту (населених пунктів) очолює начальник, який призначається на посаду та звільняється з посади Президентом України за пропозицією Генерального штабу Збройних Сил України або відповідної обласної державної адміністрації» (абзац 2 частини 3).

5. ЦИВІЛЬНИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ

«Фізична особа, яка поширює інформацію, отриману з офіційних джерел (інформація органів державної влади, органів місцевого самоврядування, звіти, стенограми тощо), не зобов'язана перевіряти її достовірність та не несе відповідальності в разі її спростування» (абзац 2 част. 2 статті 302).

6. КОДЕКС ЕТИКИ УКРАЇНСЬКОГО ЖУРНАЛІСТА (РЕДАКЦІЯ 2013 р.)

«...Журналісти і редактори повинні здійснювати кроки для перевірки автентичності усіх повідомлень, відео- та аудіоматеріалів, отриманих від представників загалу, фрілансерів, пресслужб та інших джерел» (п. 6.).

«Журналіст зобов'язаний зробити все можливе для виправлення будь-якої поширеної інформації, якщо виявилось, що вона не відповідає дійсності» (п. 12).

7. РЕДАКЦІЙНИЙ СТАТУТ КП «ТРК “РУДАНА”»

«Принцип точності й об'єктивності подачі інформації

Принцип точності й об'єктивності подачі інформації означає, що факти, які подаються користувачу Телерадіоорганізацією, повинні точно відповідати реальним подіям чи даним...» (абзац 1 підп. 2.1.1).

«Перевірка інформації як головний спосіб забезпечити її точність

Будь-яка інформація, яку подає Телерадіоорганізація, повинна бути гарантовано точною, тому що попередньо була серйозно, прискіпливо зібрана, оброблена і подана. Стандарт вимагає від співробітників докладати щоразу максимум зусиль для перевірки кожної інформації...» (абзац 1 підп. 2.1.2).

«Перевірка фактів

Факти потрібно піддавати перехресній перевірці, щонайменше з двох джерел. Додаткової перевірки потребують також і факти, отримані від публічної особи, особливо від політиків. Такого підтвердження слід шукати і в інших джерелах, ніж ті, що їх пропонує сам інформатор...» (підп. 2.7.2).

«Помилки редакції та їх спростування. Право на відповідь

Виявлені суттєві неточності, що були поширені, повинні бути невідкладно спростовані зі складанням вибачень у найкоротший період, незалежно від наявності звернень про спростування...» (абзац 1 підп. 2.12).

III. ОЦІНЮВАННЯ ДОТРИМАННЯ ВИМОГ ЗАКОНОДАВСТВА І ПРОФЕСІЙНИХ СТАНДАРТІВ

1

У цій справі Незалежна медійна рада розглядає не певні матеріали медіа як такі, а окремий аспект низки матеріалів ТРК «Рудана». Цей аспект стосується того, в якому статусі одна й та сама особа фігурує в матеріалах медіа, – раді необхідно оцінити, чи належно редакція цього медіа перевіряла інформацію щодо посади Олександра Вілкула.

2

За допомогою пошуку в гуглі можна знайти матеріали також інших медіа, де Олександра Вілкула титровано як «начальника військової адміністрації» міста. Проте відповідна скарга стосується лише одного комунального медіа – ТРК «Рудана». Зважаючи на це, а також на вагомість комунального телеканалу як джерела інформації для криворіжців, Незалежна медійна рада зосередиться на дотриманні обов'язку з перевірки інформації про статус Олександра Вілкула саме телеканалом «Рудана». Вказаний статус Олександра Вілкула можна зустріти також і в публікаціях на офіційному сайті органів місцевого самоврядування Кривого Рогу. Тому рада нижче висловиться також і щодо того, чи може / повинне медіа ретранслювати таку інформацію без перевірки.

3

Документ про нібито призначення Олександра Вілкула начальником військової адміністрації міста оприлюднювався на сайті місцевого самоврядування Кривого Рогу (але згодом зник із сайту), як свідчить довідка щодо вказаного політика на сторінці сайту Руху «Чесно». Фото такого розпорядження дійсно можна знайти в мережі, але на ньому стоїть підпис голови Дніпропетровської ОДА Валентина Резніченка. І стосується це розпорядження лише нібито призначення начальника військової адміністрації Кривого Рогу та його заступника, але не утворення військової адміністрації як такої.

Натомість, відповідно до ст. 4 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», військова адміністрація в місті створюється та її керівник призначається виключно Президентом України, а відповідна ОДА може лише подавати йому кандидатуру такого керівника. Отже, згадане розпорядження Валентина Резніченка про нібито призначення Олександра Вілкула якщо й існувало, то не було правомірним. Крім того, в згаданому розпорядженні, якщо судити з його фото, не наведено таких реквізитів, як дата ухвалення та номер.

За результатами [пошуку](#) в базах правових актів на вебсайтах Верховної Ради та Президента не виявлено актів зі згадуванням прізвища Вілкул за 2022 рік. Також скаржник додав до скарги перший аркуш відповіді на його ім'я з Офісу Президента, в якій стверджується, що Глава держави не ухвалював рішення про створення військової адміністрації в м. Кривому Розі (відповідь датована вереснем 2022 року).

Зважаючи на викладені вище норми законодавства та інформацію з документів, Незалежна медійна рада доходить висновку, що Олександр Вілкул не набував статусу «начальника військової адміністрації» Кривого Рогу.

4

Рада припускає, що ТРК «Рудана» могла отримати інформацію про нібито призначення Олександра Вілкула начальником військової адміністрації міста з офіційних джерел – від суб'єктів владних повноважень (наприклад, Криворізької міськради). Проте Незалежна медійна рада вважає, що в цьому разі така інформація однаково потребувала перевірки з боку медіа. Хоча Цивільний кодекс звільняє пересічних суб'єктів від обов'язку перевірки поширюваної інформації, якщо та походить з офіційних джерел, а Закон України «Про телебачення і радіомовлення» містить аналогічну норму щодо теле-радіоорганізацій, етичні норми у сфері журналістики тут вимагають більшого, ніж встановлено законом.

Підпункт 2.7.2 Редакційного статуту ТРК «Рудана» зобов'язує додатково перевіряти інформацію від публічних осіб, особливо політиків. Це вияв природної функції медіа контролювати владу. Більшість суб'єктів владних повноважень очолюють люди, яких треба вважати політиками за визначенням, особливо якщо вони потрапили на посаду внаслідок виборів. Тобто це структури, через які публічні особи та політики можуть діяти опосередковано. Криворізьку міську раду з 2021 року знову очолює (як виконувач обов'язків міського голови) Юрій Вілкул, батько Олександра Вілкула.

На думку ради, підп. 2.7.2 необхідно тлумачити так, що він зобов'язує ТРК «Рудана» і до прискіпливої перевірки інформації з офіційних джерел, інакше такій перевірці підлягала б лише інформація від політиків, які не перебувають при владі. Якщо застосовувати друге, хибне, на нашу думку, тлумачення цього підпункту редакційного статуту, базоване на його системному зв'язку з абз. 2 ч. 2 ст. 302 Цивільного кодексу України, коли офіційна інформація, отримана від політиків при владі прямо чи через очолювані ними владні структури, не перевірялася б, то це нівелювало б роль медіа. По-перше, нівелювало б роль телеканалу як контролера влади, а по-друге, дискримінувало б політиків, які не перебувають у владі (тобто опозиційних), і надавало б політикам при владі величезні преференції під час поширення інформації.

Отже, від кого б не була отримана інформація про статус О. Вілкула як «начальника військової адміністрації» Кривого Рогу, вона мала бути спершу перевірена «Руданою» й лише після отримання підтвердження могла оприлюднюватися каналом. Попри те що закон звільняє медіа від відповідальності за поширення інформації з офіційних джерел, норми журналістської етики вимагають перевірки й такої інформації.

5

Як було доведено вище в цьому висновку, Олександр Вілкул не набував статусу «начальника військової адміністрації» Кривого Рогу, тому «Рудана», зробивши твердження про такий його статус, поширила неперевірену інформацію (рада не має доказів того, що це медіа свідомо поширювало недостовірну інформацію, тому виходить з того, що були порушені процедури щодо її перевірки). Це виражається в порушеннях другого речення пункту 6 Кодексу етики українського журналіста. Також це порушення низки норм редакційного статуту ТРК «Рудана»: абз. 1 підп. 2.1.1, абз. 1 підп. 2.1.2 та підп. 2.7.2.

6

Скаржник також подав Незалежній медійній раді копію відповіді ТРК «Рудана» щодо того, що телекомпанія «прийняла до уваги» інформацію скаржника, згідно з якою Олександр Вілкул не є начальником військової адміністрації міста. Проте станом на 11:00 13 червня 2023 року на вебсайті телеканалу все ще були розміщені матеріали, в яких Олександра Вілкула титровано саме як «начальника» ВА, зокрема матеріали, подані як його брифінги. Пункт 12 Кодексу етики, а також абзац 1 підпункту 2.12 редакційного статуту «Рудани» вимагають виправлення поширеної раніше недостовірної інформації. В нормі редакційного статуту прямо зазначено, але також по суті це впливає з п. 12 Кодексу етики, що спростування / виправлення такої інформації здійснюється незалежно від надходження претензій щодо неї.

Рада виходить з того, що вимога виправлення поширеної некоректної інформації обов'язково охоплює таке виправлення в матеріалах в електронній формі, розміщених в інтернеті раніше. Зрозуміло, що увага до таких матеріалів з часом спадає, однак аудиторія, якщо матеріали не виправлено, має змогу й надалі ознайомлюватися з ними й отримуватиме з них некоректну інформацію. Тобто

ТРК «Рудана» повинна була виправити титрування Олександра Вілкула у всіх своїх матеріалах, де його зазначено як начальника ВА. Попри те що «Рудана» вже не титрує цього політика в такий спосіб, чимало матеріалів за 2022 рік залишаються невиправленими. Тому телеканал порушив п. 12 Кодексу етики та абзац 1 підпункту 2.12 редакційного статуту «Рудани».

IV. ВИСНОВКИ

Незалежна медійна рада вважає, що Комунальне підприємство Криворізької міської ради «Телерадіокомпанія «Рудана» у своїх матеріалах, де Олександра Вілкула титровано як «начальника військової адміністрації» міста, таким титруванням порушило друге речення пункту 6 та пункт 12 Кодексу етики українського журналіста, абзац 1 підпункту 2.1.1, абзац 1 підпункту 2.1.2, підпункт 2.7.2 та абзац 1 підпункту 2.12 редакційного статуту КП «ТРК «Рудана»».

РЕКОМЕНДАЦІЇ

РЕКОМЕНДАЦІЯ

**Підтримка психічного здоров'я
журналістів під час війни**

Під час дослідження психологічного стану журналістів ми виходимо зі специфіки професійних викликів, а також викликів будь-якої людини, що живе та працює в умовах війни. Світові дослідження¹ свідчать, що журналістика є однією з тих професій, які мають високий ризик професійного вигорання. Це пов'язане як з характером роботи, так і з особливостями робочого процесу в редакції.

Інші дослідження говорять, що перебування на війні в ролі військового чи мирного жителя значно посилює частоту тривожних розладів, депресії, посттравматичного стресового розладу та зловживання психоактивними речовинами [Pizzaro, 2006; Eytan, 2011; Heidenreich, 2009; Wilson, 2004; Krippner, 2003].

Перед журналістами – з початку війни особливо – стоїть надзвичайно складне завдання: попри всі виклики залишатися не лише стійкими, а й дбати про почуття героїв і глядачів / читачів.

ЩО ЗМІНИЛОСЬ ПІСЛЯ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ РОСІЇ?

Ми маємо певну сталість цієї нової реальності, в якій є війна. І, на жаль, знаємо, як це – жити із сиреною тривоги, чути вибухи, щодня натрапляти на інформацію про жертви й руйнування чи висвітлювати болісні, трагічні історії. Але оскільки є ця сталість, амплітуда наших емоцій та реакцій зменшується, і журналісти, як і українці загалом, багато в чому навчилися давати з цим раду, стали стійкішими до різних подразників.

Попри це, оскільки у війни немає відпусток і вихідних, продовжує накопичуватись виснаження – втома, яка не минає навіть після короткого відпочинку. Найчастіше саме виснаження стає пусковою точкою для розвитку інших проблем.

¹ Center for Innovation and Sustainability in Local Media: <https://www.cislm.org/research/burnout-report/>

The International Center for Journalists (ICFJ):

https://www.icfj.org/sites/default/files/2020-10/Journalism%20and%20the%20Pandemic%20Project%20Report%201%202020_FINAL.pdf

Journalism Practice, Volume 3, 2009: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/17512780902798653>

European Journal of Work and Organizational Psychology, Volume 25, 2016 – Issue 5:

<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/1359432X.2015.1114470?journalCode=pewo20>

Newspaper journalism in crisis: Burnout on the rise, eroding young journalists' career commitment: https://www.researchgate.net/publication/254121300_Newspaper_journalism_in_crisis_Burnout_on_the_rise_eroding_young_journalists'_career_commitment

Робота в журналістиці становить і додаткові ризики, пов'язані з прямим та непрямим впливом травми. Поряд з цим цілеспрямованість, активність, зосередженість на меті, визначеність своєї ролі під час війни, ймовірно, слугуватимуть факторами «захисту» від негативних наслідків війни. Ми свідомі того, що журналісти допомагають людям відновлювати контроль і долати свою безпорадність через доступ до інформації; супроводжують у висловленні історії з життя, у такий спосіб опрацьовуючи травматичну пам'ять; збирають докази злочинів, щоб винні були покарані; допомагають створювати «інформаційні пам'ятники» тим, хто загинув, карбуючи їх у пам'яті для інших, – роль журналістів у цьому – безцінна.

Отже, існує певний парадокс **роботи журналіста: журналістика є одночасно протективним фактором і фактором ризику**. З одного боку, сенс, важливість, певна місійність роботи, її значущість для широкого кола осіб є тим фактором, що зміцнює життєстійкість. З іншого – журналістика зазвичай пов'язана з близькістю до травматичних подій, болісних емоцій, безперервністю інформаційних потоків, що підвищує ризик як вигорання, так і проблем із психічним здоров'ям.

Професія журналіста – надзвичайно важлива. Але за професією стоїть людина, яка важлива не менше і яка часом потребує підтримки.

I ПРО СТАНИ, ЧЕРЕЗ ЯКІ МОЖУТЬ ПРОХОДИТИ ЖУРНАЛІСТИ

У межах програми Mental support for Media, яку започаткували Фондація «Суспільність» та Центр психічного здоров'я «БрейнКульт», проводилась діагностика стану психічного здоров'я членів кількох редакцій. Використовувались стандартизовані скринінгові опитування, тож дані на основі відповідей 79 журналістів є такими:

- Початкові ознаки вигорання мають майже 47%, вираженого – 43%. Тобто понад 90% мають симптоми вигорання.
- Ще більше осіб мають симптоми депресії – 97%: легкого ступеня – 34% опитаних, вираженого – 63%.
- Симптоми тривожного розладу помірного ступеня мають 44% опитаних, вираженого – 50,5%.
- 38% з тих, хто (як зазначено в опитуванні) пережив травматичну подію, мають болісні спогади, які мимовільно (тобто без власної волі та бажання) і регулярно виринають у пам'яті. А це є одним з індикаторів можливого посттравматичного стресу – флешбеки, відчуття, наче подія відбувається знову, яскраві емоційні спогади, які є небажаними, або нічні жахи.

Навіть якщо припустити похибку через те, що опитування, можливо, проходили ті, хто зацікавлений у програмі підтримки, оскільки має певні труднощі, цифри все одно надзвичайно високі й потребують уваги.

Поряд з цим важливо розуміти, що під час війни люди можуть мати великий спектр і амплітуду емоцій та фізіологічних реакцій як відповідь на насильницькі дії. Ці реакції можуть бути неприємними, важко контрольованими та непростими для розуміння. Але зазвичай це є результатом того, як організм людини працює в режимі самозахисту від загроз. **Стани можуть бути складними та потребують уваги, але самі по собі вони не є патологічними.**

Поряд з вищенаведеними результатами опитування ми маємо й інший бік: українські журналісти демонструють надзвичайну стійкість під час найбільших викликів: в оцінюванні здатності протидіяти стресу (що є протективною реакцією на протипагу відчуттю безпорадності) 45,5% опитаних на питання «Як часто за останній місяць ви відчували впевненість у тому, що впораєтеся з вирішенням ва-

ших особистих проблем?» відповіли «часто і доволі часто». Натомість «ніколи і майже ніколи» – 4,5%. Тож нормально, якщо ви чи ваші колеги-журналісти почуваються засмученими, знервованими, роздратованими, розгубленими в певних ситуаціях, у певний час. Цілком може бути епізодична ситуація з порушеним сном, незначними проблемами з концентрацією уваги чи пам'яттю. Так само можуть бути дні, коли відчувається повна безнадія, – це абсолютно нормально під час війни.

Але важливо відстежувати тривалість таких днів і станів. Понад два тижні (для симптомів депресії, понад шість місяців – для симптомів тривожного розладу), протягом яких вони проявляються, або коли ці стани суттєво заважають повсякденним справам – привід обміркувати механізм, як давати раду з цими психологічними труднощами. **Це не є ситуацією, яку потрібно сприймати як норму, як побічний «нормальний ефект» професійної сфери й тому ігнорувати чи толерувати.**

НА ЩО ЗВАЖАТИ В ОЦІНЮВАННІ СВОГО СТАНУ?

За основу рекомендуємо взяти маркери, на які варто зважати в оцінюванні свого психічного стану, відштовхуючись від найпоширеніших станів: вигорання, депресія та тривожні розлади.

Що таке професійне вигорання і способи впоратись із ним на персональному рівні, а також на рівні редакції, ми детально описували в попередній рекомендації (Рекомендація № 14. [Як журналістам долати професійне вигорання і формувати джерела підтримки](#)).

Нагадаємо, що це – психологічний стан, пов'язаний з відчуттям виснаження (емоційного, фізичного та когнітивних функцій), втрати ентузіазму, а також розвитком негативного сприйняття своєї продуктивності чи роботи загалом, колег чи людей, з якими відбувається взаємодія. Це системна проблема, тому потребує системних рішень, які залежать від різних учасників процесу: від керівництва (редакції), колективу й самого журналіста.

► СИМПТОМИ ДЕПРЕСІЇ

П'ять (чи більше) таких симптомів тривають упродовж двотижневого періоду протягом більшої частини дня майже щодня:

- Пригнічений настрій – як зазначає або сама особа (наприклад, відчуття суму, порожнечі, безнадії), або за спостереженнями інших (наприклад, особа має такий вигляд, ніби готова розплакатись).
- Помітне зниження інтересу або задоволення, активності.
- Значна втрата ваги тіла без дотримання дієти чи набирання ваги (наприклад, зміна ваги більш ніж на 5 % протягом місяця) або зростання чи зниження апетиту.
- Безсоння чи надмірна сонливість.
- Психомоторне збудження (стан неспокою) чи загальмованість.
- Втомлюваність чи втрата енергії.
- Почуття нікчемності або надмірне чи невідповідне почуття провини.
- Зниження здатності думати чи концентруватися або нерішучість.
- Думки про смерть, повторювані думки про самогубство без конкретного плану або з планом.

► СИМПТОМИ ТРИВОЖНОГО РОЗЛАДУ (ГТР):

- Надмірна тривога і переживання (тривожні очікування), які спричинені різними подіями чи діяльністю і тривають більшість днів упродовж щонайменше шести місяців.
- Людині важко контролювати ці переживання.
- Тривога і переживання, пов'язані з трьома (або більше) з таких симптомів:
 1. Неспокій, відчуття роздратованості або нервового збудження.

2. Швидка втомлюваність.
3. Труднощі з концентрацією уваги або відчуття «порожнечі в голові».
4. Дратівливість.
5. М'язове напруження.
6. Порушення сну (труднощі із засинанням або неглибокий, неспокійний і недостатній сон).

МОЖЛИВІ ВАРИАНТИ ДЛЯ ВІДНОВЛЕННЯ ТА ЗМІЦНЕННЯ СТІЙКОСТІ ЖУРНАЛІСТІВ

Доцільно виділити два рівні: особистий і рівень редакції (організаційний).

ОСОБИСТИЙ РІВЕНЬ

Якщо говорити про способи самопомогі, то рекомендації будуть базові. І вони відштовхуються від потреби в зміні «ритму життя», в іншому способі використання і поповнення власної енергії, зміні фокуса в очікуваннях. Тобто ці стратегії працюють, якщо стають частиною вашого звичного життя, а не лише «у вихідні» чи у відпустці.

Робити прості речі добре – в цьому ключ, а не в якихось надскладних формулах чи чудо-техніках.
Регулярно поповнювати енергію для тіла і душі:

- Добре спати (сон не є привілеєм, це біологічна необхідність і єдина можлива передумова для відновлення).
- Повноцінно харчуватися (попри те, що кишківник і мозок містяться в різних частинах тіла, вони тісно поєднані. Наш мозок потребує належного балансу кишкових бактерій, щоб виробляти хімічні речовини, необхідні для підтримки його стабільного та здорового стану. Отже, нам дійсно важливо, щоб у раціоні були ті продукти, що сприяють цим процесам (детальніше – [тут](#)).
- Створювати можливості для відновлення своїх сил, надихатися – людьми, природою, мистецтвом. Це не надмірність, а лише спосіб підтримати свою внутрішню «батарею» зарядженою.
- Обов'язково дотримуватися балансу роботи / відпочинку щодня.
- Переглянути очікування та вимоги до себе: наскільки ваші робочі обов'язки відповідають вашим реальним можливостям сьогодні; чи лишається життєвий простір «поза роботою»; як ви могли б збільшувати задоволення від роботи (розуміти її сенс, святкувати успіхи, здобувати нові знання / вміння, дбати, щоб ваш робочий простір був комфортним і приємним, цілеспрямовано зміцнювати стосунки з колегами).
- «Бути у своєму племені» – звертатися по підтримку, коли важко, приймати її та надавати іншим. І вміти бути другом самому собі, підтримувати себе.
- Знати й практикувати техніки емоційної саморегуляції.
- Подбати про свій «захисний костюм» – бути обізнаним з особливостями роботи з травматичним контентом і не просто знати, а дотримуватися рекомендацій.

Навіть якщо припустити похибку через те, що опитування, можливо, проходили ті, хто зацікавлений у програмі підтримки, оскільки має певні труднощі, цифри все одно надзвичайно високі й потребують уваги.

► РІВЕНЬ РЕДАКЦІЇ

Організаційний контекст має величезний вплив на те, наскільки успішно працюють люди й наскільки добре дають раду з життєвими й робочими викликами. Для забезпечення якісної журналістики редакціям варто приділяти увагу тому, щоб стати осередком психосоціальної підтримки для своїх співробітників.

Як варіант – за можливості забезпечити комплексний психологічний супровід команди, який, зокрема, надається в межах програми Mental support for Media та охоплює чотири складові:

1. Періодична діагностика психологічного стану команди.
2. Проведення психоедукаційних заходів для розвитку навичок самопомоги й взаємодопомоги в команді; навчання з підвищення журналістських компетенцій з урахуванням компонента чутливості.
3. Доступ до індивідуальних консультацій з фахівцями психічного здоров'я.
4. Організація заходів з відновлення для команди.

Різні стресори вимагають різних стратегій, але ефективна психосоціальна підтримка в контексті війни повинна прагнути охопити широкий спектр викликів. Нижче виділено ключові потреби, які є відповіддю на поширені виклики журналістів за результатами опитування.

● Поповнення енергії, відновлення

«У понеділок увечері я почуваюся таким же втомленим, як наприкінці робочого тижня»;

«Мене турбує безсоння і головний біль»;

«Мені стало складно доводити розпочаті справи до завершення».

- Організація навчання навичок гігієни сну, м'язової релаксації, турботи про своє психічне здоров'я.
- Відпустки (чи мають співробітники реальні відпустки, коли можна не працювати й бути не на зв'язку?).
- Мотивувати проводити обідню перерву без роботи, ідеально – віддалено від робочого місця.
- Мотивувати до фізичної активності (створення таких можливостей на робочому місці).
- Баланс: чи мають співробітники час без роботи?
- Культивувати традиції святкувати дні народження та інші спільні свята.
- Створювати можливості для соціальних пауз: «пункти тяжіння» – точки з кулерами, кавою / смаколиками, де співробітники можуть перетинатись, посидіти в перерві з напоєм.
- Надання додаткового часу для поїздок у разі відряджень і забезпечення таких умов проживання, які б сприяли відновленню.
- Організація регулярних заходів відновлення, найкраще – поблизу природи.

● Безпека, зниження тривоги

«Майбутнє лякає мене своєю невизначеністю»;

«Постійне хвилювання, переживання, яке я не в змозі зупинити чи контролювати».

- Створити «острівці визначеності» на роботі: чіткий робочий графік, чіткість виплат гонорарів.
- Забезпечити доступ до фонду страхування журналістів (зокрема, створення якого було ініційоване та далі підтримується Фондацією «Суспільність»).
- Забезпечення обладнанням та навчанням, які відповідають потребам фізичної безпеки.
- Доступна інформація, до кого можна звернутися з яких питань (документ).
- Артикулювання від керівників, що «я на зв'язку».
- Організація обговорень про те, як розум і тіло реагують на стреси, пов'язані з війною.

- Обговорення вторинної травми та того, як віддалений перегляд зображень та інтерв'ю може впливати на журналістів.
- Навчання навичок чутливої журналістики: інтерв'ювання осіб, які постраждали від травми, та інших вразливих груп.

● Відчуття мети, значущості

«Я почав сумніватись у своїх професійних якостях»;

«Негативне відчуття щодо себе – що ви невдаха або підвели себе чи родину».

Почуття мети є ключовим елементом стійкості в розрізі професії:

- Підкреслювати значущість внеску кожного (відзначати успіхи команди, відзначати успіхи конкретних співробітників).
- Місія команди, визначити мотто (розмістити на видному місці, повторювати на нарадах).
- Приємності, знаки уваги до співробітників.

● Нормалізація, прийняття, підтримка

«Після пережитої травматичної події спогади про неї непокоять і буває так, що ці спогади (або сни про подію) повторюються, тривожать, є небажаними».

- Створення культури обізнаності про психічні розлади, нормалізація реакцій у контексті роботи, нормалізація звернень по підтримку – проведення вебінарів, інфоплакати про поширеність, симптоми й що робити, контакти для звернення.
- Розповідати, ділитися власним досвідом – ті, кому допомогла психотерапія чи консультації фахівців.
- Уважність до тих, хто повертається з важких завдань, – «Як ти? Хочеш поговорити?».
- Черговість роботи над висвітленням важких подій (не одна людина весь час висвітлює важкі події, мають бути перерви в цій роботі).

Своєчасне задоволення цих важливих практичних потреб є вирішальним у наданні справжньої ефективної психологічної підтримки.

Психічне здоров'я є однією з основ для забезпечення якісної журналістики, і турбота про нього має стати нормою на індивідуальному та редакційному рівні. Тож важливо тримати перманентний фокус на створенні такої атмосфери та корпоративної політики редакції, яка б була орієнтована на психологічний добробут працівників.

Рекомендацію для Незалежної медійної ради підготували:

Анастасія Ніжнік,

психотерапевтка-консультантка, співзасновниця Центру психічного здоров'я «БрейнКульт» і платформи «Хаб стійкості».

Андрій Сидоренко,

координатор програм психічного здоров'я для журналістів «Фундації Суспільність», співзасновник «Хабу стійкості».

РЕКОМЕНДАЦІЯ

Як журналістам поводитися у соцмережах

Соціопитування [показують](#), що платформи й месенджери радше негативно впливають на якість журналістики й інформаційний простір, адже надають менш верифіковані матеріали та менше можливостей для якісних спростувань, а також сприяють підміні справжніх медіа приватними ініціативами, які жодним чином не дотримуються журналістських стандартів. Однак журналісти [регулярно](#) використовують соцмережі для [збільшення](#) охоплення своїх матеріалів, [побудови](#) особистої репутації (незалежної від репутації медіа, де вони працюють), комунікації з джерелами інформації, пошуку новин на сторінках відомих людей або державних органів тощо. Проте використання соцмереж становить і певні ризики: звинувачення в [політичній упередженості](#) (яке веде до втрати роботи), [порушення](#) етичних стандартів через іронію, сарказм і сатиру та навіть [отримання погроз](#) через журналістські розслідування ([особливо](#) це загрожує жінкам, представникам меншин та інших вразливих груп).

З юридичного ж погляду важлива [відсутність](#) редакційного контролю чи будь-якого іншого фільтра інформації. Тобто журналісти комунікують безпосередньо з аудиторією і, як наслідок, особисто відповідають за зміст матеріалів, які вони публікують. Наприклад, Twitter [вважається](#) мережею, де поширюють сенсаційні новини (і пріоритет віддають не перевірці, а швидкості публікації), що часто впливає на якість матеріалів. З одного боку, це означає, що необ'єктивні дописи не є підставою для відповідальності медіа, в якому журналіст працює. З іншого — журналіст усе ж має дотримуватися стандартів та обмежень, щоб зберегти власну репутацію та репутацію медіа від скандалів та інших неприємних ситуацій.

Незалежна медійна рада рекомендує журналістам враховувати такі аспекти під час роботи на особистих сторінках (не акаунтах медіа) у соцмережах та месенджерах:

● Визначитися зі статусом сторінки.

Журналісту варто чітко артикулювати мету створення сторінки в соцмережі:

- приватний акаунт, де власник публікує лише особисті думки;
- робоча сторінка, де людина діє як журналіст з усіма релевантними вимогами щодо етики та дотримання стандарту об'єктивності (необов'язково водночас вказувати афіліацію з конкретним медіа, статус визначається типом активності особи на сторінці).

Статус сторінки варто позначати в описі профайлу. На професійній сторінці слід поширювати менше контенту, що може свідчити про упередженість чи прихильність до політичних сил, партій, організацій і суспільних рухів. Аналогічне правило стосується і підписок на інші сторінки: вподобання чи репости політичних кампаній (дописів політиків, сторінок політичних партій тощо) сприймаються як толерування чи підтримка певного кандидата, політичної сили або ідеології. Хоча на персональній сторінці необов'язково дотримуватися правил нейтралітету, вона не має містити посилань на діяльність особи як журналіста, інсайдової інформації щодо журналістських розслідувань чи «внутрішньої кухні» медіа, де журналіст працює, оцінювання певних ситуацій тощо.

● Верифікувати акаунт.

Якщо людина вирішує вести сторінку як офіційний акаунт журналіста, слід [верифікувати](#) акаунт (отримати «блакитну пташку», яка означатиме, що акаунт автентичний), щоб уникнути підробок та деперсоналізації іншими користувачами. Наприклад, нещодавно Meta [видалила](#) сотні акаунтів з Росії, які підробляли сторінки відомих медіа, організацій, журналістів, політиків, активістів та діячів культури. Верифікація ж дозволить читачам відрізнити оригінальну сторінку від фейкової.

● Дотримуватися правил цифрової безпеки.

Зокрема, варто мати двофакторну аутентифікацію та надійний пароль, не надавати цієї інформації стороннім особам і перевіряти, чи з вашої сторінки не ведуть підозрілі активності. По-перше, журналіст має дбати про власні персональні дані, щоб не бути об'єктом переслідувань і погроз. По-друге, у приватних листуваннях можуть міститися контакти джерел інформації, конфіденційні дані та інші важливі матеріали. Захист власного акаунту забезпечує не лише самого журналіста, а й пов'язаних з ним людей. Деякі загальні правила для оптимізації захисту можна знайти [тут](#).

● Ознайомитися з умовами користування соцмережею.

Перед створенням сторінки на конкретному ресурсі журналісту слід уважно вивчити умови користування. Інколи ресурс може заборонити поширення інформації, яка для журналіста може видаватися суспільним інтересом. Наприклад, Meta свого часу не дозволяла публікувати фото чи відео, що зображують насильство (лише згодом мережа дозволила робити це в цілях інформування про війни, заворушення чи з метою реконструкції історичних подій). Таких прикладів є дуже багато, і для уникнення блокування публікацій слід вивчати правила та настанови, якими керуються організації. Зокрема, зібрання політик Meta в доступній і зрозумілій формі є за [посиланням](#). Аналогічні спрощені правила наразі продукують майже всі соцмережі, як-от [Twitter](#) та [YouTube](#). Дещо складнішою є ситуація з месенджерами, що мають функцію створення публічних каналів. Там правила користування є не такими чіткими, а тому передбачити підстави блокування чи особливості модераційних політик значно складніше.

І, хоча модераційні політики часто не враховують локального контексту, а тому часто мають прогалини й неправильно кваліфікують контент, загалом соцмережі забороняють поширення такої інформації:

- **Матеріали, що зображують статеві органи чи є порнографічними** (крім випадків зображення оголених жіночих грудей як частини мистецьких проєктів чи для інформування про хвороби).
- **Залякування та переслідування** (у візуальній або текстовій формі).
- **Матеріали, що загрожують дітям: оголеність, фізичне насильство і сексуальна експлуатація.**
- **Матеріали, що пропагують чи популяризують небезпечні організації** (переважно це стосується терористичних та екстремістських організацій, але часто туди потрапляють і адекватні організації, наприклад Meta блокує за згадку чи поширення зображення полку «Азов»).
- **Фейкові акаунти** (акаунти фан-клубів чи сторінки з псевдонімами дозволені, але мають спеціально позначатися як сторінки, що не належать реальній людині).
- **Мова ворожнечі** (безперечно, існує проблема з регіональною кваліфікацією висловлювань як мови ворожнечі, тому варто стежити за оновленнями політик та дискусіями довкола місцевих модераційних політик).

- **Товари, обмежені в обігу: наркотики та вогнепальна зброя** (лише в контексті продажу таких товарів. Так, дискусії щодо регулювання зброї чи зображення зброї як такої не блокуються).
- **Спам.**
- **Самогубство та заклики до заподіяння шкоди собі чи іншим людям.**
- **Насильство, підбурювання до насильства, важкий для сприйняття контент** (наприклад, повідомлення про злочини, геноцид, порушення прав людини, природні катаклізми без супроводу інформації зображеннями).
- **Утримуватися від використання для професійних цілей соцмереж та месенджерів, які мають низький рівень захисту та розмиті правила користування.**

З огляду на всі небезпеки, пов'язані з [Telegram](#) і [TikTok](#), Незалежна медійна рада рекомендує дуже обачно використовувати їх для журналістської роботи. Зокрема, будь-яка републікація дописів у Telegram може перетворитися на поширення дезінформації (публікації можна редагувати, а перевірити оригінальний допис неможливо). Тому радимо скрінити оригінальні публікації і поширювати їхні скріншоти (якщо є підозра, що допис буде відредагований), а також час від часу перевіряти вміст власного каналу, якщо він містить перепоширені з інших ресурсів матеріали. Зрештою, соцмережі з низьким рівнем захисту можуть наразити на небезпеку джерела інформації, з якими комунікує журналіст. Тому комунікації з джерелами варто вести у більш захищених месенджерах (як-от Signal).

● **Дотримуватися правил републікації матеріалів з інших акаунтів і ресурсів.**

Тут у пригоді стануть [рекомендації](#) Незалежної медійної ради щодо сумлінної та правомірної републікації матеріалів інших медіа (зокрема, в контексті дотримання авторських прав, непоширення мови ворожнечі чи інших нелегальних матеріалів). Варто пам'ятати, що в соцмережах ризик перепоширити неправдиві дані є набагато вищим, тому журналістам слід утриматися від републікації новин зі сторонніх ресурсів за наявності найменшого сумніву в їхній достовірності або ж неможливості перевірити достовірність такої інформації. Також слід обачно ставитися до чужих персональних даних. Наприклад, не варто брати фото з приватних акаунтів інших людей без нагальної потреби (детальніші рекомендації щодо використання фото з чужих акаунтів можна знайти [тут](#)).

● **Перевіряти інформацію, яку публікуєте, навіть у приватних акаунтах.**

Іноді саме приватні акаунти журналістів стають джерелом для медійних матеріалів. Ба більше, недовіра до конкретного журналіста, який поширює неправду на власній сторінці, згодом [призводить](#) до недовіри до всього медіа. Для уникнення цього слід перевіряти будь-яку інформацію перед її публікацією. Крім того, у разі поширення негативних матеріалів чи посилань для їхньої подальшої критики слід пересвідчитися, що критичний коментар чи зауваження дійсно опубліковано. Якщо цього не відбулося, читачі [можуть сприймати](#) поширення матеріалу чи посилання як позитивну рекомендацію. В результаті це стане популяризацією шкідливих ідей, ініціатив чи ресурсів.

● **Обережно ставитися до джерел інформації в соцмережах.**

Часто сторінки в соцмережах можуть бути підробними або зламаними (варто щоразу перевіряти, чи точно з потрібною людиною ви зв'язалися). Іноді журналісту треба [попросити](#) про особисту зустріч чи телефонний дзвінок, перш ніж використовувати інформацію, отриману з невідомих акаунтів (напри-

клад, акаунту без фотографії чи з дивним описом профайлу). Не варто ставитися до дописів з офіційних чи верифікованих акаунтів як до стовідсотково правдивої інформації. За можливості такі матеріали також слід перевіряти, адже офіційні джерела можуть помилятися, а потім публікувати спростування, яке не завжди помічає журналіст (особливо з огляду на кількість інформації на платформі).

● **Перевіряти актуальність інформації перед публікацією.**

Часто інформація, яку перепоширюють, є застарілою або неповною. Особливо важливою є перевірка актуальності в разі перепоширення дописів щодо евакуації, зборів коштів, гуманітарних коридорів та гуманітарної допомоги. Зокрема, варто зважати на дату публікації, адже часом користувачі поширюють дописи, які видаються цілком актуальними, проте насправді були поширені більш як тиждень тому. Також не слід поширювати застарілу статистику. Якщо журналіст і бажає ілюструвати застарілою статистикою певний феномен, варто обов'язково зазначити, що статистика не є актуальною, надати дату проведення дослідження чи соціопитування тощо.

● **Контролювати, що потрапляє в прямі ефіри (лайвстріми).**

Якщо в прямий ефір потрапляє мова ворожнечі, конфіденційні дані чи чутлива інформація, журналісту варто припинити прямий ефір (за винятком випадків, коли такі дані становлять публічний інтерес і немає можливості повідомити їх іншим чином, посиливши захист інших людей). Також за можливості варто якомога швидше видаляти збережені лайвстріми, де сталося порушення журналістських стандартів чи умов користування соцмережею. Такі записи можна зберегти як доказ для особистого користування, але видалити із загального доступу.

● **Бути обачним під час коментування дописів інших людей (чи інших медіа) для уникнення конфліктів чи створення враження упередженості.**

Не варто своїми активностями на сторінках інших людей чи публічних груп сприяти руйнуванню власної репутації як неупередженої та безсторонньої людини. Також такі дії можуть нашкодити й репутації медіа, з яким працює журналіст. Тому брати участь у публічних дискусіях варто максимально обачно, уникаючи лайливих слів чи особистих образ (адже одного дня вам може випасти брати інтерв'ю в особи, з якою ви мали конфлікт у соцмережі). Слід утриматись і від атак на медіа, які є конкурентами журналіста чи медіа, в якому він працює. Якщо журналіст має сумнів у сумлінності інших медіа, варто звернутися до органів саморегулювання, експертних органів чи до суду.

● **Дотримуватись етичних стандартів.**

Не варто використовувати сторінки в соцмережах як спосіб обійти журналістські стандарти для медійних матеріалів. Якщо журналіст використовує власний акаунт для поширення персональних даних сторонніх людей, необ'єктивного висвітлення історії чи її фігуранта або будь-яких інших порушень Кодексу журналістської етики, це не робить порушення менш шкідливим для суспільства. Створення професійної сторінки в соцмережах передбачає, що дії власника акаунту є журналістською діяльністю, а отже аудиторія має розумні очікування щодо дотримання з боку цієї людини професійних стандартів.

● **Мінімізувати шкоду.**

Якщо журналіст із певних причин використовує власний акаунт для поширення сенсаційних журна-

лістських розслідувань, інших чутливих матеріалів, варто обов'язково подбати про захист усіх людей і організацій, які можуть постраждати внаслідок оприлюднення такої інформації. Водночас, якщо матеріал може зруйнувати чиюсь репутацію, не варто приховувати допис від цієї людини, доцільним було б використати тег, а також (за можливості) надіслати матеріал цій людині для ознайомлення, залишити коментарі відкритими, щоб ця людина мала змогу висловити своє бачення ситуації, надати відповідь. Також необхідно уважно [ставитися](#) до інформації, що може нашкодити неповнолітнім (слід робити дисклеймери на початку матеріалів про те, що інформацію не рекомендують до прочитання вразливим людям та дітям).

● Діяти незалежно.

Журналістам варто [уникати](#) використання професійного профайлу для реклами чи піару будь-яких організацій або людей (особливо якщо це стосується членів родини чи інших близьких). Будь-які рекомендації на професійній сторінці журналіста мають здійснюватися на безоплатній основі без будь-якої вигоди за таку рекомендацію. Якщо журналіст не зазначає афіліації з конкретним медіа, а веде сторінку як незалежний журналіст-фрилансер, він не зобов'язаний публікувати думку медіа, у якому працює. Якщо журналіст чітко зазначає місце роботи в описі профайлу, варто повідомити про це редакцію. У будь-якому разі в описі профайлу варто обов'язково зазначити, що матеріали на сторінці є лише особистою думкою власника акаунту.

● Узгоджувати з редакцією використання робочих матеріалів на особистій сторінці.

Якщо під час ведення професійної сторінки в соцмережі журналіст вдається до посилань на свої робочі матеріали, їхнього коментування, аналізу своєї роботи, такі матеріали варто узгоджувати з редакцією медіа, де журналіст працює. Зокрема, можна отримати загальний дозвіл на поширення таких матеріалів та висловлення особистої думки щодо процесу роботи. Якщо матеріал ще не опубліковано, а журналіст хоче прокоментувати щось на цю тему на власній сторінці, слід погодити таку можливість коментаря з редакцією.

● Залишатися нейтральними щодо тем, з якими журналісти працюють у конкретному медіа.

Не варто публікувати особливо гострі коментарі чи зауваження щодо тем, сфер та людей, з якими журналіст професійно працює в медіа. Це, зокрема, може підірвати неупереджений образ журналіста, що призведе до небажання героїв приходити на інтерв'ю до таких журналістів чи надавати їм коментарі. Водночас це не стосується випадків, коли герої поводитися під час інтерв'ю неввічливо щодо журналіста, вдавалися до непристойних чи зневажливих коментарів у бік журналіста, дискримінували журналіста чи іншим чином порушували його права. В такому разі розповісти про це в соцмережах можна.

● Не цензурувати коментарі та реакції підписників.

Це не означає, що журналіст має залишати образливі чи неправомірні коментарі доступними на платформі. Проте критичні зауваження, поради чи альтернативна думка (зокрема, і реалізація права на відповідь) мають залишатися доступними для широкого загалу. Водночас активність особи, чий профайл неможливо ідентифікувати (і є підозра, що це не реальна людина, а бот) та що порушує права інших (наприклад, дискримінує за певною ознакою, вдається до мови ворожнечі, закликів до насильства, явної дифамації), має зустріти нульове толерування з боку власника сторінки.

● Зазначати, чи використовує журналіст сторінку як спосіб контактування з ним для інтерв'ю.

В описі профайлу варто окреслити, чи бажає журналіст отримувати запити на інтерв'ю або інформацію для матеріалів за допомогою конкретної сторінки. Так читачі розумітимуть, чи варто звертатися з пропозиціями або запитаннями до цієї людини, чи краще написати на редакційну адресу медіа, в якому журналіст працює.

● Оскаржувати погану модерацию.

Якщо допис видалено неправомірно (наприклад, неправильно кваліфіковано контент, і через це сторінку чи публікацію спіткало блокування), варто оскаржити таку модераторську дію, користуючись спеціальною системою скарг (що є майже в кожній платформі). Якщо це не зарядило проблеми, Незалежна медійна рада рекомендує скontaktувати з однією з організацій, які є довіреними партнерами соцмереж в Україні. Наприклад, для Meta ними є [Центр демократії та верховенства права](#), «[Інтерньюз-Україна](#)» та [Лабораторія цифрової безпеки](#). Статус довіреного партнера дозволяє комунікувати безпосередньо з командою модераторів та ефективніше оскаржувати неправильні модераторські практики. Хоча це не є гарантією зняття блокування, це підвищує шанси успішного вирішення кейсу, а також підіймає обізнаність самих платформ у локальному контексті.

Незалежна медійна рада рекомендує медіа для покращення роботи журналістів у соцмережах та месенджерах:

Доповнити редакційну політику. Медіа варто доповнити власні редакційні політики розділом щодо активностей у соцмережах журналістів, які у своєму професійному профайлі зазначають афіліацію з відповідним медіа. Це спростить процедуру погодження інформації щодо внутрішніх процесів медіа, яку можна розголошувати, полегшить співпрацю між медіа та журналістом, а також убезпечить медіа від скандальних історій, коли журналіст публікує інформацію без погодження редакції. Застосовність цієї частини редакційної політики до особи має залежати від того, чи є сторінка в соцмережі професійною. До особистих сторінок така політика застосовуватися не має.

РЕКОМЕНДАЦІЯ

Як коректно інтерв'ювати
постраждалих від війни

Під час війни журналісти й журналістки висвітлюють багато чутливих тем і трагедій. Часто вони роблять репортажі з місць руйнації від ударів окупантів, із визволених від окупації територій.

Журналісти говорять з людьми, вцілілими після воєнних злочинів. Людьми, що дістали поранення; людьми, що вціліли після сексуального насильства й тортур; людьми, що внаслідок ворожих обстрілів втратили своїх близьких, родичі та знайомі котрих повернулися з полону, зазнали катувань, перебувають у чи повернулися з вимушеної депортації; людьми, які втратили дім. Це історії людей, які зазнали травми через те, що відбулося з ними або з їхніми рідними.

Часто журналіст чи журналістка є першою людиною, з котрою постраждала людина встановлює відносини довіри, кому інші довіряють свою історію, біль, травму.

Історія травмованої людини — це чесні і відверті свідчення злочину, це сильний ілюстративний матеріал того, що відбувається, але це дуже чутливий матеріал, для роботи з котрим потрібно дотримуватися певних правил.

Зважаючи на це, Незалежна медійна рада рекомендує медіа та журналістам дотримуватися таких рекомендацій:

- 1** У жодному разі не привласнювати історію людини, що пережила травму. Людина не має відчувати, що стала цікавою широкому загалу виключно як «жертва новин». Люди, які зазнали травми, стають інформаційними приводами попри їхню волю, тому потрібно зважати на це й дуже обережно ставитися до них.
- 2** Журналіст/-ка має забезпечити приватність людини, що зазнала травми. Це означає, що потрібно захищати як персональні дані, так і уважно стежити за тим, щоб зайвою інформацією, непотрібними деталями не наразити людину на небезпеку. Пам'ятати, що людина часто відчуває страх за своє життя, особливо коли далі живе на прикордонній території, окупованій території або ж території, неподалік від якої ведуться бої. Людина, яка засвідчує воєнний злочин, має бути впевнена, що історія, яку вона довіряє журналістам, не викриє місце її перебування і не зашкодить її безпеці. В деяких випадках, журналіст/-ка має самостійно оцінити, чи варто розкривати ім'я людини, адже постраждалі часто можуть не усвідомлювати наслідків публікації. Навіть якщо це може дещо знизити цінність публікації, іноді краще подавати історію анонімованою.

Іноді доводиться шукати варіанти, як можна розповісти історію без інтерв'ю з людиною, що зазнала травми — наприклад, на підставі документів. Так варто чинити у випадках, коли ви розумієте, що шкода, якої розмова може завдати потенційному герою чи героїні, занадто велика.

- 3** Стежте за формулюваннями та визначеннями: краще уникати таких означень як «жертва», на-

томість обирати синоніми, які б вказували на стійкість та життєздатність: уціліла, людина з досвідом травми, свідок воєнного злочину.

- 4** Не ставтеся до людини виключно як до джерела інформації щодо травмуючої події. Людина більша за будь-яку подію. Цікавтеся, як і що людина зараз відчуває, чи є з нею хтось поряд, чи отримує вона необхідну допомогу, ким вона є, що для неї є важливим.
- 5** Перед розмовою налаштуйтеся на травматичний досвід. Тримайте емоційний баланс, не впадайте в прострацію, в байдужість або жалобу. Уявіть, що ви йдете поряд з оповідачем / оповідачкою цим болючим досвідом, підтримуйте його / її. Не говоріть, що розумієте цей біль, бо самі пройшли через подібне: кожна травма та реагування на неї — індивідуальні. Якщо ви схильні до недовіри співрозмовникові, позбувайтеся цих звичок: вони можуть сильно зашкодити розмові з людиною в травмі. Ви маєте встановити сильний зв'язок довіри, уваги та поваги до пережитого та особи.
- 6** Якщо ви говорите з людиною, близькі якої загинули, переконайтеся, що ваш співрозмовник/-ця про це вже знає. Журналісти/-ки попередньо мають дізнатися в офіційних джерелах, чи поінформована людина про цю смерть.
- 7** Отримуйте усвідомлену згоду на розмову, запис, відеозйомку; проінформуйте людину, де і в якому вигляді вийде матеріал, хто і коли його може побачити, послухати чи прочитати, яку реакцію такий матеріал може викликати у близьких та сторонніх людей.
- 8** Дуже важливим є місце розмови. Воно має бути безпечним, не асоціюватися з пережитим. Потрібно уникати розмов у місцях, де людина зазнала травми, а також у лікарні, де людина відновлювалася і лікувалася.
- 9** Звертайте увагу на те, щоби поряд із співрозмовником/-цею не перебували неповнолітні або малолітні діти. Навіть якщо вони також були свідками травмуючої події, краще в їхній присутності не згадувати пережиту травму.
- 10** Людина, яка зазнала травми, погано відчуває час, але має відчути контроль над часом. Тому важливо повідомити, скільки часу виділяється на цю розмову, чи потрібно буде зустрічатися ще раз. Усі часові потреби та варіанти мають погоджуватися. Переконайтеся, що у вас достатньо часу для цієї розмови. Людина може зациклюватися на події, яка вам для матеріалу не потрібна: потурбуйтеся про те, як м'яко переключати людину на тему розмови, але стежте за тим, щоб людина мала достатньо простору для дихання і перемикання з травматичної події на інші теми.
- 11** Перед початком розмови поділіться з людиною ідеєю: для чого ви разом розповідаєте цю історію, чому вона важлива, на що вона може вплинути. Це дозволяє людині емоційно налаштуватися, спокійніше реагувати на питання, не мати зайвих очікувань, усвідомити, чи хоче людина довірити вам свою історію.
- 12** Людина не повинна відчувати тиск. Ви маєте пояснити, що в будь-який момент вона може відмовлятися відповідати на питання, завжди мати час на переосмислення, перерву і відпочинок, уточнювати ваші питання і свої відповіді.
- 13** Краще ставити відкриті запитання, що потребують відкритих відповідей: так людина почуватиметься вільніше. Це дає змогу більше слухати і ставити уточнювальні питання за потреби.
- 14** Часто люди, які пережили травму, емоційно закриваються: їхні спогади можуть здаватися уривчастими, а в деяких випадках вони можуть повністю заблокувати подію. Неповні та суперечливі розповіді не є доказом обману, а радше того, що опитаним важко повністю усвідомити, що, зрештою, з ними сталося.

- 15** Уникайте питань, які би звинувачували людину. Людина часто думає, чи достатньо вона зробила, щоб уникнути цього травмуючого досвіду; вона схильна до самозвинувачення, відчуває провину. Не піддавайте сумніву те, про що вам розповідають, контролюйте свої питання. Людина не повинна відчувати зневагу або втрату інтересу до неї та її слів. Людина не має відчувати, що вона несе відповідальність або ж винна в тому, що з нею відбулося. Людина також може поставити вам запитання: «Чи я все зробила правильно? Що б ви зробили на моєму місці? Чому це сталося зі мною?». Подумайте наперед, як варто реагувати на такі запитання.
- 16** Дуже важливо розуміти, як ви реагуєте мовно й тілесно на історії про досвід травм. Може статися, що саме вам потрібна перерва, перемикання на інші теми, можливість сконцентруватися на висловленому. Подумайте, як ви будете виходити з таких ситуацій. Ви маєте розібратися з цим впливом на себе пізніше, не у присутності співрозмовника/-ці. Не нехуйте професійною психологічною та психотерапевтичною допомогою.
- 17** Це нелегко, але вам доведеться перетворитися на психолога і відстежувати кілька речей: що вам розповідають, що відбувається з оповідачем/оповідачкою, що відбувається навколо вас.
- 18** Намагайтеся реагувати спокійно, коли людина виявляє страждання, плаче. Інтерв'ю про травматичні події є болючими, і може бути багато причин, чому ваш співрозмовник/-ця може плакати.
- 19** Разом із людиною обирайте ілюстративний матеріал для статті, погоджуйте фотографії, дайте людині самій обрати певні світлини.
- 20** Якщо вам потрібна верифікація слів співрозмовника/-ці або розмова з іншими людьми з цього приводу, поясніть, що це ваш обов'язок. Запитайте, з ким можна ще поговорити, до кого звернутися, куди під'їхати, що подивитися і на що звернути увагу.
- 21** Може трапитися так, що свідчення щодо воєнного злочину, які журналіст зафіксує диктофоном, є останніми або ж єдиними свідченнями того, що відбулося. Тому краще стежити за тим, аби запис не переривався, на ньому були зафіксовані дані людини, її згода свідчити. В подальшому цей запис може стати в пригоді системі правосуддя.
- 22** Дуже важливо, щоб людина відчувала вашу підтримку. Що ви цінуєте її стійкість, що пережити це і змогти розповісти про це — подвиг і що її свідчення важливі.
- 23** Завершуючи інтерв'ю, журналіст/-ка мають подякувати співрозмовнику/-ці за довіру, що поділилися своїм досвідом і розповіли про те, що завдає їм болю. Обмінюйтеся контактною інформацією, але уникайте обіцянок, яких ви не можете виконати, і не створюйте хибних очікувань щодо ефекту, який це інтерв'ю може справити на утвердження справедливості.
- 24** Під час зустрічі майте при собі інформацію, яка може бути корисною людині, що зазнала травми. Це можуть бути контакти [центрів системи безоплатної правової допомоги](#), де можна отримати безоплатну правову консультацію; адресу сайта Офісу генерального прокурора України, куди можна повідомити про воєнний злочин; інформацію щодо створених урядом [центрів допомоги врятованим](#).

РЕКОМЕНДАЦІЯ

Як посилатися на інформацію, взяту з інших медіа?

Нещодавнє дослідження American Press Institute [продемонструвало](#), що аудиторія вважає матеріали надійнішими, якщо вони містять деталізовану інформацію щодо джерел, уможливають доступ до першоджерела та пояснюють причину поширення тих чи інших новин. Водночас самі медіа вважають, що розрізнення фактів та суджень, а також чітке посилання на джерело допоможуть боротися з дезінформацією. Однак чи завжди зазначення джерела інформації є панацеєю? Оцінімо українську практику перехресних посилань у медіа та з'ясуємо, чи досить просто додати посилання на матеріал іншого ресурсу.

Українське суспільство вже, певно, встигло забути про [ситуацію із заявою про відставку](#) Андрія Богдана – ексголови Офісу Президента? Відставку, якої на той момент не було, але про яку на всі можливі лади повідомляли українські медіа. Іншими цікавими випадками є визнання української [наймилозвучнішою](#) мовою на конкурсі мов світу, а нашої гривні [найкрасивішою](#) паперовою валютою. Інформацію поширюють циклічно багато різних медіа, тільки от ані конкурсів мов, ані змагань серед зовнішнього вигляду валют ніколи не проводили. Ще один приклад став епопеєю для українських медіа: десятки телеканалів та онлайн-ресурсів [поширили](#) історію про нашестя кульових блискавок в Україні, хоча ця інформація й була вигадана в межах кампанії з боротьби з дезінформацією «[По той бік новин](#)». З нещодавніх казусів не можна оминати історію з «Факультетом ТікТоку», який [виявився](#) звичайним факультативом, щоправда елемент дезінформації тут спровокувала сама презентація «факультету». Втім, до встановлення істини десятки медіа вже встигли поширити непідтверджену офіційними документами інформацію через популярність цієї теми. На противагу існують і менш райдужні приклади некоректного посилання журналістів на статті інших медіа. Прикладом слугує сумнозвісна ситуація в Кагарлику, про яку Незалежна медійна рада видала окремий [висновок](#) і де ім'я потерпілої, поширене в сюжеті ТСН, згодом було републіковане десятками інших медіа. В іншому випадку дослідження ІМІ [показало](#), що медіа часто републікують чужі матеріали без належного зазначення авторства, позначення цитат та запозичень.

Висновок з усіх наведених прикладів один: українські медіа мають покращити роботу з джерелами інформації, напрацювати культуру добору та верифікації джерел і посилання на них. Особливо у випадках, коли відбувається посилання на інші медійні ресурси. До прикладу, американське Society of Professional Journalists внесло детальне регулювання роботи з джерелами до [Кодексу етики](#). Серед основних вимог до журналістів варто виокремити: **використання першоджерел, пріоритет якості інформації перед швидкістю, обов'язок надання відповідного контексту поширених даних, чітке зазначення джерела з наданням доступу до нього, якщо це можливо і релевантно**. Втім, навіть таке керівництво стосовно роботи з джерелами не є вичерпним. Саме тому Незалежна медійна рада пропонує вашій увазі власні, дещо розширені рекомендації щодо належного посилання з боку журналістів на інші медіа та оригінальні джерела інформації.

1 ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ.

Загалом джерела інформації можна поділити на первинні та вторинні. Перша категорія охоплює дані / інформацію від безпосередніх фігурантів ситуації, про яку медіа повідомляє суспільству, оригінали документів, відеозаписи з місця події тощо. Друга ж стосується оцінювання первинних джерел з боку інших медіа, експертів, аналітиків, також вона охоплює і повідомлення від родичів безпосередніх учасників подій, копії документів тощо. Що стосується стандартів роботи з джерелами першої категорії, все є відносно очевидним: Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) неодноразово казав, що такі джерела інформації, як державні документи, є самі по собі надійними й достатніми для підтвердження певних фактів (див. [Corelishvili v. Georgia](#), §41). Тому єдине, що слід зробити журналісту – перевірити справжність документа, який потрапив до його рук (автентичність вебсайту, звідки взято інформацію тощо), а іноді сконтактувати з відповідним органом і підтвердити / уточнити інформацію.

Робота з вторинними джерелами є дещо складнішою. До прикладу, у [Verlagsgruppe Droemer Knaur GmbH & Co. KG v. Germany](#) ЄСПЛ зазначив, що слід розрізняти типи джерел інформації, на підставі яких медіа повідомляє про можливий злочин чи обвинувачення. І якщо відкриті офіційні документи є однозначними й переважно неоспорюваними даними, то закрита інформація, поширена викривачами чи в режимі *off the record*, потребує додаткової перевірки й підтвержень. Ще одним прикладом є дослівне відтворення матеріалів, опублікованих на інших новинних ресурсах – як-от у справі [Editorial Board of Pravoye Delo and Shtekel v. Ukraine](#) – що також потребує додаткових досліджень, адже рівень надійності ресурсів може суттєво різнитися. З цього приводу Крістіна Тардагіла, заступниця директора в International Fact-Checking Network, [зазначила](#) про особисту відповідальність журналістів за необережну републікацію неправдивої інформації з інших медіа чи сторонніх ресурсів. Така необережність у повідомленні сенсаційних новин часто [призводить](#) до поширення популярними медіа дуже небезпечних наративів (непрямі заклики до дискримінації, вплив на думку виборців, конспіративні теорії тощо), які згодом заповнюють собою весь інформаційний простір. Зокрема, десятки медіа переповсюжують інформацію, суттєво деформуючи її оригінальний зміст, часто [підсилюючи](#) негативні наративи, надаючи їм ще більше переконливості, а джерелу – надійності. Спростування і боротьба з такою шкідливою інформацією є надзвичайно складною, а часом просто неможливою справою. Аналогічні [ризики](#) виникають в разі републікації інформації, яку інші медіа отримали з анонімних джерел. У таких ситуаціях журналістам слід пам'ятати про можливість поширення недостовірних даних, маніпуляцій або несумлінності, а також організованого вкиду інформації з політичною чи іншою метою.

Крім цього, з надзвичайною увагою та обережністю необхідно ставитися до інформації, взятої із соціальних мереж. З одного боку, неодноразово [зазначалося](#), що соціальні мережі допомагають медіа диверсифікувати джерела інформації та взаємодіяти з ними набагато ефективніше. Наприклад, з появою соціальних мереж з'явилося і явище *громадської журналістики* (англ. *citizen journalism*) – концепція, що захищає право пересічних осіб повідомляти інформацію в суспільному інтересі, поширюючи її журналістам, публікуючи її у вільному доступі у власних блогах чи сторінках соціальних мереж (як-от канали на YouTube у [Cengiz and Others v. Turkey](#), §52). Втім, тут є і зворотний бік медалі – ненадійність соціальних мереж як джерела інформації. Дописи із соціальних мереж (навіть якщо вони створені з офіційних акаунтів посадовців, розміщені на сторінках державних чи комунальних органів) завжди можна видалити, виправити чи приховати, а листування в месенджерах – відредагувати. Ба більше, якщо акаунт не марковано відповідною позначкою верифікації, часто не можна офіційно довести ідентичність особи власника акаунту в мережі, що є досить небезпечним, адже це робить джерело інформації ненадійним.

Отже, слід з неабиякою обережністю ставитися до добору джерел не лише з погляду їхньої кількості, а й зважаючи на якість, можливість довести автентичність ресурсу, а також першоджерело інформації.

2

КОЛИ НЕ ВАРТО ПОСИЛАТИСЯ НА ІНФОРМАЦІЮ З ІНШИХ МЕДІА?

Інколи встановлення автентичності джерела і надійності іншого медіа не досить для уникнення порушень. Це стосується випадків, коли інші медіа самі публікують контент із процедурними (неправомірне отримання інформації) чи змістовними (розкриття державної таємниці, мова ворожнечі, порушення приватності тощо) порушеннями.

До прикладу, у вже згаданій вище [ситуації](#) в Кагарлику ім'я потерпілої було поширене в сюжеті ТСН, проте згодом численні медіа перепублікували цю інформацію на власних ресурсах. Аналогічна ситуація сталась і під час масштабного [витоку](#) персональних даних щодо імен та адрес осіб, хворих на COVID-19: численні медіа [повідомляли](#) про порушення, знову і знову переповсюжуючи інформацію. Хоча, відповідно до позиції ЄСПЛ у [Reinboth and Others v. Finland](#), немає особливої потреби зберігати в таємниці інформацію, яка вже відома і може бути доступна публіці (§87): це стосується лише випадків, коли дані належать до публічного інтересу і без них неможливо скласти повної картини щодо певного питання. Водночас у таких справах, як [Aleksey Ovchinnikov v. Russia](#), що стосуються інформації про інтимне життя, неповнолітніх чи інші чутливі питання, ЄСПЛ визнав републікацію матеріалів іншими медіа такою, що завдала більшої шкоди фігуранту матеріалу, ніж якби матеріал поширило лише одне медіа (§51-52). Зокрема, суд наголосив, що, хоч інформація більше не була захищена як конфіденційна, вона все ще залишалась обмеженою для поширення як шкідлива для репутації та приватності особи (§49-50). Подібного підходу дотримуються і національні суди. Наприклад, у справі [Douglas v. Hello!](#) британський апеляційний суд зазначив, що під час публікації деяких видів персональних даних відбуватиметься постійне порушення права на приватне життя: кожен новий перегляд такої інформації користувачами становитиме нове втручання в приватність незалежно від того, що дані тривалий час перебувають у відкритому доступі. Як наслідок, медіа не варто переповсюжувати чутливу інформацію, навіть коли вона нібито втратила конфіденційний характер, адже масове поширення все ще може завдати значної шкоди фігурантам матеріалу.

Серед процедурних порушень найпоширенішим є одержання інформації неправомірним шляхом або ж поширення такої неправомірно отриманої інформації. З одного боку, ЄСПЛ з цього приводу зазначає, що використання прихованих камер для повідомлення інформації в суспільному інтересі не завжди становить порушення журналістських стандартів, адже виправдовується саме значним публічним інтересом (як сталося з розкриттям інформації про комерційні практики страхових агентів у [Haldimann and Others v. Switzerland](#), §61). З іншого боку, в певних ситуаціях навіть суспільний інтерес не виправдовує поширення конфіденційної інформації. Наприклад, у [Stoll v. Switzerland](#) поширення дипломатичних документів зі стратегією міждержавних перемовин могло завдати більше шкоди, а отже збереження конфіденційності переважало над публічним інтересом в отриманні інформації. Аналогічна ситуація виникає в разі перехоплення розмов працівників поліції за допомогою спеціального обладнання ([Brambilla and Others v. Italy](#)). У таких ситуаціях журналісти виходять за межі своїх професійних обов'язків, порушуючи стандарти, а додатковий розголос подібної інформації може радше завдати шкоди, ніж принести користь суспільству. Якщо поліція регулярно вчиняє протиправні дії і про це відомо наперед, використання прослуховування чи інших засобів журналіста може бути виправдане, втім постійне прослуховування, щоб «*щось знайти*», цій меті не відповідатиме. Наприклад, в українському контексті [поширення](#) інформації про пересування військової техніки чи бойових одиниць однозначно спричинить значну шкоду для національної безпеки, хоча тема протидії збройній агресії Російської Федерації сама по собі є суспільним інтересом. Тому републікація подібних матеріалів свідчить радше про бажання медіа зловживати сенсаційністю теми, ніж діяти в публічному інтересі. Адже такий інтерес охоплює не лише право знати, а й право бути захищеним від порушень національної безпеки, публічного порядку чи дискримінації.

Надзвичайно обережно слід ставитися до републікації новин, що описують випадки закликів до насильства, мови ворожнечі чи дискримінації. В таких ситуаціях медіа слід повідомляти, що вони не поділяють думки фігуранта матеріалу, а інформація поширюється лише для інформування. Крім

цього, редакції мають обережно ставитися до перепоширення матеріалів, які містять зловживання свободою вираження поглядів: на такі матеріали не поширюється захист, встановлений стандартами свободи вираження поглядів, а тому медіа цілком можуть притягнути до відповідальності навіть за републікацію. Зловживання свободою вираження поглядів трапляється в разі заперечення, знецінення чи підриву фундаментальних прав. До цієї категорії, зокрема, належать:

● Пропаганда чи виправдання геноциду, злочинів проти людяності, воєнних злочинів і тероризму.

Зловживання, наприклад, **трапилось** у випадках просування на телебаченні терористичної операції Робітничої партії Курдистану ([Roj TV A/S v. Denmark](#)), поширення або републікації з інших медіа інтерв'ю, витягів з інтерв'ю з представниками Ірландської республіканської армії та дотичних організацій ([Purcell and Others v. Ireland](#)). Обмеження в останньому випадку встановлено для запобігання поширенню в інтерв'ю прихованих повідомлень іншим членам терористичних організацій. Водночас зловживанням не була, до прикладу, публікація книжки колишнього працівника служби безпеки про тортури та езекуції, які він вчиняв протягом війни в Алжирі в 1955-1957 роках ([Orban and Others v. France](#)). Зокрема, тому, що негативний вплив на фундаментальні права значно менший (присутні історичні дебати та публічний інтерес у темі загалом, а аудиторія цієї книги набагато менша, ніж телебачення чи інтернету), ніж у перших двох прикладах. Тож републікація пасажів з цієї книги чи повідомлень про неї в інших медіа буде цілком легальною.

● Заперечення Голокосту та схожих подій.

Зловживанням **було визнано**, наприклад, заперечення існування газових кімнат чи масового винищення євреїв під час Другої світової війни ([Garaudy v. France](#)), адже це порушуватиме права єврейської спільноти на гідність та створюватиме атмосферу страху і неповаги. Републікація подібних матеріалів зі схваленням їхнього змісту становитиме порушення. З іншого боку, **не становила** зловживання свободою вираження публікація, яка позитивно висвітлює маршала Петена, засновника режиму Віші у Франції в 1940-1944 роках, опускаючи, втім, згадку про його відповідальність за депортацію до таборів смерті тисяч євреїв ([Lehideux and Isorni v. France](#)). Републікація такого матеріалу не буде зловживанням, проте може становити порушення журналістських стандартів: матеріал є неповним, а отже не відповідає принципу об'єктивності. Схожу ситуацію Незалежна медійна рада нещодавно **розглянула** щодо матеріалу про Бабин Яр, де хоч і йшлося про певні проблемні ситуації під час розроблення проєктів меморіалу, проте не було висвітлено позицію всіх сторін. Тому републікація такої інформації без відновлення балансу становила б порушення журналістських стандартів, але не зловживання свободою вираження поглядів. Якщо перепоширення супроводжується додаванням даних, яких бракує для об'єктивності – матеріал не міститиме жодних порушень.

● Заклики до дискримінації, насильства чи ворожнечі.

Зловживанням у таких випадках, зокрема, **було визнано** прямий заклик до аудиторії стосовно домінування над немусульманами та насильства щодо цієї групи ([Belkacem v. Belgium](#)), поширення передвиборчої пропаганди, яка передбачає виключення меншини із соціального життя ([Glimmerveen and Hagenbeek v. the Netherlands](#)) та будь-які інші явні та умисні заклики до насилля чи дискримінації. Републікація таких матеріалів надає їм додаткового розголосу, і тому навіть у разі дистанціювання медіа від змісту таких матеріалів може завдати значної шкоди. Втім, **не визнано** зловживанням у цьому контексті, наприклад, підпал фотографії королівської родини ([Stern Taulats and Roura Capellera v. Spain](#)) або ж поширення передвиборчих агітаційних листівок, які, маючи дискримінаційний характер, водночас порушують гострі соціальні питання і не є такими небезпечними, щоб вважатися зловживанням ([Féret v. Belgium](#)). У цих випадках враховується контекст висловлювань і наявність інформації, що може становити внесок у суспільну дискусію. Однак це не означає, що подібні висловлювання є правомірними: вони все ще можуть бути кримінально караними, але не вважаються саме зловживанням свободою вираження поглядів. Тому повідомлення про таку інформацію

чи її републікація з інших медіа має здійснюватися дуже обережно, з дотриманням усіх застосовних журналістських стандартів і бажано після консультації з юристом видання.

● **Загроза територіальній цілісності чи конституційному ладу, просування тоталітарних ідеологій.**

Зловживання **трапляється** у випадках розповсюдження пропагандистських матеріалів із заклик до збройного повстання для приходу до влади комуністичних революціонерів (*Romanov v. Ukraine*). Іншим прикладом є бажання політичної партії встановити соціально-комуністичну систему за допомогою пролетарської революції та диктатури пролетаріату (*German Communist Party (KPD) v. Germany*): поширення та републікація наративів такої партії є зловживанням, адже диктатура суперечить демократичним цінностям. Водночас зловживанням **не визнано** бажання особи бути журналістом і письменником після співпраці з німецькою владою під час Другої світової війни в разі, якщо особа не виправдовує злочинів нацизму і не пропагує цієї ідеології (*De Becker v. Belgium*). Отже, якщо раніше було постійне порушення стандартів, але згодом особа почала діяти сумлінно, не буде жодних порушень у разі посилання на її матеріали. Фактично попередня неправомірна або неетична поведінка медіа не накладає табу на всі його активності і не робить перепублікацію правомірних та етичних матеріалів неможливою.

Отже, журналістам не варто републікувати матеріали, які можуть становити зловживання свободою вираження поглядів крім випадків, коли таке перепоширення націлене на критику діяльності іншого медіа та засудження порушень. Водночас саме по собі перепоширення для інформування про таку діяльність без надання негативної оцінки й її пояснення здатне радше нашкодити захищеним інтересам, ніж зробити внесок у суспільну дискусію.

Аналогічного підходу слід дотримуватись у випадках, коли медіа поширює неповну інформацію: звичайна її републікація без доповнень і балансування становитиме порушення. До прикладу, у *Lopes Gomes da Silva v. Portugal* ЄСПЛ наголосив, що доказом дотримання журналістських стандартів стало те, що медіа опублікували власну критику політичних поглядів кандидата на виборах, проте водночас зробили посилання на статті в інших медіа, які містили альтернативний погляд. Коли ж матеріал є незбалансованим, републікація його може призвести до того, що аудиторія ознайомиться з фактами неповно і не зможе сформулювати власну думку із суспільно важливих тем. Крім того, перепоширюючи інформацію на популярні та сенсаційні теми, медіа часто **сприяють** ще більшому розголосу і подальшому поширенню неповної та/або шкідливої інформації, у такий спосіб ще більше спотворюючи її зміст.

Зрештою, актуальною лишається проблема републікації даних з ненадійних, сумнівних або мало відомих джерел. У *Editorial Board of Pravoye Delo and Shtetel v. Ukraine* інформація була взята з новинного вебсайту. Відсутність прискіпливої перевірки даних заявники виправдовували тим, що онлайн-медіа мало дотримуватись журналістських стандартів. І хоча такий підхід жодним чином не знімає відповідальності з того, хто републікує інформацію, з надійними медіа справді може пощастити, й інформація буде правдива і повна. На противагу републікація із сумнівних новинних ресурсів набагато частіше загрожує перепоширенням дезінформації, маніпуляцій і шкідливої пропаганди. Наприклад, суспільний мовник *Radio Television Republika Srpska* републікував новини з анонімного вебсайту *InfoSrpska*, **поширюючи** дані, які фактчекери згодом назвали упередженими, неправдивими чи такими, що вводять в оману. Зокрема, яскравим прикладом стало поширення новини про те, що ветеран Самір Садікович був «командувачем 4-го батальйону з Бугойненської бригади армії Боснії», який разом з іншими «загартованими сербськими вбивцями» готувався до радикальних дій. Як згодом виявилось, 4-го батальйону ніколи навіть не існувало в тій бригаді. Проте матеріал швидко розлетівся, а от спростування виявилось зовсім неіснуючим. Саме тому у випадках, коли джерело видається надзвичайно сумнівним, а зробити перевірку заважає брак часу чи недоступність альтернативних ресурсів, медіа краще утриматися від републікації такого матеріалу. Аналогічного підходу **дотримуються** і британські журналісти, чий Кодекс правил для редакторів зобов'язує пере-

віряти якість інформації, її автора та суспільний інтерес. Інакше републікація з інших інформаційних ресурсів не може вважатися сумлінною.

● Якщо посилатися, то як?

З'ясувавши, що матеріал не є зловживанням свободою вираження поглядів, а його републікація сама по собі не призведе до порушення закону чи журналістських стандартів, медіа може перепоширити такий матеріал. Проте і ця процедура має базуватися на дотриманні певних вимог. Вони поділяються на технічні (які стосуються легкої та комфортної ідентифікації читачем джерела) та змістовні (що стосуються змісту матеріалу, який перепоширює медіа).

Ключовим правилом републікації є обов'язок поважати авторське право. Важливо пам'ятати, що, публікуючи інформацію, журналіст може підписувати її власним іменем або псевдонімом ([Fatullayev v. Azerbaijan](#), §94-95), а отже в разі перепоширення матеріалу з наявним іменем автора слід згадати про нього. Крім цього, якщо з іншого матеріалу використовується не лише інформація про подію, а й особистий аналіз автора, про це слід окремо зазначити. Також варто правильно оформляти цитати, щоб згодом медіа не отримало звинувачень у плагіаті. Порушенням буде видалення водяних знаків, що посвідчують власність щодо зображення та прибирання інших ознак авторства. Зрештою, слід пам'ятати, що під час використання чужих матеріалів з медіа принцип сумлінного використання (англ. відповідник *fair use*) [застосовується](#) лише до републікації з [метою](#) інформування, критики чи якщо таке відтворення не заборонив автор. Водночас авторське право [не захищає](#) фактів, а тому просто републікація інформації про певну подію без індивідуального аналізу чи суб'єктивної думки автора, яка її супроводжувала, не буде порушенням.

Крім дотримання авторських прав слід пам'ятати й про форму, яку може мати посилання на чужий матеріал. Сьогодні для онлайн-медіа найпоширенішим способом посилатися на матеріали з іншого медіа є гіперлінк та скриншот, рідше використовуються виноска з повним описом даних джерела інформації.

Гіперлінки не вважаються повноцінною републікацією інформації, проте є радше закликом читача ознайомитися з повним матеріалом, розміщеним на іншому ресурсі ([Magyar Jeti Zrt v. Hungary](#), §74). Водночас навіть якщо цитата з матеріалу є короткою і сама по собі може не містити порушення, а повний матеріал за гіперлінком його містить, то публікація гіперлінку може становити порушення за певних обставин. У вже загаданому [Magyar Jeti Zrt v. Hungary](#) притягнення до відповідальності за гіперлінк на YouTube інтерв'ю, яке виявилось дифамаційним, становило порушення статті 10 Європейської конвенції, а отже медіа було притягнуте до відповідальності за публікацію гіперлінку неправомірно. Втім, водночас суд розробив критерії, щоб з'ясувати, чи в інших випадках републікація та додавання гіперпосилань можуть бути порушенням та призвести до відповідальності медіа. Отже, для того, щоб оцінити ступінь відповідальності медіа за публікацію гіперлінків на потенційно проблемні матеріали, необхідно брати до уваги такі критерії:

- чи підтримав журналіст оскаржуваний матеріал (матеріал, який міститься за гіперлінком / посиланням);
- чи повторив журналіст оскаржуваний матеріал (не схваливши його);
- чи журналіст просто долучив гіперпосилання на оскаржуваний матеріал (не схвалюючи і не повторюючи його змісту);
- чи знав журналіст і чи міг обґрунтовано знати, що оскаржуваний матеріал був дифамаційним чи іншим чином незаконним;
- чи працював журналіст сумлінно, чи поважав журналістську етику та стандарти відповідальної журналістики.

Отже, якщо цитата є потенційно дифамаційною чи загалом є сумнів у повній легальності інформації, журналісту варто зазначити, що редакція може не поділяти цієї конкретної думки, а лише цитує

експерта, першоджерело чи будь-яку іншу особу (*Thoma v. Luxembourg*, §64; *Brunet-Lecomte and Others v. France*, §47). Якщо поставити гіперпосилання і не зробити цього – може настати відповідальність.

Крім цього, іншою проблемою з гіперлінками є використання неправильного лінку. Наприклад, IMI в [дослідженні](#) вінницьких сайтів зазначив, що гіперлінк найчастіше переспрямовує на основну сторінку інформаційного ресурсу, а не на сторінку, де розміщено потрібний матеріал. Таке посилання, особливо в разі використання цитат, не можна назвати сумлінним.

Зі скріншотами все є дещо складнішим: якщо вони фіксують інформацію, взятую зі сторінки іншого медіа на Facebook чи каналу в Telegram, слід пам'ятати про можливість виправити дані чи видалити допис. Тоді звичайний скріншот не матиме підтвердження. Щоб медіа могло убезпечити себе від можливих звинувачень і водночас запропонувати читачам надійнішу інформацію, скріншот можна робити за допомогою сервісів *Internet Archive* чи *Google Global Cache*, що [фіксують](#) вміст вебсторінок в автономному режимі – фактично це є посвідченням змісту сторінки станом на конкретний момент часу. Ба більше, не слід посилатися на анонімні канали в соцмережах, адже перевірити особу автора чи надійність інформації майже неможливо.

Крім способу посилання важливою є процедура добору джерел та оформлення матеріалу на основі даних, взятих з інших медіа. Одним з основних правил тут є неповторення порушень. Наприклад, якщо медіа републікує статтю з іншого ресурсу з метою розкритикувати її неправдивий, маніпулятивний чи дезінформаційний зміст, [не варто повторювати](#) шкідливі наративи. Слід відразу повідомляти правдиву інформацію, щоб новина не містила подвійних акцентів, а увага читачів не розподілялася між двома суперечливими тезами. Так, під час виборів у Техасі виборцям неправдиво повідомлялося, що вони можуть голосувати протягом двох днів, а не одного: це суттєво вплинуло б на розподіл голосів (адже першочерговою ціллю були прихильники демократичної партії). І таких прикладів поширення неправдивої інформації про день проведення виборів у Сполучених Штатах були насправді сотні. Проте найважливішою тут є [модель поведінки](#) виборчих комісій. Вони повідомляли на власному вебсайті про поширення фейків щодо дня голосування, але не розкривали їхнього змісту, зазначаючи лише єдино правильну дату, коли громадянам слід приходити на виборчі дільниці. Отже, читачі не запам'ятовують неправдивого повідомлення про дві дати, а автоматично орієнтуються на правильне число. Аналогічного підходу слід дотримуватися медіа в разі спростування неправдивих даних: можна дати гіперлінк на ресурс, де їх поширили, але не повторювати змісту (переважно це правило стосуватиметься коротких новинних повідомлень, а не великих аналітичних матеріалів).

Також важливим правилом є перевірка джерел, на які медіа посилається. Навіть якщо інформацію взято з інших медіа, які в принципі мають дотримуватися стандартів журналістики. Зокрема, ЄСПЛ зазначає, що вимога діяти сумлінно та надавати «*надійну і точну*» інформацію застосовна у всіх випадках, коли медіа створює матеріал, та незалежно від природи джерела інформації (*Axel Springer AG v. Germany*, §93; *Fressoz and Roire v. France*, §54; *Stoll v. Switzerland*, §103; *Kasabova v. Bulgaria*, §61, 63-68). Для цього медіа слід робити якомога повніше, але принаймні достатнє дослідження певної теми й надавати інформацію, яка всебічно описує висвітлене питання. Саме тому посилання на одне джерело інформації може бути виправданим лише у випадках, коли воно є єдиним доступним для журналіста. В інших ситуаціях слід шукати додаткові джерела. Також знайдені джерела слід перевіряти на предмет маніпуляцій чи викривлення інформації (особливо коли вони самі не є першоджерелом). Це правило не має покладати надмірного тягаря на медіа з вимогою здійснювати фактчекінг кожного слова, проте передбачає перевірку ключових повідомлень та чітке їхнє передання під час републікації (*Kacki v. Poland*, §52). Верифікації водночас [потребують](#) і джерела візуального контенту. Особливо актуальним це є у світлі глибинних підробок (англ. [deepfakes](#)). Отже, медіа мають діяти сумлінно і дотримуватися принципів відповідальної журналістики.

Незалежна медійна рада рекомендує:

- У разі аналізу державних документів посилатися на їхні оригінали, а не на інші медіа, які посилаються на державні ресурси з відповідним текстом.
- За можливості та доцільності посилатися на першоджерела інформації (заяви посадовців, офіційні оголошення тощо), а не на їхній аналіз із боку інших ресурсів.
- Аналізувати надійність і справжність інформації, взятої з інших медіа, навіть у випадках републікації матеріалів з надійних ресурсів, які зазвичай дотримуються журналістських стандартів.
- Обережно ставитися до анонімних джерел як в інших медіа, так і самих по собі, за можливості шукати додаткові підтвердження такої інформації.
- Обережно ставитися до інформації, отриманої із соціальних мереж, зокрема зі сторінок інших медіа в соціальних мережах або іншими медіа з таких джерел. Де можливо, фіксувати вміст таких сторінок на відео, робити скріншоти через спеціальні застосунки, верифікувати осіб – власників акаунту для підтвердження автентичності інформації.
- Не републікувати матеріалів, які інші медіа поширили з процедурними чи змістовними порушеннями (особливо чутливу інформацію на теми, що впливають на право на приватність чи національну безпеку, контент, що містить ознаки мови ворожнечі чи заклики до насильства, неправдиву та/або шкідливу інформацію тощо).
- Не посилатися на матеріали інших медіа, які не містять інформації про редакцію (наприклад, не містять інформації про осіб, відповідальних за наповнення сайту: редакторів, контактних осіб тощо), а в разі наявності посилання на профілі в соціальних мережах верифікувати лінки.
- Не републікувати матеріалів інших медіа, які становлять зловживання свободою вираження поглядів.
- Дотримуватися вимог авторського права під час републікації інформації з інших медіаресурсів (зокрема, згадувати ім'я автора, дотримуватися принципів сумлінного використання тощо).
- Правильно посилатися на матеріали інших медіа: робити посилання на сторінку з конкретним матеріалом, а не на базову сторінку цього медіаресурсу.
- Дистанціюватися від змісту матеріалу в разі, якщо є сумнів у правомірності та/або етичності контенту (зокрема, якщо контент може становити дифамацію, дезінформацію тощо).
- У разі посилання за допомогою скріншоту робити надійні скріншоти за допомогою спеціальних застосунків, що чітко фіксують вміст вебсторінки на конкретний момент часу.
- Не повторювати механічно порушень, які містяться в матеріалах інших медіа, в разі критики таких матеріалів чи засудження певної поведінки.
- Проводити якомога повніше, але принаймні достатнє дослідження теми, за можливості посилатися на кілька джерел, які не є взаємозалежними чи такими, що посилаються одне на одне, перевіряти їхні надійність та сумлінність.

РЕКОМЕНДАЦІЯ

Як журналістам долати професійне вигорання і формувати джерела підтримки

Журналістика є однією з тих професій, що мають високий ризик вигорання. Вигорання — це систематична проблема, тому потребує систематичних рішень, які залежать від різних учасників процесу: від керівництва (редакції), колективу й самого журналіста. Поряд з тим, що професійне вигорання є значною проблемою і може спричиняти труднощі у сфері фізичного та психічного здоров'я, негативно впливати на всі сфери життя, зокрема призводити до зниження якості та продуктивності праці, важливо мати фокус не лише на «пожежогасінні» – подоланні наслідків вигорання, а й «засаджувати ліс» – плекати таку атмосферу та корпоративну політику редакції, яка веде до «розгоряння» – психологічного розквіту, добробуту працівників.

ЩО ТАКЕ ПРОФЕСІЙНЕ ВИГОРЯННЯ?

Це психологічний стан, пов'язаний з відчуттям виснаження, втрати ентузіазму, розвитком негативного сприйняття своєї продуктивності чи роботи загалом, колег чи людей, з якими відбувається взаємодія. Вигорання – це хронічне виснаження енергетичних ресурсів людини, що виявляється як тривале почуття емоційного виснаження, фізичної та когнітивної втоми. Все це за відсутності належної реакції може призвести до серйозних порушень психічного здоров'я (зокрема, депресії, тривожних розладів, зловживання алкоголем) чи фізичного (підвищується ризик серцево-судинних захворювань та захворювань опорно-рухового апарату).

Є низка об'єктивних причин, що збільшують ризик вигорання серед журналістів.

ЗА ЯКИМИ СИМПТОМАМИ МИ ВПІЗНАЄМО ВИГОРЯННЯ?

Перша сходинка у вигоранні – це відчуття недостатньої ефективності: всі досягнення здаються незначними, банальними, а будь-який новий проєкт чи завдання здаються надто великими та/або не вартими зусиль.

Друга сходинка – стан, який можна узагальнити як «дайте мені спокій». Людина дистанціюється, ігнорує як свої потреби, так і потреби інших, мінімізує контакти, а щодо робочих питань домінують байдужість, зменшення свого залучення до робочих подій.

На цьому ж етапі особливо відчутними є емоційні та психофізіологічні симптоми – брак енергії, погіршення пам'яті, помітне зниження концентрації уваги, проблеми зі сном, зміни харчової поведінки, депресивний настрій, небажання розпочинати щось нове та й узагалі рухатися вперед.

Комусь може здатись, що вигорання – лише відповідальність цієї конкретної людини, яка чи слабка, чи не знає / не вміє правильно турбуватися про себе. Але насправді це одне з поширених помилок-

вих уявлень про вигорання: соціальний контекст впливає на нас більше, ніж ми часто хочемо визнати. Тому приділяти увагу, робити власний внесок у створення робочого середовища, яке сприяло б добробуту працівників, дуже важливо.

Ключовими факторами стресу на роботі є:

- **токсична атмосфера** (в якій присутній сексизм, расизм, ейджизм, мобінг та/або активна чи пасивна агресія);
- **некоректний менеджмент** (неспівмірна кількість вимог до можливостей працівника, неякісна організація чи умови праці, невідповідна винагорода, ненормований графік роботи).

Звісно, мають значення й:

- **індивідуальні риси людини** (перфекціонізм, самокритика, гіпервідповідальність, постійне невдоволення і оцінка всьому «не так, як мало б бути»);
- **наявність чи відсутність ресурсів підтримки** та наскільки цінності робочої діяльності відповідають внутрішнім цінностям.

Професійне вигорання є значною проблемою, воно спустошує і «душить» апатією, веде до порушення психологічної рівноваги, погіршення працездатності, може спричиняти проблеми у сфері фізичного та психічного здоров'я, впливаючи на всі сфери життя. Для організацій професійне вигорання працівників пов'язане зі зниженням якості та продуктивності праці, порушенням психологічної атмосфери в колективі, втратою працівників і великою плінністю кадрів.

Отже, **вигорання – це стан, а не психічний розлад. Своєю чергою такі систематичні проблеми, як вигорання, потребують систематичних рішень**, які залежать від різних учасників процесу: від роботодавця, колективу і самого працівника. Тож нижче ми пропонуємо розглянути, що є в силах менеджера / редактора, колективу та журналіста, щоб запобігти вигоранню / подолати його.

ЩО У СИЛАХ МЕНЕДЖЕРА / РЕДАКТОРА?

Дати відчуття свободи вибору: коли працівник знає – те, що він робить, має значення і в нього є свобода вибору, як саме це робити. Він також знає, що є важливою частиною чогось більшого. Хороший менеджер цінує людину та її роботу, стежить за тим, щоб ніхто не залишався непомітним. Добрий менеджер допомагає вимірювати результати та вплив, показуючи прогрес у розвитку, а також сприяє баченню загальної картини. І не останню роль у цьому відіграє вміння надавати якісний зворотний зв'язок регулярно.

Пропонувати навчання для підвищення обізнаності про психічне здоров'я, зокрема забезпечувати навчання стресостійкості та захисту від психотравм, вміння розпізнавати симптоми травматичного стресу в себе та коректно взаємодіяти з тими, хто його пережив. Журналісти-початківці здебільшого не усвідомлюють, що вони не готові зіткнутися з травмами, поки не матимуть цього досвіду. Психотравма робить людину вразливішою до вигорання, депресивного розладу, посттравматичного стресового розладу та нездорових звичок подолання стресу.

Крім навчання, важливо забезпечити працівників номерами телефонів цілодобової служби психологічної підтримки, інформувати про програми допомоги працівникам.

Розповідати про свій досвід, створювати середовище, в якому журналісти почуватимуться в безпеці, відверто розповідаючи про емоційний стрес. Для цього важливо створити таку культуру всередині редакції, яка дестигматизує психологічні потреби та переживання, а також за-

охочує до додаткового пізнання, пов'язаного з психічним здоров'ям.

Переглянути навантаження працівника; його залученість до роботи – чи лишається життєвий простір «поза роботою».

Переглянути рівень винагороди працівника. І тут важливо два моменти: поряд з тим, що безпосередньо рівень оплати праці не впливає на ризик мати чи не мати вигорання, а гроші не є запорукою високої мотивації на роботі, рівень оплати праці має бути справедливим і адекватним до докладених зусиль. Згідно з дослідженнями, фокусування на фінансовому боці роботи знижує креативність і загалом задоволення роботою. Але не фокусуватися на коштах можуть тільки ті, в кого повністю задоволений базовий рівень доходу.

ЩО В СИЛАХ КОЛЕКТИВУ / СПІЛЬНОТИ?

Стати одне одному підтримкою, джерелом зовнішньої стійкості. Створіть групи взаємодопомоги «рівний – рівному» – зустрічі, що передбачають обмін знаннями, досвідом чи практичною допомогою між людьми, які стоять перед схожими викликами. Такі зустрічі повинні проводитися регулярно та мати певний визначений формат взаємодії. Дослідження свідчать, що така група підвищує здатність учасника давати раду з труднощами, збільшує психологічну компетентність і стійкість.

Важливим моментом є те, що групи рівних не обов'язково створювати у вашому колективі / редакції. Часто комфортнішою для журналістів є можливість бути учасниками **групи взаємодопомоги, що створена на рівні спільноти** – серед журналістів інших редакцій та фрилансерів. Так учасники можуть почуватися вільніше в обговореннях труднощів, що виникають у них у професійній діяльності. Це є доречнішим, особливо якщо журналіст – новачок у колективі, або не відчувається в безпеці для обговорення тем психічного здоров'я, або ж не належить до колективу певної редакції (фрилансери). У 2021 році стартувала програма «12 місяців стійкості», мета якої – започаткувати традицію створення груп взаємодопомоги саме серед журналістів. Щоб у безпечному середовищі спільно шукати відповіді на професійні виклики та бути одне одному підтримкою.

Базові принципи створення зустрічі групи рівних на ілюстрації нижче.

Якісний зворотний зв'язок.

ЗУСТРІЧ ГРУПИ РІВНИХ

12 МІСЯЦІВ СТІЙКОСТІ

ЩО?

- Зустріч рівних за посадою, характером роботи або досвідом
- Для обговорення професійних ситуацій
- Підтримки і пошуку рішень
- За модерації одного з членів групи

СКІЛЬКИ?

- 1-2 рази на місяць
- 1,5-2 години
- 7-10 учасників

ЯК?

- Онлайн чи офлайн

- Де зручно і комфортно

ВАЖЛИВО:

- Визначити: правила взаємодії, канали комунікації, ролі

- Пробувати напрацьовані рішення, ділитися з групою, чи щось змінилось

- Обговорювати проблеми, які є в колі впливу учасників

- Іноді проводити відкриті зустрічі для залучення: нових учасників, нового досвіду (зовнішні експерти)

Неформально, але структуровано

- Готуватись до зустрічі
- Бути вчасно
- Почати з "криголама" (check-in чи лаконічна гра)
- Розкрити тему зустрічі (суть, приклади, наслідки, рекомендації)
- Почути досвід і думки групи
- Сформувати ідеї рішень
- Визначити тему і доповідача наступної зустрічі
- check-out

ЩО У СИЛАХ МЕНЕДЖЕРА / РЕДАКТОРА?

● Збільшувати насолоду від роботи

Це можливо, коли:

- робота має сенс (у чому сенс вашої роботи – для вас особисто, для інших?);
- робота цікава, приносить добрі плоди й винагороду (чи святкуєте ви свої успіхи?);
- робота відносно безпечна і не завдає шкоди (чи володієте ви навичками стрес-менеджменту в контексті вашої роботи?);
- ми робимо її майстерно (чи вдосконалюєте ви свою працю, здобуваєте нові знання / вміння?);
- ми маємо хороші умови праці (чи турбуєтеся ви, щоб ваш робочий простір був комфортним і приємним?);
- ми працюємо в добрій команді (що ви робите, щоб зміцнювати відносини з колегами?);
- робота, яку ми любимо, – це не тягар, а джерело радості та натхнення, за достатнього навантаження це також джерело розвитку.

● Регулювати витрати та поповнення енергії

Робити це важливо не лише у вихідні чи під час відпустки, а щодня. Що важчим є період (на роботі або ж у житті загалом), то більше приємностей слід включати у свій день – таких, що дають вам радість. Відпочинок – це не даремна витрата часу, це інвестиція у ваш добробут. Перерви під час роботи – це не фактори, що відвертають увагу, це, навпаки, можливість краще її сфокусувати.

- **Володіти базовими техніками стрес-менеджменту і**, що головне, їх застосовувати. Найпростіші і такі, що можна використовувати будь-де, – фізичне навантаження та дихання.
- **Фізичне навантаження** – будь-яке, хоча б кілька хвилин, адже воно регулює фізіологічні наслідки стресу (ланцюжок реакцій, що запускають надмірно активовані певні ділянки мозку та викид гормонів стресу) і сприяє відновленню. Фізична активність є природним антидепресантом і покращує емоційний стан.
- **Глибоке усвідомлене дихання** – знижує напруження і стресову реакцію. Лише п'ять глибоких вдихів і довгих видихів – і ви почуватиметеся краще. Зокрема, рекомендують робити вдих, затримування дихання та видих, рахуючи до чотирьох на кожному етапі (на вдиху, під час затримування дихання та на видиху).

Водночас ми рекомендуємо пройти повноцінний курс із технік саморегуляції та стрес-менеджменту, щоб мати ширший асортимент технік і обирати ті, що для вас підходять найбільше відповідно до обставин. Обізнаність із правилами поведінки в ситуаціях, що передбачають травматизацію (робота зі складною для вас темою чи з людьми, які пережили психотравмувальні події), дозволить вам бути психічно стійкішими.

● Власна безпека насамперед

Якщо ви за описаними вище симптомами професійного вигорання впізнали свій стан, зверніться по допомогу до фахівця та подбайте про тривалий відпочинок. Ми можемо турбуватися про інших тільки тоді, коли здатні турбуватися про себе.

Власне, про турботу про себе: дбати про своє психічне здоров'я нескладно. Головне — регулярність та різноманітність. На допомогу пропонуємо календар-check-list турботи про себе з переліком простих і дієвих справ.

Професійне вигорання – це систематична проблема, і її розв'язання має бути також систематичним та охоплювати зміни як на особистому рівні, так і на рівні колективу, спільноти.

12 МІСЯЦІВ СТІЙКОСТІ CHECK-LIST ТУРБОТИ ПРО СЕБЕ

☐ Прочитати гарну книгу	☐ Надіслати повідомлення з подякою комусь	☐ Зробити фізичні вправи	☐ Провести час з родиною	☐ З'їсти смаколики	☐ Сміятись щиро і голосно
☐ Зустрітись з друзями ПРИВІТ	☐ Пити достатньо води	☐ Прогулятись на природі	☐ Потанцювати	☐ Спати 7-9 годин	☐ Зробити щось нове NEW
☐ Влаштувати пікнік	☐ Послухати музику	☐ Побувати у новому місці	☐ Сказати комусь/собі щиро «я тебе люблю» ЯК ДО МІСЯЦІВ І НАЗАД...	☐ Послухати спів пташок	☐ Помалювати чи зайнятись іншою творчістю
☐ Практикувати майднфунлес	☐ Їсти здорову їжу	☐ Подивитись хороший фільм	☐ Подякувати собі	☐ Прибрати свій простір від непотрібних речей	☐ Запитати близьку людину про її мрії, згадати свої
☐ Зробити щось хороше іншій людині без приводу	☐ Згадати, що порадувало сьогодні	☐ Співати	☐ Попросити про допомогу чи підтримку	☐ Переходити від думок до дій	☐ Щогодини робити собі перерву на 5хв

*роздрукуйте і відмічайте, що хорошого ви зробили собі - протягом кожного місяця

#12МісяцівСтійкості

Відстежувати свою втому, емоційне перевантаження, самокритику – важливо. Важливо помічати перші сигнали й діяти, адже психологічний добробут – не абстракція, а конкретні дії. А головною запорукою добробуту є безперервний обмін підтримкою, взаємодопомогою.

Завантажити ілюстрації для друку в гарній якості можна за посиланнями:

[Зустріч групи рівних](#)
[Календар-check-list турботи про себе](#)
[Надання зворотного зв'язку](#)

РЕКОМЕНДАЦІЯ

Як писати про бізнес так,
щоб це не було рекламою

Медіа не слід відмовлятися від згадок про бренди й комерційні компанії, адже це важлива частина життя суспільства. Але є випадки, коли згадка торговельних марок перетворюється на приховану рекламу. Як відрізнити?

Прихована реклама (джинса) — одна з наймасштабніших проблем українського медіапростору, що руйнує довіру між журналістами й аудиторією та позбавляє здорові медіа шансів на легальні рекламні заробітки. Водночас далеко не кожен матеріал, у якому йдеться про компанію, бренд або послугу, є прихованою рекламою. Звинувачення журналістів і редакцій, які пишуть про економіку і бізнес, у прихованій рекламі часто пов'язані з недоліками форми або з пасивною позицією медіа, яке несвідомо ретранслює рекламні меседжі. Однак замовчувати новини та теми, пов'язані з бізнесом і комерційними компаніями, уникати називання торговельних марок у матеріалах — не вихід. Бізнес та економіка є частиною життя країни та суспільства, й без матеріалів цієї тематики картина світу в аудиторії медіа ніколи не буде повною. Незалежна медійна рада пропонує рекомендації, які допоможуть журналістам і редакторам розповідати про компанії і торговельні марки в нерекламному форматі.

● Що таке реклама?

За Законом «[Про рекламу](#)» це інформація, покликана сформувати або підтримати обізнаність споживачів та їхній інтерес до певної особи або товару. Йдеться також про послуги, роботи, продукти інтелектуальної власності, а не тільки про матеріальні об'єкти. Отже, якщо матеріал не стимулює бажання бігти та купувати товар або послугу, не привертає уваги до особи, він не є рекламним. Не завжди лише сама згадка про торговельну марку може вважатися рекламою: треба так подати інформацію, щоб викликати в споживачів інтерес до товарів чи послуг, які маркуються цією торговельною маркою.

Прихована реклама — це інформація, що працює як реклама, але може вводити в оману аудиторію, приховуючи справжню мету повідомлення. Ознаки та межі прихованої реклами в законі досить розпливчасті, тому зазвичай за приховану рекламу в Україні не карають. Але деякі редакції та автори стурбовані тим, щоб їхні матеріали не сприйняли за приховану рекламу, оскільки це може зіпсувати їхню репутацію чесного видання (журналіста).

Крім звичайної реклами в юридичному сенсі, у медіа часто зустрічаються витонченіші прийоми формування громадської думки на користь того чи іншого комерційного бренду, політика, законопроекту тощо. Це вже царина піару, систематичних та цілеспрямованих дій зацікавлених осіб для зміни суспільної думки щодо того чи іншого явища, персони або компанії. Незалежна медійна рада може трактувати їх як приховану рекламу, тобто джинсу, якщо автори таких повідомлень не дотримуються журналістських стандартів та етичного кодексу: не наводять інших поглядів на проблему, не надають повної та достовірної інформації та ін.

● Що таке спонсорство?

Спонсорство — добровільна матеріальна, фінансова, організаційна та інша підтримка людьми й організаціями будь-якої діяльності з метою популяризації свого імені, найменування, свого знаку для товарів і послуг. Водночас спонсорство має бути ідентифіковане, як і реклама. Відповідно до частини 4 статті 5 Закону «Про рекламу», програма, підготовлена за підтримки спонсора, повинна бути означена за допомогою титрів чи дикторського тексту на початку та/або наприкінці програми. Отже, ведучий програм (крім новин) цілком може згадати торговельну марку, яка є спонсором програми, і це не буде порушенням законодавства. Але це має бути лише ім'я, назва чи торговельна марка без інформації рекламного характеру (про якість, характеристики, де можна придбати тощо). Інколи спонсори навмисно реєструють торговельні марки, в яких міститься не лише словесний знак, а й рекламний слоган, наприклад «Нова Хортиця абсолютна якість», «Nemiroff — абсолютна якість, визнана світом». І навіть цілі тексти, наприклад «Як новий рік зустрінеш, так його і проведеш. На свято краще до столу! Хортиця – Абсолютна якість!». Це зроблено, щоб обійти обмеження для реклами й під виглядом популяризації торговельної марки донести споживачу характеристику товару, який продається під цією торговельною маркою.

Інколи спонсорство є вигіднішим, ніж пряма реклама, оскільки на рекламу накладаються певні обмеження, а спонсорство має певні пільги. Якщо в статті 13 Закону «Про рекламу» є обмеження щодо обсягу реклами на телебаченні (не більш ніж дев'ять хвилин) і радіо (не більш ніж 12 хвилин) протягом кожної години мовлення, то ці обмеження не стосуються спонсорства (частина 6 статті 13 Закону України «Про рекламу»). Про спонсора можна постійно згадувати протягом програми.

● Узагалі не називати торговельних марок — не вихід.

У редакціях великих телеканалів та деяких інших медіа діє заборона на озвучення чи демонстрацію будь-яких торговельних марок і назв компаній, зображення товарів тощо. Цю заборону зазвичай стимулює рекламний відділ, пояснюючи її небезпекою штрафів від Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення і/або податкової. Хоча випадки покарання за згадку торговельної марки в сюжеті Незалежній медійній раді не відомі.

Після скасування податку на рекламу (не плутати з рекламними послугами) у 2011 році податкова не відстежує її. Що ж до Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення, то вона контролює дотримання телерадіоорганізаціями законодавства про рекламу. Насамперед Нацрада стежить за обсягом реклами, враховуючи обмеження, передбачені статтею 13 Закону «Про рекламу»: час на рекламу і телепродаж не може перевищувати 15% (дев'ять хвилин) години ефіру. Те, що хтось під час ефіру озвучив торговельну марку, навряд чи стане приводом для перевірки телеканалу.

Попри це в сюжетах теленовин події коментує «представник одного з комерційних банків» чи «директор мережі АЗС». Таке титрування не дає повної та всебічної інформації про заявленого спікера чи експерта. У деяких випадках — наприклад, коли йдеться про конфлікт, — таке неконкретне титрування є порушенням журналістських стандартів точності й повноти. Після перегляду програми глядач не зможе вбити назву компанії в пошуковик або перевірити її в реєстрах, щоб отримати додаткову інформацію. Тому в разі прямого цитування джерела ми радимо повністю зазначати не тільки ім'я та прізвище, але й місце роботи або іншу афіліацію особи, яка відповідає контексту матеріалу. Наприклад, якщо йдеться про громадську діяльність особи, то зазначати місце її роботи не варто: натомість можна зазначити, до якого громадського об'єднання ця особа належить. Але якщо особа коментує ситуацію як фахівець у якійсь сфері, то варто вказати місце роботи, а іноді й освітній чи науковий ступінь такого експерта (кандидат наук, професор тощо).

За законом реклама в теле- і радіопрограмах повинна бути чітко відокремлена від інших програм на початку і наприкінці за допомогою аудіо-, відео-, комбінованих засобів, титрів, рекламного логотипа або коментарів ведучих з використанням слова «реклама». Тож озвучення журналістом торговель-

ної марки задля збереження стандартів повноти і точності інформації не є порушенням рекламного законодавства. Тому в журналістів є всі підстави не погоджуватись із такими вимогами та наполягати на своєму плані працювати за стандартами. Хоча далеко не у всіх випадках конкретна торговельна марка має значення, тому називати її чи ні — це завжди питання контексту.

Ще один типовий приклад замовчування назв товарів і послуг — офіційні повідомлення органів влади, що тиражуються в медіа. Журналісти дослівно відтворюють повідомлення, що, наприклад, «поліція виявила ймовірну шахрайську схему в одній з компаній». Тут журналіст стикається з презумпцією невинуватості, тому не може розкривати імена підозрюваних, можна вказувати лише їхні ініціали, про що є [відповідне роз'яснення Верховного Суду](#). Що стосується назви компанії, то тут теж необхідно бути обережним з визначеннями та обійтись без прямих звинувачень, зазначити назву компанії лише в тому разі, якщо її подальша діяльність загрожує іншим людям (наприклад, якщо йдеться про компанію, діяльність якої має всі ознаки фінансової піраміди). Варто зазначити, що допускаються критичні матеріали із зазначенням назв компаній: з посиланням на експертизи й оцінки експертів та з дотриманням всіх інших стандартів і балансу думок.

● **Сформулюйте політику називання торговельних марок і компаній.**

Вона має бути частиною публічних засад редакційної політики чи кодексу. Це дозволить виданню діяти в таких ситуаціях послідовно, а також підвищить прозорість, важливу для формування довіри. Коли медіа наражається на незаслужені звинувачення або в прихованій рекламі, або, навпаки, в ігноруванні новин компаній чи торговельних марок, завжди найрозумніша тактика — послатися на редакційні принципи, які вимагають діяти в цій ситуації саме так.

● **Згадуйте торговельні марки за потреби, але не рекламуюте їх.**

У разі необхідності згадувати торговельні марки не привертайте уваги до конкретної марки й не супроводжуйте матеріал інформацією рекламного характеру (ціна, якість, характеристики, де можна придбати тощо).

Наприклад, у матеріалі «Apple VS Samsung: хто переміг у протистоянні брендів» згадуються дві торговельні марки — Apple та Samsung, — тому матеріал не привертає уваги до конкретної марки, а дає споживачу змогу ознайомитися з різними виробниками смартфонів.

Якщо в матеріалі є згадка торговельної марки, не потрібно окремо оголошувати, що це не реклама.

● **Виходьте з міркувань здорового глузду та специфіки видання, яке опублікує відповідний матеріал.**

Якщо воно розслідувальне чи спеціалізоване, деталі тут дуже важливі: назви офшорних компаній, ланцюжки бізнес-контактів — саме те, що цікавить аудиторію. Глянцеве видання, яке пише про світ моди або ресторани, також не може обходитися без назв компаній і продуктів. Водночас важливе саме подання: неупереджений розбір плюсів та мінусів нового авто, огляд ринку чорного шоколаду або порівняння лінійки смартфонів вартістю до 25 тисяч гривень — усе це не є рекламою, якщо не має на меті продати конкретну машину, шоколадку чи смартфон. Якщо видання не замовчує проблемних моментів, не «забуває» долучити до огляду топову модель або що, матеріал не матиме вигляду реклами.

Навіть якщо редакція отримала на тестування якийсь гаджет або автомобіль на тест-драйв, то під час його опису варто згадувати про можливі альтернативи, вказувати не тільки на плюси, але й на мінуси такого товару. Або публікувати це як серію матеріалів, що розглядають конкретний тип товарів та його характеристики. Просто скопіювати пресреліз компанії та оформити його в окрему новину буде порушенням журналістських стандартів.

● Спірайтеся на факти й цифри.

Висновки, побудовані на об'єктивній конкретній інформації, не можуть вважатися рекламними. Якщо видання аргументує свої матеріали, довіра до нього зростає. Наймотивованішим читачам, глядачам і слухачам варто залишати посилання, за якими вони можуть перевірити статистичні дані. Ідеальний матеріал про бізнес зібрано з фактів і цифр, навіть якщо написано літерами; за ним мають бути великі дані, витяги з реєстрів, офіційні документи та відповіді на запити. Якщо кілька компаній і торговельних марок згадуватимуться в такому матеріалі, він не буде рекламою. Проте варто пояснити, чому ви обрали саме ці компанії чи марки для свого матеріалу, яким був критерій такого добору.

● Приділяйте увагу людям.

За кожною компанією стоять люди, іноді — десятки, сотні й навіть тисячі людей. Тому спроба звести історію про компанію до однієї назви — це спотворення реальності. Один з прикладів таких «людяних» матеріалів про бізнес — стаття «Реальна любов. Як Ірина та Владислав Четокіни будують український Amazon» ([29 жовтня 2020 р., Forbes Україна](#)), де крім історії самої компанії Rozetka розкриваються характери її засновників.

● Розумійте свою мету.

Перш ніж узятися за написання тексту або знімання сюжету, автор чи авторка має ясно уявляти, якого ефекту хоче досягти. Розповісти історію створення унікального для України продукту, який підкорив світ? Розібратись у заплутаному бізнес-конфлікті? Усе це — цілком у межах того, чим займається журналістика, й матеріал не буде рекламним, адже його метою не є привернення уваги до конкретних товарів та послуг.

● Завжди маркуйте рекламу.

Читачі, глядачі й слухачі не шукатимуть прихованої реклами в редакційних матеріалах, якщо будуть упевнені, що вся легальна реклама в медіа має належне маркування («реклама» чи «на правах реклами»). Іноді рекламодавці наполягають на публікації рекламних матеріалів без маркування або з нечітким маркуванням, нахшталт (P) або новини компаній але погоджуватися на це в жодному разі не слід. Це питання відповідальності перед аудиторією та відносин з нею, які набагато важливіші для виживання медіа, ніж виторг від окремих рекламних угод.

● Перевіряйте експертів.

При оцінці товару чи послуг журналісту так чи інакше доведеться користуватися послугами сторонніх фахівців. Але великі компанії часто мають пул осіб, які виступають як експерти, а по суті просувають інтереси таких компаній. Перевірка експерта на предмет афіліації з відповідною компанією є також обов'язковою дією, яку має вчинити журналіст при підготовці матеріалу. Детальніше читайте [рекомендацію](#) Незалежної медійної ради «Щодо принципів запрошення гостей і титрування експертів в інформаційно-аналітичній журналістиці».

● Консультуйтеся з юристами.

Будь-яка згадка товару чи бренду, а надто його вади чи недосконалості може бути сприйнята самою компанією як прояви нечесної конкуренції. І хоча оціночні судження захищені законом, але деякі з них можуть бути твердженням про факт і нести дифамаційні ризики для медіа і журналіста. Саме тому, оцінка юристом ризиків має стати правилом хорошого тону медій, що піклуються про свою репутацію.

РЕКОМЕНДАЦІЯ

Як медіа добирати незалежних та компетентних експертів

Проблему сумнівної експертизи коментаторів, не нову для українських медіа, у 2023 році почали обговорювати в журналістському середовищі з новою силою. 11 квітня у виданні *!Свідомі!* вийшло [розслідування Іллі Полудьонного про Спартак Субботу](#), телеведучого і подкастера, який називає себе психологом і приписує собі медичну освіту й науковий ступінь, яких насправді не має. Виявилось, що людина, яку чимало українських медіа запрошували до коментування складних питань, пов'язаних із психологією і психіатрією, насправді була щонайменше не тим, за кого себе видавала. Після цього викриття редакція “Громадського радіо” [перепросила своїх слухачів і читачів](#) за те, що могла несвідомо ввести їх в оману, запрошуючи в ефір Спартак Субботу.

Втім ситуація з Субботою доволі типова для частини українських медіа, зокрема для так званих інформаційних каналів, які запрошують в ефір людей із незрозумілим професійним бекграундом і титулюють їх “політологами”, “соціологами”, “економістами” тощо. [Особливо характерними](#) ці персонажі були для так званих телеканалів Медведчука та інших проросійських медіа, де їх, вочевидь, використовували для просування певних політичних меседжів за допомогою псевдоекспертного авторитету. Видання “Тексти” зібрало [базу “псевдосоціологів і прихованих піарників”](#), які вдають експертів: зараз у ній 119 організацій і 258 персоналій.

Нарешті, резонансним стало [дослідження популярності коментаторів-“експертів” у YouTube](#). Лідером за кількістю відео та переглядів виявився Олег Жданов, який називає себе військовим експертом і щодня публікує десятки коментарів на різні теми, пов'язані з війною. Жданова критикують через непевний, амбівалентний зміст його коментарів, які є радше популістичними, ніж предметними. Раніше матеріал “Телебачення Торонто” продемонстрував [некомпетентність](#) самозваного військового інструктора Алі Шейхатлі, який не лише “інструктував” людей, а й не раз виступав у медіа як експерт із військової підготовки.

Незалежна медійна рада підготувала рекомендації для медіа, журналістів і блогерів, аби допомогти відрізнити справжніх експертів від тих, хто приписує собі експертність.

- **Експерти – не наповнювач для матеріалів.** Потреба в експерті виникає тоді, коли журналіст або редакція шукає компетентні відповіді на конкретні запитання, на які неможливо відповісти без спеціальних знань. Немає сенсу й не варто запрошувати експерта в ефір, аби просто побалакати про поточні події, або просити його «прокоментувати» тему, щоб урізноманітнити матеріал. Саме така практика й породила цілу касту “балакучих голів”, які не володіють жодною експертизою, крім уміння красиво говорити. Правильна послідовність дій: спершу формулюємо

питання, потім – шукаємо людину, яка на нього відповідь. І **що точніше буде сформульоване питання, то повнішою і предметнішою буде відповідь експерта.**

Ризик помилитись із експертом буде меншим, **якщо журналіст сам спробує розібратись у темі настільки, наскільки це можливо.** Сам він експертом, звісно, не стане, але це допоможе відфільтрувати шарлатанів і знайти фахову людину, яка допоможе сформулювати пояснення.

- **Експерта визначає не лише освіта чи наукові регалії, а знання, поточна робота і дослідження.** Справжнім експертом у певній сфері може бути лише людина, яка досліджує цю сферу, працює в ній, стежить за роботою і дослідженнями інших і не випускає цю тему з поля зору. Далеко не завжди така людина обирає наукову й освітню кар'єру, в межах якої люди стають кандидатами і докторами наук, доцентами і професорами. Ба більше, через поширення корупції і плагіату в українській освіті й науці всі ці звання і статуси в конкретних випадках можуть виявитись порожніми словами. Освіта, науковий ступінь або вчене звання може бути свідченням, що людина причетна до потрібної вам сфери знань, однак не доказом або гарантією експертності. Тому шукати варто передусім не титулованих, а глибоко обізнаних. Представники професій, у яких не можна практикувати без ліцензії, – наприклад, правники або медики, – звісно, повинні мати профільну освіту, аби давати поради й експертні оцінки в медіа.

- **Справжній експерт не буває експертом з усього** – навіть у межах певної науки чи сфери знань. Тому він, скоріш за все, відмовиться коментувати те, чого не досліджував або чим не цікавився прицільно. Якщо людина дає медіа коментарі на найрізноманітніші, мало пов'язані між собою теми, – це тривожний дзвіночок: імовірно, перед вами “балакуча голова”, а не експерт. Водночас, якщо експерт на запрошення прокоментувати певну тему відповідає відмовою, бо не знається саме на цьому питанні, його можна попросити порадити когось, хто вам підійде.

Популяризатори науки можуть спрощено, але цікаво й коментувати різні теми й підійдуть у ролі експертів, якщо вам не потрібне глибоке занурення в конкретну сферу знань. Однак у таких випадках варто дати експертові час і можливість підготуватись, а фактаж у його коментарях – ретельно перевірити.

- **Найпростіший спосіб знайти потрібного вам експерта** – подивитися, хто фахово й змістовно коментує цю саму тему для інших медіа. Водночас, раз у раз звертаючись до одних і тих самих експертів по коментарі з однієї й тієї самої теми, медіа створюють “бульбашку”, де весь час лунають одні й ті самі думки та оцінки. Тож пул експертів варто урізноманітнювати, додаючи свіжу перспективу й запрошуючи до слова компетентних, але менш розкручених у медіа людей. Для цього варто шукати не лише в медіа, а й у наукових джерелах, базах експерток та експертів, просити поради в колег, які краще за вас знаються в потрібній вам сфері. В усякому разі, шукати експерта слід без поспіху, не хапаючись за перше прізвище, яке пропонує вам гугл. Уважне вивчення біографії, наукового доробку, публічних виступів, сторінок у соціальних мережах потенційного коментатора забере час, але допоможе не зробити хибний вибір.

У рекомендації Незалежної медійної ради «[Щодо принципів запрошення гостей і титрування експертів в інформаційно-аналітичній журналістиці](#)» ми вже пропонували бази експертів для медіа, серед яких:

- <https://expert4.media/>
- <https://inscience.io/nm/>
- <https://expertky.povaha.org.ua/>
- <http://www.helpsmi.co/>

- <https://ucu.edu.ua/about/administration/search-expert/>
- <https://scholar.google.com/>
- <https://profnet.prnewswire.com/profnethome/what-is-profnet.aspx>

- **Пильуйте заангажованість експертів.** “Політологи” з каналів Медведчука, які ходили в ефір, аби різними словами озвучувати ту саму проросійську пропаганду й маніпуляції, – яскравий приклад того, як експертна думка може використовуватись для просування певних ідей.

Політологів – [дослідників, які займаються політичною наукою](#) – не слід плутати з політтехнологами й політичними консультантами, які рекламують у медіапросторі своїх клієнтів або їхні меседжі. Політтехнолог може бути експертом із політичних технологій, але не варто чекати від нього неупередженого коментування політичного процесу.

Часто трапляється, що в ролі експерта медіа запрошують активістів – лівих або правих, захисників тварин або довкілля абощо, – й замість неупереджених оцінок ці коментатори просувають вигідний їм порядок денний. Думка активістів також важлива й цікава суспільству, однак слід бути обережними щодо позиціонування усіх активістів як незалежних експертів, а їхні оцінки – як експертизи, оскільки і серед них можуть бути такі, які глибокої експертизи не мають.

- **Не треба завжди прагнути «балансу експертних думок»: як показав приклад висвітлення війни, це не завжди доцільно.** Висвітлюючи складні і чутливі ситуації, важливо підходити критично до вибору експертів для коментарів. Ідея “балансу експертних думок” може бути оманливою, коли коментатори є заангажованими в питанні. В таких випадках варто чітко розрізняти, коли їхні думки можна представляти як позиції симпатиків конкретних точок зору, а коли – як незалежні експертні твердження.

Однак у певних геополітичних або культурних контекстах може бути важко знайти абсолютно незаангажованих експертів. В таких умовах медіа може опинитися перед дилемою: використовувати місцевих експертів, які можуть бути заангажованими за замовчуванням (це не завжди є ознакою низької експертизи, наприклад, українські воєнні експерти можуть бути заангажованими щодо питань російської агресії проти України та водночас матимуть високий рівень експертизи у військовій сфері), або звертатися до зовнішніх експертів, які можуть не мати достатнього розуміння ситуації. Тому, висвітлюючи складні питання, важливо не просто збалансувати різні точки зору, але і чітко зважувати та позиціонувати:

- хто є заангажованим коментатором із низьким рівнем експертизи,
- хто є заангажованим коментатором із високим рівнем експертизи і як така ситуація може вплинути на результат,
- а також хто є незалежним експертом, особливо коли абсолютна незалежність може бути **недосяжною**.

Звісно, можливі ситуації, коли думки кількох справді незалежних експертів суперечать одна одній. Тоді, аби не спантеличувати аудиторію, журналістові варто попросити експертів якомога докладніше обґрунтувати свої позиції. Тоді читач/глядач/слухач зможе сам вирішити, яка з думок йому ближча.

- **Експерти часто бувають «нудними», а їхні оцінки – обережними і виваженими.** Популізм, категоричність, радикальні висловлювання і заклики, однозначне трактування будь-якої проблеми і пропонування простих швидких рішень – вкрай нетипова поведінка для справжнього експерта. Також справжні фахівці зазвичай утримуються від беззастережних прогнозів на

зразок “війна закінчиться за два-три тижні”. Звісно, харизматичні коментатори можуть принести рейтинг, однак водночас вони привчають аудиторію до поверхових, порожніх, необґрунтованих суджень, що в підсумку знижує рівень довіри до медіа.

Твердження експертів потрібно перевіряти так само, як усі інші факти в журналістському матеріалі. Як і будь-яка людина, експерт може помилитися; не виключена й свідомі маніпуляція чи неправдива інформація. Якщо те, що говорить експерт, явно суперечить науковому консенсусу, варто попросити його навести докази, джерела, ретельніше обґрунтувати свої твердження. Це – частина повсякденної журналістської праці, про яку не слід забувати.

Цікава думка не обов’язково має бути експертною. Люди, які не є фахівцями в певній сфері, але мають цікавий погляд на актуальні події та проблеми, можуть висловлювати свої міркування й оцінки, робити припущення та прогнози. Важливо при цьому не позиціонувати їх як експертів, а їхні слова – як фахову оцінку.

Незалежна медійна рада також рекомендує редакціям медіа розробити й використовувати чіткі правила добору експертів і використання експертних коментарів у журналістських матеріалах.

*Дякуємо за допомогу в підготовці рекомендації
медіаюристу Клим Братковському*